

TAMPEREEN YLIOPISTO

Paula Hautala

”On sellasiakin naisia, jotka rakastaa naisia”
Homoseksuaalisuuteen liittyvä affektiivisuus Pirkko Saision romaaneissa Pienin yhteinen jaettava,
Vastavalo ja Punainen erokirja

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö
Tiedotusoppi
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

HAUTALA PAULA: ”On sellasiakin naisia, jotka rakastaa naisia” – homoseksuaalisuuteen liittyvä affektiivisuus Pirkko Saision romaaneissa *Pienin yhteinen jaettava*, *Vastavalo* ja *Punainen erokirja*. Pro gradu -tutkielma, 87s.

Tiedotusoppi

Toukokuu 2013

Tässä tutkielmassa tarkastelen Pirkko Saision teoksia *Pienin yhteinen jaettava*, *Vastavalo* ja *Punainen erokirja* yhteiskunnallisiin normeihin ja rajoihin liittyvän affektiivisuuden kautta. Tutkielmani tarkoituksena on pohtia, minkälaista affektiivisuutta ei-normatiiviseen seksuaalisuuteen ja siihen kytkeytyviin kokemuksiin ja kohtaamisiin liittyy. Lähestyn päähenkilö Pirkon kokemusta homoseksuaalisuudesta affektiteorian näkökulmasta ja pohdin Pirkon kokemusten taustalla vaikuttavien tunteiden poliittista ja kulttuurista rakentumista kolmesta eri näkökulmasta, eli perheen, seksuaalisuuden ja yhteisöllisyyden kannalta. Näen Saision autofiktiivisen romaanitrilogian mediatekstinä, josta etsin homoseksuaalisuuteen ja heteronormatiivisuuteen liittyviä affektiivisiä kokemuksia, tunteita ja merkityksiä käyttäen teoreettisena viitekehystenä Sara Ahmedin käsitystä tunteista kulttuurisesti ja poliittisesti rakentuneina.

Kaikki keskeisimmät teossarjassa olleet affektiiviset kohtaamiset rakentuivat heteronormatiivisuuden ja sen määrittelemien normien ja rajojen ympärille nostamalla esiin homoseksuaalisuuteen liittyvän negatiivisen affektiivisen latauksen. Romaaneissa tuotettiin käsitystä luonnollisesta ja epäluonnollisesta käyttäytymisestä sekä normaalista ja epänormaalista seksuaalisuudesta määrittelemällä normista poikkeava elämä onnettomuutta ja epätoivoa aiheuttavaksi affektiiviseksi traumaksi. Päähenkilö Pirkon queerista ruumiista tuli uhka symboliselle, yhteiskunnassa vaikuttavalle järjestykselle, mikä aiheutti Pirkolle jo lapsuudessa alkaneen affektiivisen kokemuksen toiseudesta ja vieraudesta.

Vastakkainasettelujen ja rajanvetojen kautta rakentuneisiin affektiivisiin kohtaamisiin liittyi häpeää, pelkoa ja kipua, jotka nousivat esiin Pirkon lesbouden tullessa julki. Myös vihapuhe oli hyvin voimakkaasti esillä etenkin Pirkon ja hänen äitinsä välisessä affektiivisessä kohtaamisessa. Häpeän, pelon, kivun ja vihan lisäksi teoksissa olivat merkitseviä myös rakkauden, yhteenkuuluvuuden ja mielihyvän tunteet, jotka nousivat esiin vuorovaikutuksessa muiden queerien ruumiiden kanssa. Romaanitrilogian viimeisessä osassa kuvatut yhteisöt ja niihin liittyvä affektiivisuus näyttäytyivät ennen kaikkea ulkopuolisilta normeilta ja konventioilta suojaavina tiloina, joihin liittyvä affektiivisuus rakentui hyväksymiseen ja turvallisuuden pohjautuviin tunteisiin.

Asiasanat: affektiivisuus, sukupuoli, seksuaalisuus, queer, heteronormatiivisuus

SISÄLLYS

1 Johdanto.....	1
1.1. Tutkimuskohteet.....	2
1.2. Aikaisempi tutkimus.....	4
1.3. Käsitteenmäärittelyä.....	5
1.4. Tutkimusongelma ja -kysymykset	9
2 Perhe.....	12
2.1. Jakautunut Pirkko.....	12
2.2. Kulttuuriset konventiot.....	17
2.3. Pirkon äiti.....	22
2.4. Affektiivinen muutos.....	27
2.5. Takaisin kaappiin	35
3 Seksuaalisuus.....	40
3.1. Heteronormatiivinen perintö.....	41
3.2. Klovnisilmäinen	48
3.3. Havva.....	55
3.4. Ero	58
4 Yhteisöllisyys	63
4.1. Uusi, outo maailma.....	64
4.2. Queer-yhteisön hajoaminen	70
4.3. Ylioppilasteatteri	73
4.4. Teatterikoulu	75
5 Loppupäätelmät.....	82
Lähteet.....	86

1 Johdanto

Kirjoittaessani tätä tutkielmaa suuri valiokunta on juuri hylännyt sukupuolineutraalia avioliittoa koskevan lakialoitteen, joka toteutuessaan olisi tuonut myös homo- ja lesbopareille mahdollisuuden avioliittoon. Tasa-arvoisen avioliittolain tarkoituksena on antaa kaikille pareille samanlaiset ja -arvoiset oikeudet avioliiton solmimiseen sukupuolesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta huolimatta. Uusi laki toisi samaa sukupuolta oleville pareille avioliittoon vihkimisen lisäksi myös adoptio-oikeuden, joka antaisi molemmille suhteen osapuolille mahdollisuuden yhteiseen adoptioon.

Lakiehdotus on jatkoa vuonna 2002 voimaantulleelle laille, joka mahdollisti samaa sukupuolta olevien parisuhteiden rekisteröimisen ja teki homo- ja lesbosuhteista samalla virallisen ja tunnustetun perhemuodon. Vaikka rekisteröity parisuhde oli suuri edistysaskel pyrkimyksessä kohti tasa-arvoisempaa Suomea, on siinä kuitenkin paljon puutteita ja poikkeuksia verrattuna avioliitossa olevien parien lailliseen asemaan. Tasa-arvoisen avioliittolain pyrkimyksenä onkin korjata näitä puutteita vähentämällä esimerkiksi byrokratian määrää ja määrittelemällä selkeästi ja yhdenvertaisesti kunkin parin oikeudellinen asema.

Aloitetta ajaa Tahdon2013-kansalaisaloitekampanja yhdessä Avoimen Ministeriön ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Parhailaan lakiehdotus kerää kannatusta kansalaisaloitteen muodossa, ja allekirjoituksia on kirjoitushetkellä kertynyt yli 149 000 kappaletta. Samaan aikaan myös keskustelu homo- ja lesboparien adoptio-oikeudesta pysyy lehtien mielipideosastojen kestoaiheena, johon otetaan paljon kantaa sekä puolesta että vastaan. Suomessa parhailaan käytävä yhteiskunnallinen keskustelu ja siinä esiin nousevat puheenvuorot osoittavat hyvin sen, miten homoseksuaalisuutta ei voida enää sulkea yhteiskunnan marginaaliin eikä siitä käytävää keskustelua voida painaa pinnan alle. Kysymykset homoseksuaalien oikeuksista nivoutuvat yhteen muun muassa tasa-arvon ja suvaitsevaisuuden teemojen kanssa, mikä kertoo paljon aiheen yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta merkityksestä.

Länsimainen kulttuuri ja yhteiskunta ovatkin nykypäivänä ei-normatiivisten seksuaalisuuksien ja seksuaali-identiteettien problematisoinnin läpitunkemia. Seksuaalisuudesta on tullut 1990–2000-lukujen vaihteessa näkyvästi julkista ja

poliittista, mikä näkyy kirjallisuuden ja kuvataiteen lisäksi myös lainsäädäntöön ja poliittisiin päätöksiin liittyvässä keskustelussa. Aiheesta, joka on ennen ollut yksityistä ja jopa kiellettyä, on nyt tullut hyväksyttävää ja näkyvää. (Karkulehto, 2007, 27.)

Edellä mainituista seikoista johtuen koen oman tutkimusaiheeni tärkeäksi ja merkitykselliseksi, sillä koen homoseksuaalisuuteen liittyvän keskustelun ja mielipiteet ennen kaikkea tunteiden taistelukenttänä, jossa vedotaan uskontoon, ihmisoikeuksiin tai miesten ja naisten väliseen ”luonnolliseen” yhteen sopimiseen. Tässä tutkielmassa haluan Sara Ahmedin tapaan ottaa tarkastelun kohteeksi voimakkaiden tunteiden, kuten vihan tai pelon, kulttuurisen ja poliittisen taustan ja siten selvittää, minkälaisia tunteita, kokemuksia ja merkityksiä homoseksuaalisuuteen liitetään yhteiskunnassamme.

Vaikka homoseksuaalisuudesta on viime vuosina tullut entistä näkyvämpää ja hyväksyttävämpää, suomalaisessa kaunokirjallisuudessa homoseksuaalisuudesta on kuitenkin kirjoitettu suhteellisen vähän. Lesbokirjallisuus ei ole yksiselitteisesti ja itsestään selvästi saavuttanut asemaa naiskirjallisuuden kaanonissa, minkä vuoksi lesbokirjallisuus pitäisi nähdä erilaisia rajoja koettelevana voimana, joka murtaa kulttuurisia itsestäänselvyksiä ja monipuolistaa tekstuaalisen ilmaisun kenttää. 1970-luvulla syntyneen naisliikkeen uuden aallon myötä kirjallisuudentutkimukseen alettiin kehittää uudenlaista naisnäkökulmaa samalla, kun vaatimukset naisten elämään ja kokemuksiin perustuvasta kulttuurista ja kirjallisuudesta nousivat esiin. Toisaalta lesbokirjallisuus on ”suhteessa naiskirjallisuuteen samassa asemassa kuin naiskirjallisuus suhteessa ukonvirtakirjallisuuteen”, mikä tarkoittaa sitä, että naiskirjallisuudessa on unohdettu naisten väliset erot – sekä rodulliset, yhteiskuntaluokkiin että seksuaaliseen haluun kohdistuvat. (Lehtinen 1996, 25, 33.)

Pirkko Saision romaani *Kainin tytär* on yksi suomalaisen kirjallisuuden merkittävimmistä teoksista, koska siinä esiintyy ensimmäisen kerran henkilö, jonka elämässä lesbous on eksplikoitu. Saision romaanissa lesbous on merkittävä ja tärkeä osa päähenkilön elämää ja identiteettiä. (Niskanen 2003.) Lesbous nousee merkittävään osaan myös omissa tutkimuskohteissani, jotka keskittyvät kuvaamaan päähenkilö Pirkon kokemuksia sekä norminmukaisena heteroseksuaalisena tyttönä että marginaaliin joutuvana, ei-norminmukaisena homoseksuaalina.

1.1. Tutkimuskohteet

Tämän tutkielman aineistoksi olen valinnut Pirkko Saision romaanitrilogian, joka koostuu kolmesta erillisestä teoksesta. Teossarjan ensimmäisessä osassa *Pienin yhteinen jaettava* (1998=PYJ) keski-ikäisen päähenkilön Pirkon isä tekee kuolemaa. Romaanissa kuvataan neljän päivän ajan Pirkon

elämää isän sairavuoteella, sillä isän sairaus ja kuolema saavat Pirkon muistelemaan omaa lapsuuttaan ja tarkastelemaan sitä uudelleen aikuisen naisen näkökulmasta. Romaanissa nousevat tärkeimmiksi teemoiksi Pirkon suhde omaan äitiinsä, isäänsä ja isovanhempiinsa, jotka ovat tärkeitä hahmoja Pirkon lapsuudessa ja ovat siten voimakkaasti vaikuttaneet siihen, minkälaiseksi Pirkko kasvaa aikuisena.

Vuonna 2000 julkaistu *Vastavalo* (=VV) jatkaa *Pienimmässä yhteisessä jaettavassa* esiintynyttä kuvausta Pirkon Helsingin lähiöissä vietetystä lapsuudesta. Lapsuuden lisäksi *Vastavalossa* kerrotaan Pirkon Sveitsissä vietetystä vaihto-oppilasvuodesta sekä opiskeluvuosista 1960-luvun Helsingissä. Romaanissa on keskeistä Pirkon orastavan sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin kehittyminen, mistä syystä *Vastavalo* jää tutkielmassani vähemmälle huomiolle. En kuitenkaan halunnut jättää romaania täysin tarkasteluni ulkopuolelle, koska käsittelen kaikkea kolmea teosta trilogiana, jonka osat viittaavat toisiinsa ja muodostavat siten eheän kokonaisuuden.

Punaisen erokirjan (2003=PE) voi puolestaan nähdä eräänlaisena trilogian päätösosana, jossa kuvataan Pirkon opiskeluaikaa 1970-luvulla Suomessa tapahtuvien poliittisten muutosten keskellä. Työssäni keskityn *Punaisen erokirjan* tapahtumiin erityisesti luvuissa kolme ja neljä nostaussani tarkasteluni kohteeksi Pirkon parisuhteet ja uudenlaisen yhteisöllisyyden löytämisen. Teossarjan viimeinen osa nousee keskeiseksi aineistoksi työssäni, sillä siinä esiintyvät teemat, kuten parisuhteen päättymisen ja äidin rakkauden menettäminen ovat tutkimusongelmani kannalta merkittävimmät teemoja, joihin liittyy paljon affektiivista latausta.

Vaikka romaanit voidaan lukea itsenäisinä teoksina eikä niillä ole minkäänlaista sarjamaista muotoa, katson romaanien silti muodostavan tiiviin teossarjan, jossa henkilöt, teemat ja aihepiirit liittyvät kiinteästi toisiinsa ja jotka viittaavat toisiinsa useaan kertaan ja monella eri tasolla. Näen romaanien muodostavan trilogian, jota leimaa vahva henkilökohtaisuuden ja omaelämäkerrallisuuden tunne. Selvennyksen vuoksi on kuitenkin todettava, että tutkimuksessani en tule ottamaan kantamaan romaanien yhteneväisyyteen todellisuuden kanssa, koska se ei ole olennaista eikä tarkoituksenmukaista tutkimukseni kannalta. Vaikka romaanien *Pienin yhteinen jaettava*, *Vastavalo* ja *Punainen erokirja* voidaan nähdä muodostavan autofiktiivisen trilogian, käsittelen romaaneja ensisijaisesti fiktiivisinä kertomuksina ja päähenkilöä fiktiivisesti konstruoituna hahmona, koska teossarjan omaelämäkerrallisuus ei mielestäni liity olennaisesti tutkimuskysymykseeni ja sen rajaamiseen. Erottamalla toisistaan päähenkilö Pirkko Saision ja kirjailija Saision teen Virpi Lehtistä (1996, 29) mukailen kirjallisuuspoliittisen valinnan jättämällä tutkimukseni ulkopuolelle tekijän elämän ja tekstin väliset suhteet, vaikka ne ovat olleet juuri lesbokirjallisuuden tutkimuksessa hyvin keskeisiä. Saisio on itse korostanut omaelämäkerrallisten

kertomustensa olevan representaatiota todellisuudesta ja näin ollen pelkkiä tulkintoja tapahtuneesta (Koivisto 2005, 185).

1.2. Aikaisempi tutkimus

Saision tuotantoa on varsinkin viime vuosina tutkittu runsaasti, osittain ehkä juuri kirjallisuuden kaanonin muuttumisen takia. Tampereen yliopistossa tehdyistä tutkimuksista samaan aihepiiriin liittyvät esimerkiksi Eveliina Niskasén (2003) suomalaista lesbokirjallisuutta käsittelevä pro gradu -työ sekä Jaana Moilasén (2007) vastaava tutkielma, joka on keskittynyt ruumiillisuuden ilmenemiseen Saision romaanitrilogiassa *Pienin yhteinen jaettava*, *Vastavalo* ja *Punainen erokirja*. Sanna Karkulehto (2007) puolestaan on tehnyt väitöskirjansa *Punaisen erokirjan* queer-poliittisista luennoista.

Myös Pirkko Saisiota itseään on tutkittu erilaisten kirjailijäkäsitysten ja pseudonyymien avulla, sillä Saision koko tuotannossa korostuu hyvin vahvasti metafiktiivisyys ja omaelämäkerrallisuus. Itse lähestyn Saision teossarjaa kuitenkin uudenaikaisesta näkökulmasta, sillä otan analyysini kohteeksi homoseksuaalisuuteen liittyvän affektiivisuuden. En ota kantaa teossarjan queer-poliittisuuteen tai performatiivisuuteen, kuten Karkulehto tekee, ja jätän analyysini ulkopuolelle myös Moilasén tutkiman ruumiillisuuden. Tarkoitukseni on lähestyä paljon tutkittua teossarjaa toisenlaisesta näkökulmasta ja nostaa esiin erilaisia tulkintoja ja analyysijä teossarjan tapahtumista affektiivisuuden näkökulmasta katsottuna.

Tärkeäksi viittauskohteekseni nousee brittiläis-australialainen tutkija Sara Ahmed, ja etenkin hänen tunteiden poliittista taustaa käsittelevä kirjansa *Cultural Politics of Emotion* (2004). Ahmedin tutkimukset liikkuvat feministisen teorian, queer-teorian ja kriittisen roduntutkimuksen välimaastossa ja yhdistävät toisiinsa tieteidenvälisiä näkökulmia ja tutkimusongelmia. Tutkimuksessani käyn vuoropuhelua sekä Karkulehdon että Ahmedin kanssa yrittäessäni selvittää päähenkilö Pirkon lesbouteen liittyvää affektiivisuutta ja sen taustalla vaikuttavaa yhteiskunnallista järjestystä.

Tutkielmani pohjautuu pitkälti myös Suomen kirjallisuuden oppiaineeseen tehtyyn kandidaatintutkielmaani, jossa pohdin päähenkilö Pirkon sukupuoli-identiteetin rakentumista *Punaisessa erokirjassa*. Pro gradu -tutkielmani on kuitenkin aiheeltaan rajatumpi ja tutkimusotteeltaan selkeästi yhteiskunnallisempaan teoriaan suuntaava, sillä jätän Saision kerronnalliset ratkaisut ja narratiiviset tasot kokonaan tutkimukseni ulkopuolelle. Näen tutkimukseni kuitenkin ennen kaikkea poikkitieteellisenä, sillä se siinä on havaittavissa piirteitä niin feministisestä teoriasta, sosiologiasta kuin kirjallisuudentutkimuksestakin.

Koska työni kuuluu mediakulttuurin oppiaineeseen, olen valinnut tutkimukseni kohteeksi nimenomaan yhteiskunnallisesti kantaaottavan mediatekstin. Teoreettiseksi näkökulmaksi valitsemani affektiteoria sopii hyvin erilaisten mediatekstien tulkintaan, koska se korostaa etenkin kokemuksen ja tunteiden merkitystä kehojen ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa. Affektiteoriaa on kuitenkin toistaiseksi hyödynnetty verrattain vähän yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kentällä, vaikka se tarjoaa uudenlaisia näkökulmia mediatekstien tulkintaan. Siten tutkimukseni poikkeaa merkittävästi aikaisemmista Saision tuotantoa käsittelevistä tutkimuksista.

1.3. Käsitteenmäärittelyä

Tuula Juvonen pohtii väitöskirjassaan *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia* (2002, 10) homoseksuaalisuuden sosiaalista rakentumista ja toteaa, että käsitykset homoseksuaalisuudesta muuttuvat kaiken aikaa. Juvosen mukaan homoseksuaalisuus tehdään tietynnäköiseksi käytettyjen käsitteiden avulla. Juuri tämän takia käsitteenmäärittely tulee nousemaan työssäni ensiarvoiseen asemaan, sillä koen, että tutkijan käyttämällä määrittelyillä ja käsitteillä on merkitystä sille, minkälaiseksi käsitys esimerkiksi homoseksuaalisuudesta tai miesten ja naisten välisestä suhteesta muodostuu.

Tutkimuksessani tukeudun erityisesti normin, normittamisen ja eron käsitteisiin, joiden avulla avaan yhteiskunnallisen järjestyksen vaikeaselkoista ja monimuotoista käsitettä. Yhteiskunnallisella tai vastaavasti myös kulttuurisella järjestyksellä tarkoitan tässä erityisesti sitä, miten yhteiskunnan jäsenet erottavat itsensä epätoivotusta joukosta eli marginaalista luokittelemalla jäsenensä norminmukaisiin ja normista poikkeaviin (Butler, Ruth 2001, 226). Normien avulla yhteiskunta synnyttää järjestyksen, jossa järjestyksen ulkopuolelle suljetaan normista poikkeavat ihmiset ja asiat, joita ovat esimerkiksi homoseksuaalisuus, etniset vähemmistöt tai vaikkapa uskontonsa puolesta vainotut. Tutkimuksessani on keskeistä juuri jaottelu normin mukaisiin ja ei-normin mukaisiin ihmisiin ja ihmissuhteisiin.

Kulttuurintutkija Stuart Hall (1999, 155–156) sanoo erojen merkitsemisen olevan kulttuurin perusta, jolloin kulttuuria järkyttää normien rikkominen ja symbolisten rajojen ylittäminen. Samassa yhteydessä voidaan puhua myös heteronormatiivisuudesta eli heteroseksuaalisuuden ylivertaisesta asemasta suhteessa homoseksuaalisuuteen. Sukupuolentutkija Judith Butler (2006) puolestaan puhuu heteronormatiivisesta matriisista, jonka hän käsittää olevan diskursiivisen vallan väline eli paikka, jossa merkityksiä muodostetaan. Heteroseksuaalisen matriisin avulla hän haluaa tuoda esiin ne vallan rakenteet, jotka jakavat sukupuolen juuri kahdeksi eri kategoriaksi kolmen tai vaikkapa neljän sijaan. Butlerin kanssa samoilla linjoilla on Tuija Pulkkinen (1996, 166), jonka mukaan

nykyajan valtakulttuurissa on mahdotonta olla mies/nainen–jaottelun ulkopuolella: hyväksytyt matriisin ulkopuolelle jäävät luokitellaan tabuiksi ja jopa nimeämättömiksi alueiksi. Näen yhteiskunnallisen järjestyksen perustuvan vaatimukselle heteronormatiivisuudesta, minkä vuoksi koen niiden olevan hyviä teoreettisia lähtökohtia tutkiessani homoseksuaalisuuteen liittyvää affektiivisuutta.

Työni ei tule kuitenkaan keskittymään pelkästään heteronormatiivisuuden luomiin erontekoihin, vaan kiinnitän huomiota normatiivisuuteen laajempaan yhteiskunnallisena ilmiönä ja yritän tutkimuskohteideni avulla selvittää, minkälaisia affektiivisia kokemuksia ja kohtaamisia homoseksuaaliseksi koettu ruumis kohtaa vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteiskunnan ja muiden ihmisten kanssa. Kuten Ahmed (2004, 146–147) huomauttaa, on tärkeää kiinnittää huomiota (hetero)normatiivisuuteen liittyvien rajojen ja ihanteiden lisäksi myös normeihin liittyviin tunteisiin, jotka muokkaavat sekä ruumiita että ympäröivää yhteiskuntaa tuottamalla käsitystä ideaalista yhteiskunnasta, tai kuten itse asian käsittän, rakentamalla aktiivisesti käsitystä yhteiskunnallisesta järjestyksestä.

Ahmed (2004, 149) nostaa esiin myös normatiivisuuteen liittyviä muita odotuksia ja toteaa, miten vaatimus heteroseksuaalisuudesta ei yksinään riitä ylläpitämään yhteiskunnan vaalimaa ihannetta; heteroparien tulisi olla taustaltaan ja luokaltaan samanlaisia, heidän pitäisi mennä naimisiin ja olla hyviä vanhempia, naapureita sekä kansalaisia täyttääkseen kaikki yhteiskunnan asettamat odotukset. Normatiiviseen kulttuuriin sisältyy siis oletus, että on olemassa oikea ja väärä tapa elää. Oikealla tavalla eläminen nähdään normatiivisessa kulttuurissa edellytyksenä tulevien sukupolvien syntymiselle, sillä normatiivisuudelle on keskeisintä nimenomaan vaatimus jatkuvuudesta. (Ahmed 2004, 149–150.) Normatiivisuuden suhde kulttuuriin ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen on siis merkityksellistä monellakin eri tavalla ja usealla eri elämän tasolla. Olen Ahmedin kanssa samaa mieltä siitä, että pelkkä heteronormatiivisuuteen keskittyminen on kapea-alaista ja liian rajattua, minkä vuoksi nostan tutkimuksessani esiin myös laajemmin normeihin liittyviä tunteita ja merkityksiä. Palaan tähän tarkemmin luvussa kaksi.

Normit perustuvat sääntelyyn ja niissä on aina kyse jostain laajemmasta kontekstista kuin pelkästään seksuaalisuuden diskurssista. Normeihin liittyy aina jokin ihanne, jota tässä työssä nimitän yhteiskunnalliseksi järjestykseksi, joka edellyttää tietynlaisen seksuaalisuuden lisäksi myös muita kulttuurisia konventioita ja koodistoja, joita tuon esiin luvussa kaksi. Normit voidaan nähdä Ahmedin (2004, 147) tapaan myös investointeina, joita sekä omaksutaan että noudatetaan tunnollisesti hyvin arkisissa tilanteissa ja keskusteluissa. Normit vaikuttavat siten hyvin

tiedostamattomalla mutta mahdollisesti myös kivuliaalla tavalla tekemällä näkyväksi eron normaalin ja epänormaalin, luonnollisen ja epäluonnollisen välillä.

Normin ja normittamisen lisäksi toinen tärkeä käsite työssäni on affekti ja siihen liittyvä affektiivisuus. Gregory J. Seigworth ja Melissa Gregg (2010, 1) nimeävät affektin voimiksi, jotka liittyvät tiedostamattomaan ajatteluun ja ovat siten pelkän tunteen käsitteen ulottumattomissa. Seigworth ja Gregg nostavat esiin erityisesti affektiin liittyvät kohtaamiset ja vuorovaikutuksen maailman kanssa, sillä heille affekti edustaa ruumiin kykyä vaikuttaa (affect) ja tulla vaikutetuksi (be affected). Itse olen Seigworthin, Greggin ja myös Ahmedin tapaan kiinnostunut kaikista niistä kohtaamisista ja tapahtumista, joita ruumiimme kohtaa päivittäin vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteiskunnan ja muun maailman kanssa. Sen vuoksi tutkimuskohteeksi valikoitui juuri Pirkko Saision tuotanto, jossa korostuu mielestäni ruumiin ja yhteiskunnan vuorovaikutus. Kuten tulen osoittamaan, Pirkko jäsentää omaa identiteettiään ja elämäänsä suhteessa muihin ihmisiin ja ympäröivään yhteiskuntaan. Koska Pirkko kuvailee usein itseään muiden katseen kautta, muiden katseisiin liittyvästä affektiivisuudesta tulee tutkimukseni tärkein lähtökohta.

Affektiteoria tarjoaakin hyvän teoreettisen näkökulman kokemuksen tutkimiseen, sillä affektin käsitteeseen kytkeytyvät olennaisesti erilaiset ihmisten väliseen vuorovaikutukseen liittyvät kohtaamiset, vaikutukset ja merkitykset. Kuten Seigworth ja Gregg (2010, 3) huomauttavat, affekti on olennainen osa ruumiin jatkuvaa tulemistä joksikin (becoming), millä kirjoittajat viittaavat ruumiin rakentumiseen erilaisten kohtaamisten ja niihin liittyvien voimien kautta. Tässä työssä pääosaan nousevat nimenomaan kerrotut kokemukset ja tunteet, joista teen omat tulkintani. Haluan korostaa teosten ja siinä kerrottujen kokemusten fiktiivisyyttä ja lukijan valtaa etsiä merkityksiä sieltä, missä niitä ei välttämättä kirjoiteta auki. En väitä tietäväni, *miltä* henkilöhahmoista tuntuu kunakin hetkenä, vaan lähestyn hahmojen ja etenkin Pirkon tunteita ennen kaikkea tekstistä löytyvien lainausten ja niiden tulkinnan kautta.

Ahmedin (2010, 30) tavoin lähestyn affektia vuorovaikutuksen ja kokemuksen näkökulmasta. Työni kytkeytyy monin eri tavoin yhteen Ahmedin teoreettisen näkökulman kanssa, koska me molemmat kiinnitämme huomiota siihen, *millä tavalla* lähellä olevat asiat ja ihmiset koskettavat meitä. Tutkimukseni teoreettiseksi lähtökohdaksi olen ottanut Ahmedin (2004, 56) muistutuksen siitä, miten tärkeää on ymmärtää tunteet psykologisten tai fyysisten taipumusten sijaan panostuksena sosiaalisiin normeihin. Kiinnittämällä huomiota vihan, rakkauden tai pelon taustalla vaikuttavaan politiikkaan voimme tutkia tarkemmin sitä, miten subjektit ja subjekteista erotetut toiset antavat normeille niin suuren vallan, että niiden purkautuminen koetaan eräänlaisena elävänä kuolemana, kuten tulen osoittamaan Pirkon äidin tapauksessa.

Ahmedin tuotannossa korostuu useaan otteeseen kahtiajako subjektin ja objektin välillä, jolloin objektista tulee ”muu” tai ”toinen” (other) suhteessa subjektiin. Työssäni tulen nojaamaan pitkälti Ahmedin hahmottelemaan suhteeseen subjektin ja objektin välillä ja sovellan sitä omaan aineistooni, jossa tutkin muun muassa vihan, pelon ja nöyryytyksen objekteja ja niiden syntymistä. Tutkimuksessani näen subjektin edustavan normia ja objektin edustavan normista poikkeavaa toiseutta, jonka käsitän eron ja normin käsitteisiin liittyväksi vieraudeksi, outoudeksi tai muukalaisuudeksi. Olen samaa mieltä Sari Heinämaan ja Esa Saarisen (1983, 123) kanssa siitä, että erilaisuus määrittyy normin kautta, ja kun kyseessä on sukupuoleen liittyvä problematiikka, ratkaisevaa on kysyä, kuka on erilainen ja minkä ominaisuutensa perusteella.

Ero onkin yksi feministisen tutkimuksen keskeisimmistä käsitteistä, joskin postmoderni feministinen tutkimus on tulkinut eron käsitteen uudella tavalla. Perinteisesti feministisessä tutkimuksessa sukupuolierolla on tarkoitettu ensisijaisesti miesten ja naisten välisiä eroja, jotka perustuvat biologisiin eroavaisuuksiin. Länsimaista ajattelua ja feminististä perinnettä on jo pitkään hallinnut ajatus yhdestä historiallisesti rakentuneesta sukupuolesta eli miehestä, josta nainen on poikkeus (Koskela & Rojola 1997, 142). Sukupuolieron taustalla on kuitenkin oletus yhdestä kollektiivisesta naisidentiteetistä, jonka kaikki maailman naiset jakaisivat. Perinteinen feministinen tutkimus ei ole ottanut huomioon naisten välisiä eroja ja toisaalta myös jokaisen naisen sisäisiä eroja, mikä on queer-teorian äänekkäintä kritiikkiä feminististä valtavirtatutkimusta kohtaan. Myös ajatus naisista ja miehistä toisiaan täydentävänä ja palvelevana dikotomiana on jo kauan nähty liian mustavalkoisena ja jyrkkiin kahtiajakoihin pohjaavana käsitteenä, jonka perustana on yhä edelleenkin akateeminen valkoinen heteroseksuaalinen mies tai nainen.

Kuten Heinämaa ja Saarinen (1983, 19) huomauttavat, erilaisuus tai samanlaisuus eivät sinällään osoita mitään; suurin osa yksilöiden välisistä eroista tai samuuksista on yhdentekeviä. Erojen tai samuuksien merkittävyys syntyy vasta hahmotuksen ja todellisuutta koskevan jäsenyyksen kautta. Erot eivät ilmesty eteemme valmiina tuotteena, vaan ne ovat eroja suhteessa peiteltyyn ja oletettuun todellisuusjäsenyykseen (Heinämaa & Saarinen 1983, 21). Erilaisuus ja samanlaisuus jäsentyvät merkittävinä vasta tulkinnan kautta, mikä korostuu omassa tutkielmassani. Tulen hahmottamaan erilaisia erontekoja ja niistä muodostuvia toiseuden kokemuksia nimenomaan tulkitsemalla ja analysoimalla päähenkilön ajatuksia, tunteita ja kokemuksia omasta elämästään. Täten pyrin synnyttämään merkitseviä eroja, jolloin pohdinnan kohteeksi tulevat erojen vaikutus päähenkilön elämään ja perhesuhteisiin.

Affektiteorian lisäksi myös queer-teoria on yksi tutkimukseni keskeinen teoreettinen näkökulma, koska queer-teoria on perinteisesti nähty antinormatiivisena, määrittelyjä ja rajoituksia pakenevana

sekä liikettä ihannoivana teoriana (ks. esim. Ahmed 2004, 152). Tarkoitukseni ei ole tässä työssä määrittellä, millaista on queer-elämä tai millainen on queer-ihminen, koska näen queer-teorian vahvuuden olevan nimenomaan siinä, että se pakenee tiukkoja määrittelyjä ja välttelee kategorisointia. Käytän queerin käsitettä enemmänkin analyttisenä työkaluna ja teoreettisena lähtökohtana omalle tulkinnalleni, koska koen queerin käsitteen tarjoavan mahdollisuuden tarkastella homoseksuaalisuuden yhteisöllistä luonnetta ilman siihen liittyviä tiukkoja määritelmiä ja rajauksia.

Koska queeriudelle ei ole tiukkaa, kategorisoitua määritelmää, se mahdollistaa *Punaisessa erokirjassa* olevien henkilöiden ottamisen mukaan tutkimuksen kohteeksi huolimatta siitä, nimeävätkö he itsensä homoseksuaaleiksi vai eivät. Queerista tulee tällöin sateenvarjotermi, joka kattaa kaikki ei-hetero ja ei-norminmukaiset seksuaalisuudet (Jagose 1996, 1). Vaikka olen pääosin päättänyt olla suomentamatta queerin käsitettä, käytän myös outouden käsitettä synonyyminä queeriudelle välttääkseni queer-sanan tarpeetonta toistamista.

1.4. Tutkimusongelma ja -kysymykset

Tutkimukseni lähtee siitä oletuksesta, että teossarjan päähenkilön Pirkon ruumiillisuus ja siihen kiinteästi liittyvä seksuaalisuus näyttäytyvät outoina ja normeista poikkeavina. Koen Pirkon rakentavan käsitystä itsestään naisena ja yhteiskunnan jäsenenä erityisesti omaan perheensä ja muiden hänen ympärillään olevien ihmisten kautta. Pirkko kokee jo hyvin pienenä lapsena oman ruumiinsa erilaiseksi kuin muilla, ja käsitys omasta itsestä toisena eli norminvastaisena vahvistuu myöhemmin lesboidentiteetin hyväksymisen myötä. Tutkijana minua kiinnostavat eritoten Pirkon kokemukset toiseudesta, sillä niihin liittyy valtava määrä erilaisia historioita, kulttuurisia panostuksia ja yhteiskunnan sanelemaa normatiivisuutta.

Tässä tutkielmassa teoreettisena näkökulmanani ja lähtökohtanani on eron muodostuminen ja sen tekeminen suhteessa normiin, mitä tutkin nimenomaan affektin ja affektiivisuuden avulla. Tutkimusongelmani liittyy kiinteästi normiin ja normittamiseen yhteiskunnassa, jossa marginaaliin jääneet eivät ole perinteisesti saaneet ääntään kuuluviin suhteessa vallitsevaan käsitykseen normaalista. Työssäni keskityn kerrotun (fiktiivisen) kokemuksen analysointiin ja tulkintaan. Tutkimusongelmani kannalta on keskeistä pohtia, minkälaista affektiivisuutta liittyy normista tai normaalista poikkeavaan ruumiiseen, joka rakentuu vuorovaikutuksessa ympäröivän maailman kanssa. Lähestyn tutkimusongelmaani kolmen tutkimuskysymyksen kautta, jotka muodostavat samalla työni kolme keskeisintä päälukua.

Tutkimuskysymysteni avulla yritän ensinnäkin selvittää, minkälaisia perheeseen liittyviä, yhteiskunnallisen järjestyksen mukaisia kulttuurisia konventioita ja odotuksia romaaneissa kuvataan ja miten ne aiheuttavat Pirkolle kokemuksen toiseudesta tai outoudesta. Toisekseen mielenkiintoni kohdistuu ei-norminmukaisiin seksuaalisuuksiin ja siihen, mitä tapahtuu, kun seksuaalinen halu suuntautuu normaalin ja oikean kohteen sijasta samaa sukupuolta olevaan henkilöön. Kolmanneksi tarkastelen homoseksuaalisuuteen liittyvää yhteisöllisyyttä ja siihen liittyvää affektiivisuutta pohtimalla sen suhdetta vallitsevaan yhteiskuntaan ja heteroseksuaalisiin normeihin. Tarkoitukseni on selvittää, miten ja minkälaisissa tiloissa homoseksuaalisuuden yhteisöllistä luonnetta rakennetaan ja miten ympäröivä yhteiskunta suhtautuu siihen.

Tarkoitukseni on etsiä teoksista normittavia käytäntöjä, diskursseja eli puhetapoja ja yhteiskunnallisen järjestyksen mukaisia rooliodotuksia, joiden kautta hahmotan erontekoja ja sitä myötä myös päähenkilön toiseuden kokemuksia sekä siihen liittyvää affektiivisuutta. Tutkimukseni pohjautuu kiinteästi yhteiskunnallisen järjestyksen, normittamisen ja affektiivisuuden käsitteisiin. Tutkimusongelmani paikantuu sellaiseen kulttuurintutkimuksen kenttään, joka näkee todellisuuden eräänlaisena konkreettisena paikkana, jolla on näkyviä ja todellisia vaikutuksia ihmisten kokemuksiin. Lainatakseni kulttuurintutkija Lawrence Grossbergiä (2010, 16), kulttuurintutkimuksen perimmäisenä tarkoituksena onkin pitää kiinni ihmiselämän monimuotoisuudesta, sillä kulttuurintutkimus kieltäytyy määrittelemästä todellisuutta vain yhden osa-alueen tai toimintapiirin kautta.

Tutkimukselliset lähtökohtani ovat yhteneväiset Grossbergin (2010, 16) kanssa, joka korostaa todellisuuden rakentuvan tiiviissä vuorovaikutuksessa erilaisten elämään liittyvien kenttien, kuten kulttuurin, politiikan tai vaikka seksuaalisten suhteiden, kanssa. Tällaista kulttuurintutkimusta harjoittavat tutkijat ovat siten kiinnostuneista todellisuuden rakentumisesta erilaisten voimien, painostusten ja mahdollisuuksien kautta. (Ks. esim Grossberg 2010.) Toisin sanoen olen kiinnostunut todellisuuden konstruktivisesta luonteesta ja siihen liittyvästä affektiivisuudesta.

Kuten jo totesin, työni jakaantuu kolmeen eri päälukuun: ensimmäisenä analyysini kohteeksi nousee erityisesti romaanisarjan aloittava teos *Pienin yhteinen jaettava*, jossa keskeiseksi analyysin kohteeksi nousee Pirkon perhe ja perheen käsitys yhteiskunnallisen järjestyksen noudattamisesta. Nostan erityisesti esiin Pirkon äitiin liittyvän affektiivisuuden, jota lähestyn Lauren Berlantin julman optimismin ja Ahmedin esittelemän vihan teorian kautta. Pohdin myös jonkin verran Pirkon suhdetta naisellisuuteen niiltä osin, kun se liittyy tutkimusongelmaani.

Kolmannessa luvussa huomioni kiinnittyy päähenkilö Pirkon seksuaalisuuteen eli toisin sanoen hänen lesboidentiteettinsä heräämiseen. Tarkoitukseni on ensin avata Pirkon vanhempien suhdetta tyttärensä normista poikkeavaan seksuaalisuuteen ja pohtia myös muiden romaaneissa esiintyvien, normista poikkeavien henkilöhahmojen suhdetta Pirkkoon ja hänen seksuaalisen halunsa heräämiseen. Tämän jälkeen olen valinnut tarkasteltavakseni Pirkon kaksi tärkeintä ihmissuhdetta, eli rakkauden klovnisilmäiseen ja klovnisilmäistä seuranneeseen Havvaan. Viimeisessä varsinaisessa pääluvussa kiinnitän huomiota *Punaisessa erokirjassa* esiintyvään yhteisöllisyyteen ja siihen liittyvään normatiivisuuteen, sillä kuten tulen myöhemmin osoittamaan, romaanissa esiintyviin yhteisöihin liittyy erittäin paljon affektiivisuutta, joka tulee näkyväksi erityisesti vastakkainasetteluissa queerien eli outojen ja yhteiskunnan eli normaalia edustavan tahon välillä.

2 Perhe

Tässä luvussa tulen tarkastelemaan Pirkon suhdetta sekä äitiinsä, isäänsä että isovanhempiinsa ja heidän tiedostamattomiin odotuksiinsa, jotka osaltaan ohjaavat nuoren Pirkon käytöstä ja kokemusta maailmasta. Tarkastelun kohteeksi nousee etenkin äiti-tytär-suhde, sillä kuten tulen osoittamaan, Pirkon äiti on ollut päähenkilölle lapsuuden tärkeä esikuva, joka kuitenkin muuttuu ongelmalliseksi Pirkon kasvaessa aikuiseksi. Pirkon perhettä tarkasteltaessa esiin nousee rakkauteen, lämpöön ja hellyyteen liittyvien tunteiden lisäksi myös häpeään, nöyryytykseen ja vihaan liittyvää affektiivisuutta, jota tulkitsemisen kulttuurisen järjestyksen ja siitä poikkeamisen kautta nousevasta toiseuden kokemuksen näkökulmasta.

Käsittelen Pirkon perhesuhteita tutkimusongelmani mukaisesti eron ja toiseuden käsitteiden avulla affektiteorian tuomin keinoin. Tässä luvussa tulen analysoimaan varsinkin päähenkilön suhdetta sekä äitiinsä että omaan tyttärensä Elsaan, jotka molemmat edustavat tulkintani mukaan Pirkolle eräänlaista luontaista naiseutta, josta hän kokee olevansa osaton. Nostan myös esiin romaanitriologiassa esiintyviä luonnolliselta näyttäviä normeja ja eräänlaisia sukupuolirooleihin liittyviä odotusmalleja, jotka liitän osaksi yhteiskunnallista järjestystä ja tarkastelen romaanisarjassa esiintyvien henkilöhahmojen suhtautumista niihin. Nostan tarkastelun kohteeksi eritoten romaaneissa kuvattuja naiseuteen liitettyjä ominaispiirteitä ja kulttuurisia odotuksia, joita Pirkko joko vastustaa tai toistaa toisin omalla käytöksellään. Tarkoitukseni on selvittää, miten Pirkko suhtautuu käsityksiin naiseudesta ja äidillisyydestä ja minkälaista affektiivisuutta Pirkon perhesuhteisiin sitä kautta liittyy. Äitiyden ja naiseuden lisäksi myös kulttuuri on tärkeässä osassa teossarjassa ja siten koen sillä olevan merkitystä Pirkon perhesuhteiden avaamisen ja tulkitsemisen kannalta. Seuraavaksi lähestynkin Pirkon lapsuuden toiseuskokemuksia juuri kulttuuristen odotusten ja merkitysten kautta.

2.1. *Jakautunut Pirkko*

Perhekeskeisyys on yksi tärkeimmistä teossarjasta esiin nousevista teemoista. Etenkin *Pienin yhteinen jaettava* -romaanissa perheen merkitys ja sen tärkeys korostuvat pienen Pirkon elämässä, sillä romaani keskittyy paljolti kuvaamaan Pirkon lapsuutta rakastavien ja hellivien vanhempien sekä isovanhempien ympäröivänä. Lähestyn Pirkon perhesuhteita samasta näkökulmasta kuin Ahmed (2010, 38), joka tutkiessaan onneen liittyviä affekteja ottaa perheen yhdeksi keskeiseksi esimerkiksi. Ahmed (2010, 38) käyttää perhettä esimerkkinä kuvatessaan onnellisten objektien (happy objects) kiertoa osapuolelta toiselle. Vaikka perhe nähdään usein onnellisena objektina, tämä ei tarkoita, että perheeseen liitetyt *tunteet* välittyisivät eteenpäin. Sen sijaan perhe toimii

onnellisena objektina, koska *suhtaudumme* siihen hyvänä ja iloisena asiana. Perhe lupaa Ahmedin mukaan onnellisuutta ja vaatii vastineeksi uskollisuutta. Tällainen suhtautuminen perheeseen muokkaa toimintaamme, aikaamme ja resurssejamme, ja tämän suhtautumisen mukaisesti perhe täytyy ensin muodostaa ja sen jälkeen ylläpitää. (Ahmed 2010, 37–38.)

Ahmedin esittämä teoria näkyy mielestäni hyvin juuri Pirkon tapauksessa, sillä vaikka hänen perheensä kuvataan monin paikoin hyvin onnelliseksi ja läheiseksi, varsinkin hänen äitinsä käytös tukee Ahmedin väitettä siitä, että perheen tuottama onnellisuus vaatii tuekseen uskollisuutta. Pirkon perheen osittain tiedostamattomat odotukset aiheuttavat Pirkolle ongelmia, koska ulkoapäin tulevat vaatimukset ja normit osoittautuvat sellaisiksi, joihin hän ei kykene vastaamaan vaan joutuu jakautumaan eli muuttumaan toiseksi miellyttääkseen ympärillään olevia ihmisiä.

Eron tekeminen konkretisoituu jo romaanitrilogian aloitusosassa Pirkon haluna jakaantua moneksi eri ihmiseksi, mikä tulkintani mukaan aiheuttaa Pirkossa vieraantumisen tunnetta sekä omasta itsestään että omasta perheestään. Romaanitrilogian aloitusosassa aikuinen Pirkko kuvailee isänsä kuolemaa ja sen aiheuttamia tunteita kertomalla minämuodossa, miten ”aamuyöstä olen jakautunut kahtia” (PYJ, 227). Kahtiajakautumisella Pirkko viittaa isän kuoleman aiheuttamaan muistojen virtaan, jossa vuoropuhelua käy kaksi eri Pirkkoa, lapsi ja aikuinen. *Pienin yhteinen jaettava* keskittyykin kuvaamaan Pirkon lapsuutta ja hänelle tärkeitä lapsuuden esikuvia, kuten Pirkon pikkuserkkua Helenaa tai Ulla-tätiä, joihin liitettyihin ominaisuuksiin ja merkityksiin Pirkko palaa muistoissaan useaan kertaan myös aikuisena.

Lapsena Pirkko haluaa miellyttää vanhempiaan ja isovanhempiaan, jotka hän kokee omiksi esikuvikseen (ks. PYJ 159, 46), mistä kertoo esimerkiksi 8-vuotiaan Pirkon halu jakaantua moneksi eri ihmiseksi, jotka noudattavat naisille suunnatun sukupuoliroolin mukaisia odotuksia ja toistavat kulttuurisesti opittuja konventioita:

[– –] puristan silmäni kiinni ja olen nopeasti maailmassa,
jossa

minua on monta.

Yksi mummulle [– –], sellainen, joka osaa tiskata ja on vaalea ja tekee makaronilaatikkaa ennen kuin pappi tulee verstaalta kotiin.

Yksi papalle, sellainen jolla on rohkeutta olla menemättä kouluun, joka on turhaa ja herrojen hömpötystä.

Yksi äidille, reipas ja urheilunhaluinen pikkutyttö, joka pitää mielellään hametta ja menee keskiviikkoisin Kulttuuritalon TUL:n voimistelupiiriin ja saa palkintoja TUL:n liittojuhilla.

Yksi isälle, sellainen tyttö, joka osaa luistella heti, kun hokkarit on ostettu, ja ajaa kaksipyöräistä nopeammin ja varmemmin kuin pojat.

(PYJ, 127.)

Jo pienenä lapsena Pirkko joutuu tasapainottelemaan vanhempien ja isovanhempien tahdon sekä omien mieltymystensä kanssa. Lainauksessa näkyvät hyvin myös vanhempien edustavat kulttuuriset merkitykset ja arvot, jotka konkretisoituvat nimenomaan sosiaalisissa suhteissa, tavoissa ja uskomusjärjestelmissä (Lehtonen 1996, 17). Pirkko toivoisi olevansa äitinsä odotusten mukaisesti reipas pikkutyttö, joka pitää mielellään hametta ja voimistelee, vaikka todellisuudessa Pirkko vihaa vaateostoksia ja ihannoii poikamaisia ominaisuuksia, kuten syljeskelyä ja seisaaltaan pissaamista. Isä puolestaan toivoo ”poikatyttöä”, joka olisi juuri päinvastainen äidin toivomuksiin nähden. Pirkon mummon odotukset liittyvät puolestaan hyvin perinteiseksi käsitettävään naiseuteen, jossa heteroseksuaalisen normin mukaisesti kotona odottava vaimo tekee ruokaa työstä palaavalle miehelleen. Pirkon halu paeta todellisuutta ja uppoutua mielikuvitusmaailmaan toistuu läpi romaanitrilogian, ja juuri unissa ja mielikuvitusleikeissä Pirkko paljastaa usein salaisimmat toiveensa ja pahimmat pelkonsa. Pirkolle ideaalimaailma olisi sellainen, jossa hän voisi jakaa itsensä kaikkien läheistensä kesken ja jossa jokaisella sukulaisella olisi siten heidän toivomallaan tavalla käyttäytyvä Pirkko.

Pirkon halu jakaantua moneksi eri persoonaksi miellyttääkseen vanhempiaan ja isovanhempiaan mukailee Lauren Berlantin esittämää (2011, 52) käsitystä siitä, kuinka ihmiset ovat tiedostamattaan kiinnittyneitä tiettyihin elämäntapoihin ja käytäntöihin, joiden kautta heidän halunsa ja toiveensa lopulta välittyvät maailmalle. Berlantin (2011, 52) mukaan kiinnittymisemme maailmaan on sidoksissa kykyyn lukea normatiivisuuden ehtoja ja vaatimuksia, sillä käsityksemme siitä, mitä ihmisen pitäisi tehdä tai odottaa elämältä, muokkaavat sisäistä käsitystämme siitä, kuinka tulla toimeen elämässä. Toisin sanoen Pirkko ymmärtää, että selviytyäkseen elämässä hänen pitäisi jakautua ja muuttua moneksi eri ihmiseksi miellyttääkseen kaikkia elämänsä rakkaita ihmisiä ja siten noudattaa yhteiskunnassa vallitsevaa järjestystä ja sen asettamia normeja. Kanssani samoilla linjoilla on Karkulehto (2007, 132), joka toteaa, miten kerronnallinen jako minuksi ja häneksi kertoo Pirkon tietoisuuden heräämisestä: Pirkko tajuaa, että kulttuurissa vallitsevat tietyt säännöt ja rajoitteet, jotka hallitsevat ihmisiä. Toisin sanoen Pirkko tulee ensimmäistä kertaa tietoiseksi yhteiskunnallisesta järjestyksestä, foucaultlaisesta tiedon ja vallan välisestä verkostosta.

Tutkimusongelmani kannalta olennaiseksi kysymykseksi nouseekin se, mitä Pirkolle tapahtuu, kun hän ei suostu tai ei kykene noudattamaan yhteiskunnan normeja ja niistä rakentuvaa yhteiskunnallista järjestystä. Tähän palaan vielä myöhemmin tässä luvussa analysoidessani äidin suhtautumista Pirkon lesbouteen sekä myös luvussa neljä, jossa tarkastelun kohteeksi nousee lesboidentiteetin ympärille nouseva yhteisöllisyys.

Vaikka Pirkon halu jakaantua moneksi eri ihmiseksi on pohjimmiltaan lapsen pyrkimys miellyttää rakkaimpiaan, näen sen myös eräänlaisena selviytymismekanismina: Pirkko tekee selkeän eron todellisuuden ja mielikuvitusmaailman välille, koska tietää jo varhaisessa lapsuudessa, että oikeassa elämässä hän ei pysty vastaamaan äidin ja isän tai isovanhempien tiedostamattomiin odotuksiin. Merkitsevää on kuitenkin Pirkon mielikuvitusmaailman monologin viimeinen lause, jossa hän toteaa: ”Ja yksi, joka on poika ja minä itse. // Ja se kuljeskelee missä huvittaa ja syljeskelee eikä välitä mistään.” (PYJ, 128.) Toteamalla haluavansa olla poika Pirkko kumoaa kaikki äidin ja mummon tahtomat ominaisuudet reippaasta voimistelevasta pikkutyöstä ja yhdistää siten itseensä usein poikiin liitetyt ominaisuudet tottelemattomuudesta ja syljeskelystä. Täten julistautumalla pojaksi Pirkko toistaa toisin vallitsevia sukupuolirooleihin kohdistuvia odotuksia ja tekee eron ideaalin ja toden, muiden toiveiden ja oman halunsa välillä. Päätävästi Pirkko toteaa kuitenkin olla välittämistä mistään, minkä tulkitsen viittaavan eritoten ulkopuolelta tuleviin odotuksiin ja normeihin, joita häneltä edellytetään ja joihin hän ei halua alistua.

Vaikka Pirkko joutuu siis taipumaan vanhempiensa tahdon alle, hän ei kuitenkaan suostu täysin noudattamaan sukupuoliroolien mukaisia konventioita:

Minä haluaisin olla poika.
Pitkään aikaan asiassa ei ilmene ongelmia.
Voin pissata seisaaltani, kun kukaan ei ole näkemässä, vaikka se hankalaa ja roiskuvaa onkin.
Tukkani on niin ohut, että se leikataan ihan lyhyeksi, ja kun opettelen viheltämään, kiroilemaan ja syljeskelemään, minua luullaan usein pojaksi, ainakin kesäisin, kun saan käyttää hellehousuja.
Inhoan tyttöjä, enkä sellaisia juuri tunnekaan.

(PYJ, 27.)

8-vuotias Pirkko ihailee maskuliiniseksi miellettyjä ominaisuuksia ja toteaa haluavansa olla poika. Hän tekee eron tyttöihin pissaamalla miehisesti seisaaltaan, kiroilee ja syljeskelee ja sanoo jopa inhoavansa tyttöjä. Lainauksessa esiintyvät miesten tapa pissata, kiroilu ja syljeskely ovat performatiivisia eleitä, jotka tuottavat käsitystä maskuliinisesta sukupuolesta ja jotka ovat Pirkon tapoja toistaa omaa biologista sukupuoltaan toisin. On kuitenkin tärkeää huomata, miten Pirkon normeja rikkova ruumiillinen performanssi tapahtuu silloin, ”kun kukaan ei ole näkemässä” (PYJ, 27). Pirkko on tietoinen omasta norminvastaisesta käytöksestään ja tietää, että se aiheuttaisi paheksuntaa hänen vanhemmissaan ja muussa yhteiskunnassa, minkä takia hän suorittaa miehisen performanssinsa muiden katseilta piilossa. Pirkko toistaa norminvastaisen käytöksenä myöhemmin myös aikuisena, kun hän liittyy mukaan Kalevankadun salakapakassa öitään viettävään queer-yhteisöön.

Kuten aiemmin totesin, Pirkko on jo pienestä pitäen tietoinen häneltä edellytetyistä kulttuurisista konventioista ja tiedostamattomista odotuksista, joihin hän tekee eroa poikamaisen käytöksen lisäksi samaistumalla etenkin isoisän maskuliiniseen henkilöhaamoon:

Kun tulen isoksi ja minusta kasvaa mies, hankin samanlaiset kädet kuin papalla on: isot ja kovat ja kuivat.

[--]

Ja

vuosikymmeniä myöhemmin, kun hänestä on vastoin suunnitelmia kasvanut nainen ja äiti, katselee hän mielellään käsiinsä kertyneitä vaalenneita arpia.

(PYJ, 46.)

Lainauksessa 8-vuotias päähenkilö ihailee vaarinsa kovia ja kuivia, jopa miehekkäitä käsiä, ja ympyrä tavallaan sulkeutuu, kun aikuinen Pirkko katselee tyytyväisenä käsiensä arpia, jotka muistuttavat häntä hänen isoisästään. Vaari edustaa Pirkolle tiukoista normeista vapautumista ja oman itsensä hyväksymistä, sillä ”papan mielestä lasta ei saa kiusata. Jos lapsi haluaa olla poika, niin sitten lapsi on poika” (PYJ, 28).

Kokemus jakautumisesta on Pirkolle kuitenkin hyvin tavallista:

Tunne on hänelle tuttu: hän on jo oppinut jakautumaan.

Hän on jakautunut jo moneksi: näkymättömäksi ja läsnäolevaksi: lohduttajaksi ja lohdutettavaksi: tytöksi ja pojaksi; tottelijaksi ja kapinalliseksi.

(PYJ, 192.)

Lainauksessa näkyy hyvin myös romaanien viittaussuhde sekä toisiinsa että kussakin teoksessa vallitsevaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Tuntemalla itsensä näkymättömäksi Pirkko viittaa siihen, miten homoseksuaalit ovat perinteisesti olleet piilossa, yhteiskunnan marginaalissa ja kuinka homoseksuaalisuus oli pitkään määritelty sairaudeksi. Läsnä olemisella Pirkko puolestaan viittaa *Punaiseen erokirjaan*, jossa Pirkko hyväksyy oman lesboidentiteettinsä ja tulee sen myötä osaksi queer-yhteisöä, joka lopulta tarjoaa Pirkolle turvallisen mutta oudon kodin. Queer-yhteisö on Pirkolle tärkeä, koska siellä hänet hyväksytään omana itsenään, eikä hänen tarvitse esittää ulkopuolisille suunnattua heteronormatiivista performanssia, jota häneltä edellytettiin pienenä tyttönä. Omaksumalla yhteisön omat konventiot ja ulkoiset koodistot Pirkko saa samalla rikollisen leiman ja muuttuu *Pienimmässä yhteisessä jaettavassa* esiintyneestä yhteiskunnan sääntöjen tottelijasta *Punaisessa erokirjassa* tasa-arvon puolesta taistelevaksi kapinalliseksi, mihin yllä olevan lainauksen viimeinen lause viittaa.

Tottelijalla Pirkko puolestaan viittaa tottelevaisen lapsuutensa lisäksi myös *Punaisen erokirjan* tapahtumiin, joissa Pirkko pitää yllä eräänlaista heteronormatiivista performanssia äitinsä tahdon vuoksi. Romaanitrilogian päätösosassa Pirkko on uskollinen äidilleen ja tottelee äitinsä pyyntöä joutuen edelleen noudattamaan kulttuuristen normien mukaisia rajoja, vaikka on jo hyväksynyt oman erilaisuutensa ja liittynyt kapinallisten kulttuurisia rajoja vastustavaan joukkoon.

Toisin sanoen Pirkko jakautuu kahtia juuri perheensä takia: toisaalta hän haluaa noudattaa kulttuurista, heteronormatiivisuuteen perustuvaa järjestystä miellyttääkseen äitiään ja muuta perhettään, mutta samalla häntä vetää kuitenkin puoleensa toinen ”outo koti” eli normien vastainen käyttäytyminen, jota edustavat esimerkiksi Pirkon halu olla poika tai hänen rakkautensa toiseen naiseen. Yhteiskunnallinen järjestys on kuitenkin niin vahvasti mukana Pirkon elämässä sekä lapsena että myös myöhemmin aikuisena, että siitä irtautuminen ei käy helposti tai kivuttomasti, kuten tulen osoittamaan myöhemmissä luvuissa.

Pirkon halu käyttäytyä toisin, kuin mitä häneltä odotetaan, kirjoitetaan auki romaanitrilogian toisessa osassa *Vastavalossa*, jossa teini-ikäinen Pirkko toteaa, miten

Minäkin haluan muuttua toiseksi.

Minun on pakko, sillä minuus, jota en ole itse valinnut ja joka on ollut väärinkäsitys alusta pitäen, kuivettaa elämäni kahvikorpuksi

(VV, 213.)

Lainaus osoittaa hyvin sen, miten Pirkko on rakentanut omaa identiteettiään suhteessa sekä oman perheensä odotuksiin että kulttuurista esiin nouseviin normeihin. Hän antoi letittää hiuksensa, koska niin kuuluu pikkutyttöjen tehdä. Hän rakastui poikien lippalakkiin, joka mystisesti katosi, ja piilotti kihlasormuksen taskuunsa, jotta muu suku ei saisi selville totuutta hänen lesboudestaan. Pirkon halu muuttua toiseksi kertoo mielestäni siitä, miten hän on rakentanut omaa minuuttaan muiden kautta ja josta on siten tullut väärinkäsitys: jostain sellaista, mitä hän ei itse halua olla. Pirkko on tahtomattaan alkanut mukautua *Pienimmässä yhteisessä jaettavassa* hahmottamiinsa rooliodotuksiin ja jakautunut moneksi eri Pirkoksi, joista yksikään ei kuitenkaan ole sellainen, joka hän itse haluaisi olla.

2.2. Kulttuuriset konventiot

Koska koen edellä esittelemäni Pirkon jakautumisen johtuvan ennen kaikkea kulttuuriin perustuvista odotuksista ja toimintamalleista, tulen seuraavaksi hieman avaamaan Pirkon elämässä esiintyvien kulttuuristen konventioiden rakentumista. Tarkoitukseni on selvittää, miten käsitykset esimerkiksi prinsessojen ominaispiirteistä tai pikkutyttöjen pukeutumisesta ovat vaikuttaneet Pirkon

kokemukseen hyväksytyksi tulemisesta ja miten Pirkko näkee itsensä suhteessa vallitseviin kulttuurisiin konventioihin.

Hallin (1999, 92) mukaan kulttuuri on eräänlainen merkitysjärjestelmä, jossa muun muassa sukulaissuhteiden sekä ympäristön muovaava vaikutus elämäntapoihin ovat kulttuuriin liitettyjä merkityksiä, jotka ohjaavat voimakkaasti kulttuurin toimintatapaa ja sitä koskevaa ymmärrystämme. Vaikka Hall kirjoittaa artikkelissaan nimenomaan kulttuurisesta ja etnisestä identiteetistä, ajatusta kulttuurista merkitysjärjestelmänä voidaan soveltaa myös homoseksuaalisuuteen ja sen kautta muodostuvaan identiteettiin; Hallia (1999, 94) mukailen kulttuurin ja kodin välillä on eräänlainen assosiaatio, sillä pidämme kulttuuriamme kotinamme. Siten kulttuuri myös leimaa identiteettiämme ja sitouttaa meidät kuulumaan tiettyyn paikkaan – kotiin – johon olemme ”sidoksissa perityin, velvoittavin ja väistämättömin sitein yhtä voimakkaasti kuin perheeseemme.” Näin myös Hall yhdistää perheen vaikutuksen kulttuuriin, sillä merkitykset syntyvät aina vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa.

Pienimmässä yhteisessä jaettavassa kouluikäinen päähenkilö Pirkko kertoo, kuinka ”äiti ja mummo vääntävät ohutta tukkaani papiljoteille ja kiusaavat minua tärkätyillä esiliinoilla ja rimpsukoristeisilla kukkamekoilla” (PYJ, 28) ja tekee trilogian päätösosassa eron lapsuutensa kulttuuriin normeihin ja annettuihin sukupuolirooleihin ajamalla päänsä kaljuksi ja tekemällä näkyväksi omia maskuliinisia piirteitään. Pirkon ruumiin performatiivisuudesta kertoo myös se, miten leikkaamalla hiuksensa pois päähenkilö jättää samalla taakseen paljon muutakin kuin pelkkiä hiuksia:

Hämeentie seitsemänkymmenenkahdeksan kylpyhuoneessa, kuivumaan nostettujen alushousujen, yöpaitojen ja rintaliivien katveessa, hän leikkaa keittiösaksilla päästään entisen elämänsä: keskiviikkoiltaisain väännetyt papiljotit, hiuslakan, Kulttuuritalon tanssit; äidin ompelukerhon, sunnuntaikävelyt, pullan, karjalanpaistin; rippikoulun; pojat, äidinkielenopettajaksi tulemisen suunnitelmat.

Hän leikkaa tukkansa pois.

Hän tarkastelee itseään peilistä ja on hämmentynyt: paljas pää on kulmikas ja iso, vapaa, ja ehdottoman moderni.

(PE, 36.)

Pirkon omaksumat naisellisuuden konventiot, kuten ompelukerhot ja papiljotit, ovat osa olemusajattelua ja siten luonnollistettuja odotuksia, joita hän kyseenalaistaa ajamalla päänsä hyvin miehiseen tapaan kaljuksi. Kaljulla päällään Pirkko irrottautuu naisellisina pidetyistä piirteistä, kuten ompelukerhosta tai Kulttuuritalon tansseista, jotka jo trilogian aloitusosassa edustivat Pirkolle nimenomaan äidin haaveita, eivät hänen omiaan (PYJ, 193).

Paljaalla päällä viitataan myös kulttuurisista odotuksista vapautumiseen, sillä se näyttäytyy ”vapaana” ja ”ehdottoman modernina”. Pirkon kalju pää on osoitus uudenlaisesta vapaudesta ja osoittaa hyvin sen, miten valtava määrä erilaisia merkityksiä, odotuksia ja käsityksiä ruumiilliseen performanssiin liittyy. Kun *Punaisessa erokirjassa* Pirkko ajaa päänsä kaljuksi, hän irtautuu äidin valitsemista vaatteista ja naisellisuuden symboliseksi ominaispiirteeksi muodostuneesta pitkästä tukasta, jotka olivat Pirkolle merkinä hänen entisestä elämästään. Keittiöksillä leikatut hiukset jäävät kylpyhuoneeseen alushousujen ja rintaliivien katveeseen symboloimaan äidin hylättyjä kulttuurisia odotuksia.

Kulttuuriset konventiot näkyvät äidin käytöksen lisäksi myös Pirkon omissa käsityksissä vaalea- ja tummatukkaisten eroista, joita Pirkko korostaa useaan otteeseen etenkin romaanitrilogian toisessa osassa *Vastavalossa*. Vaaleuden ihannointi näyttäytyy toistuvana motiivina läpi teossarjan, koska siihen liitetään usein naisellisuuden ja puhtauden kaltaisia määreitä, joita tummahiuksinen Pirkko ei koe edustavansa. Tumma/vaalea-dikotomia on keskeinen teema koko romaanitrilogiassa, sillä Pirkko viittaa usein omien hiustensa tummuuteen, minkä hän kokee erottavan hänet muista tytöistä:

Koska epäilen alusta pitäen, ettei minulla ole edellytyksiä prinsessaksi, koska olen tumma, yritän saada Ritvan vihaamaan prinsessaroolia.

Mutta Ritva on vaalea ja kiharatukkainen ja hentorakenteinen, ja erilaisuutemme railo repeää kaikkineleväksi rotkoksi, kun Ruutusotilas antaa prinsessa Ruususen roolin Ritvalle, joka on näytelmän ainoa alaluokkalainen.

(VV, 89.)

Vastavalossa lapsuuttaan muisteleva Pirkko vertaa itseään parhaaseen ystäväänsä Ritvaan ja kokee jälleen ulkoisten koodistojen aiheuttamat rajoitukset. Viittaavuus myös *Punaisen erokirjan* keskeisimpään teemaan eli eron tekemiseen on selkeä, kun opettaja antaa prinsessan roolin vaalealle Ritvalle ja sulkee tummatukkaisen Pirkon pääroolin ulkopuolella synnyttäen samalla kaikkineleväksi rotkoksi repeävän railon. Tässä lainauksessa kaikkinelevällä rotkolla on suurempi merkitys kuin pelkkä Pirkon ja Ritvan erilaisuuden merkitseminen, sillä rotko edustaa Berlantia (2011, 163) mukaillen affektiivista tilaa, jossa merkitykseltään tärkeät kiintymyssuhteet muodostuvat. Tumma- ja vaaleatukkaisuuden välisen rotkon voi siis nähdä edustavan myös yhteiskunnan epätasa-arvoisuutta, marginaaliin jäämistä tai jopa kokonaan yhteiskunnan ulkopuolelle joutumista.

Ritva edustaa vaalealla kiharalla tukallaan hyvin perinteistä käsitystä naisellisuudesta ja sopii siten prinsessan rooliin, jossa yhdistyvät useat naisellisuuteen liitetyt sukupuoli-odotukset, kuten vaaleus tai hoikkuus. Pirkko ei koe täyttävänsä taustalla olevia kirjoittamattomia vaatimuksia prinsessana olemisesta, koska hän on tumma ja hieman pullea (VV, 44). Taustalla vaikuttaa tumma/vaalea -

dikotomia, joka vertautuu mies/nainen oppositiopariin, jossa molemmilla osapuolilla on omat säännönmukaiset konventionsa. Tumma tukka edustaa Pirkolle jo pienestä pitäen toista, eli jotain sellaista, joka erottaa hänet perinteisistä kauneusnormeista ja lapsuuden prinsessaleikeistä. Toisaalta voidaan myös ajatella, että oma kehomme jäsentyy kokemuksesta, joka meillä on toisten kehosta: Pirkko jäsentää käsitystään omasta ruumiistaan vertailemalla sitä Ritvaan, joka Pirkon mielestä edustaa paremmin prinsessamaisuutta ja sitä myötä myös naisellisia piirteitä (Heinämaa & Saarinen, 1983, 153).

Pirkko rinnastaa tummatukkaisuuden pahuuteen ja jopa kuolemaan:

Tämän

hän on oppinut jo:

Vaaleat ovat hyviä ihmisiä, tummat pahoja, varsinkin jos sattuvat olemaan tyttöjä.

Saduissa vaaleat ovat hyviä aina, elävässä elämässä melkein aina.

Saduissa ja iskelmissä esiintyy vaalea tyttö ja tumma tyttö.

Usein he ovat sisaruksia, niin kuin leskiäidillä, mutta eivät ihan aina.

Sadussa vaalea on useimmiten prinsessa, ja tumma on prinsessan kateellinen ja ilkeä sisarpuoli.

Vaalealla on vaikeampaa kuin tummalla, aluksi, mutta lopulta vaalean käy aina hyvin.

Tumma nauraa alussa mutta kuolee lopussa.

(PYJ, 109.)

Vaikka tekstistä ei käy ilmi, mistä Pirkko on oppinut ilkeä tumma sisarpuoli-hyvä prinsessa -jaon, tulkitsen sen liittyvän kiinteästi yhteiskunnallisen järjestykseen, jota varsinkin Pirkon perhe haluaa pitää tiukasti yllä. Romaanitrilogiassa käy useaan otteeseen ilmi, miten jo lapsena Pirkko kohtaa yhteiskunnan kirjoittamattomia sääntöjä muun muassa pukeutumisesta, rakastumisesta ja käyttäytymisestä. Kuten Pirkko lainauksen alussa toteaa, ”tämän/hän on oppinut jo”, minkä tulkitsen viittaavaan johonkin ulkoapäin tulevaan moraalikoodistoon, joka ohjaa käyttäytymistämme monella tapaa. Pam Morris (1993, 13) korostaakin kielen asemaa kulttuuristen arvojen kierrättäjänä ja ylläpitäjänä ja kiteyttää feministisen ideologian seuraavasti:

Kun astumme yhteiskuntamme kulttuuriseen elämään – kun omaksumme kielen ja toimimme vuorovaikutuksessa muiden kanssa – me omaksumme ja sulatamme itseemme kulttuurin näkemystavat. Meidät vedetään huomaamattamme monimutkaiseen arvojen, oletusten ja odotusten verkostoon, ja nuo arvot, oletukset ja odotukset ovat olemassa aina ennen meitä ja näyttävät luonnollisilta, juuri sellaisilta kuin asioiden pitääkin olla.

Pienin yhteinen jaettava -teoksessa Pirkko puolestaan kertoo, kuinka hän haluisi olla samanlainen kuin serkkunsa Helena, joka ”on kaunein ja kiharatukkaisin ihminen, jonka tunnen” (PYJ, 29). Pirkko kuitenkin toteaa, miten ”minusta ei koskaan voi tulla Helenaa, koska olen luonnostani

tumma ja hymykuopaton” (PYJ, 29). Myös Helena edustaa Pirkolle sellaista naisellisuutta, josta Pirkko kokee olevansa täysin osaton, sillä

Hänen oma tukkansa tummui päivä päivältä.
Hän oli tumma ihminen, ja siksi luonnostaan paha.
Hyvyyteen kannatti ehkä pyrkiä, mutta perimmäisessä mielessä sen kaltaiset
pyrkimykset oli tuomittu epäonnistumaan.
Tumma ei saanut elämässä mitään ilmaiseksi.
Tummuus oli kohtalo, niin kuin ainoalapseus.

(PYJ, 109.)

Yllä olevat lainaukset osoittavat sen, miten tärkeänä Pirkko kokee oman hiusten värinsä, niin mitättömältä ja toisarvoiselta ominaisuudelta kuin se saattaa kuulostaa. Tummatukkaisuus rajoittaa Pirkon mielestä hänen mahdollisuuksiaan pärjätä elämässä, sillä tummat ihmiset ovat Pirkolle luonnostaan pahoja ja tuomittu epäonnistumaan. Näen Pirkon lapsuudessa esiintyvän jyrkän dikotomian hyvän vaaleuden ja pahan tummuuden välillä kertovan Pirkon halusta kokea mielihyvää vuorovaikutuksessa ympäröivän maailman kanssa. Pirkolle vaaleat ihmiset, kuten Helena tai Ritva, symboloivat onnellisuutta ja hyvyyttä, joista hän itse kokee olevansa osaton tummuutensa takia. Pirkolle vaaleus näyttäytyy kulttuurisena normina, johon on pyrittävä ja josta poikkeaminen on kohtalonomaista ja on rinnastettavissa pahuuteen.

Siinä missä tummatukkaisuus erottaa pienen Pirkon hyvistä ja norminmukaisista pikkutytyistä eli Helenasta ja Ritvasta, rakastuminen toiseen naiseen erottaa lopulta Pirkon hänen äidistään ja isästään. Normien vastaisesta rakkaudesta saadaan ensimmäiset viitteet *Pienin yhteinen jaettava* -teoksesta, jossa nuori Pirkko ihastuu Linnanmäen teatteriesityksessä pääosan esittäjään Miss Lunovaan, mutta joutuu kauhistukseen toteamaan, ettei tule ikinä saamaan Miss Lunovaa omakseen. Hänen on unohdettava Miss Lunova, mutta ”kaikkein kauhistuttavinta on, ettei hän koskaan tule saamaan takaisin äitiään ja isäänsä, koska tätä kaikkea he eivät ymmärrä” (PYJ, 90). Vaikka kyseessä on lapsellinen ihastus teatteriesityksen fiktiiviseen hahmoon, lainauksen voi tulkita myös normittamisen kautta: Pirkko ymmärtää jo pienenä, että tytön on jotenkin väärin ihastua toiseen tyttöön, sillä se on normaalista poikkeavaa ja täten normin ulkopuolelle suljettavaa. Tämä oivallus toimii samalla myös erottavana tekijänä Pirkon ja hänen vanhempiansa välillä, sillä kuten Pirkko toteaa, hänen vanhempansa eivät tule ikinä ymmärtämään tai hyväksymään Pirkon ihastusta samaa sukupuolta olevaan Miss Lunovaan.

Toisaalta, kuten Berlant (2011, 166) huomauttaa, lapsien halujen kohteet ovat oikeastaan lasten itsensä järjestämiä tilanteita, joiden kautta he voivat omaksua asioita, olla tilanteessa läsnä sekä kokea vastavuoroisuutta ympäröivän maailman kanssa. Pirkon ihastus Miss Lunovaan on affektina omalla tavallaan lapsellista ja ohimenevää, mutta lapsellisen pinnan alle kerääntyy paljon erilaisia

merkityksiä ja huomioita ympäröivästä yhteiskunnasta. Lapsi-Pirkon ihastus Miss Lunovaan rinnastautuu aikuisen Pirkon ihastukseen klovnisilmäiseen, sillä molemmat ihastukset ovat Pirkon silmissä täysin oikeita, mutta yhteiskunnan ja etenkin hänen vanhempiensa silmissä täysin väärä.

Miss Lunovan näkeminen teatterin lavalla ja häneen ihastuminen ovat Pirkolle tärkeitä asioita uudenlaisen maailmankuvan hahmottamisessa, sillä ihastus on ensimmäinen, josta Pirkko puhuu ääneen. Miss Lunova tarjoaa Pirkolle tilaisuuden olla Berlantia mukailleen vuorovaikutuksessa maailman kanssa ja omaksua uusia tunteita, mutta samalla kuitenkin oppia jotain merkitsevää yhteiskunnan säännöistä. Miss Lunova edustaa Berlantin esittämää käsitettä julmasta optimismista, koska Pirkko ihastuu häneen juuri niiden ominaisuuksien takia, jotka tekevät Miss Lunovasta mahdottoman unelman saavuttaa.

Kuten edellä osoitin, kulttuuriset konventiot, odotukset ja normit näkyvät teossarjassa monella eri tavalla, sillä ne toimivat usealla eri elämänalueella. Merkitsevää kulttuurisissa konventioissa on kuitenkin se, kuinka ne läpäisevät Pirkon koko elämän lapsuudesta aikuisuuteen ja tuottamalla samalla käsitystä siitä, minkälaista elämää yhteiskunnallinen järjestys ja siihen liittyvät normit edellyttävät. Kulttuuristen konventioiden ja yhteiskunnallisen järjestyksen noudattaminen näkyvät ennen kaikkea Pirkon äidin käytöksessä ja olemuksessa, mihin palaan seuraavaksi.

2.3. Pirkon äiti

Lähestyn ensin Pirkon ja hänen äitinsä välistä suhdetta olemusajattelun näkökulmasta ja tutkin sitä, minkälaista naiseutta romaanitriologiassa tuotetaan ja miten Pirkko suhtautuu omaan epänaiseellisuuteensa. Otan tarkasteluun mukaan lyhyesti myös Pirkon Ulla-tädin, joka on omalla miehisellä käyttäytymisellään ollut tärkeä roolimalli nuorelle Pirkolle. Sen jälkeen hahmotan Pirkon ja äidin välisessä suhteessa tapahtuvan affektiivisen muutoksen, johon liittyviä vihan, nöyryytyksen ja pettymyksen tunteita tulkitsen yhteiskunnallisen järjestyksen horjuttamisen näkökulmasta. Tämän luvun lopuksi tarkastelen Pirkossa syntyvää kivuliasta muutosta äidin pakottaessa hänet takaisin kaappiin.

Kuten jo edellä totesin, Pirkko suhtautuu äitiinsä jo pienestä pitäen hyvin ihailevasti ja rakastavasti. Romanin aloitusosassa esiintyvässä kohtauksessa Pirkko ja hänen äitinsä saunovat yhdessä mökillä, minkä jälkeen Pirkko kuvailee saunan pukuhuoneessa, kuinka

Rintaliivien hakaset haukkaavat kiinni toisiinsa luonnollisesti ja rauhallisesti.
Rinnat solahtavat kuppeihinsa tottelevaisesti, ja

hän kadehtii äitiään, tätä hajamielistä tyytyväisyyttä, raukeaa naisena olemista, josta hän tietää ikuisesti olevansa osaton.

(PYJ, 68–69.)

Kohtauksesta välittyvä lämpö ja tilanteen luonnollisuus toimivat hyvinä esimerkkeinä Saision affektiivisesta mutta samalla hyvin performatiivisesta eli ruumiillisia eleitä korostavasta kerronnasta. Toisiinsa saumattomasti yhdistyvät rintaliivien hakaset ovat sukupuolta tuottava performatiivinen ele, johon yhdistyvät affektiiviset luonnehdinnat tottelevaisuudesta ja luonnollisuudesta. Näin kertoja yhdistää toisiinsa naiseuden ikivanhan symbolin eli rintaliivit sekä niihin liittyvän kokemuksen luonnollisuudesta ja tottelevaisuudesta, mistä nainen, eli tässä tapauksessa Pirkon äiti, saa hajamielistä tyytyväisyyttä. Pirkko kuvailee äidin hajua ”itsestään tietoisien naisen” (PYJ, 155) hajuksi ja tiedostaa siten, että on olemassa jokin luontainen tapa olla nainen, mutta jota hän ei kuitenkaan tule ikinä itse omaksumaan. Toisiinsa luonnollisesti kiinni haukkaavat rintaliivien hakaset ja kuppeihin tottelevaisesti asettuvat rinnat edustavat Pirkolle sen kaltaista naiseutta, josta hän tulee aina olemaan ulkopuolinen. Pirkon toiseuskokemusta vahvistaa entisestään tunne kateudesta, jota hän kokee äitinsä seurassa.

Samaan tapaan kuin Pirkko kokee olevansa osaton äitinsä edustamasta naisellisuudesta, Pirkko tekee eroa myös omaan tyttärensä Elsaan ja Elsan edustamaan naiseuteen:

Hän häpeää heikottavaa mustasukkaisuuttaan ja nöyrää ihailua, jota hän tuntee tyttärensä luontaista naisellista hellyyttä ja lempeyttä kohtaan.

(PYJ, 133)

Pirkko yhdistää naiseuteen lempeyden ja hellyyden tunteet ja kuvailee, miten hän ei koe niitä omakseen vaan tuntee samanaikaisesti sekä mustasukkaisuutta että nöyrää ihailua tyttärtään kohtaan. Lainauksesta käy hyvin ilmi Pirkon kahtiajakoinen suhtautuminen naiseuteen: toisaalta hän kokee oman mustasukkaisuutensa häpeälliseksi, mutta samalla ihailee tyttärensä ja äitinsä naisellisuutta ja lempeyttä, jotka Pirkko kokee luontaisena nimenomaan muille mutta ei kuitenkaan itselleen.

Pienimmässä yhteisessä jaettavassa keskeiseksi teemaksi nousee Pirkon äidin naisellisuus ja äidillisyyys, jotka tekevät äidistä niin tärkeän ihmisen Pirkon elämässä. Romaanissa korostuu usein äidin ja tyttären välinen luonnollinen yhteys, jota korostetaan hyvin fyysisillä merkeillä, kuten tuoksuilla tai hellyydestä kertovilla asennoilla:

Mutta

hän on liian autuas vastatakseen, sillä hän saa istua äidin puseron katveessa ja imeä ahnaasti äidin tuoksua: kieloa, lämpöä, sireeniä, hikeä ja vielä jotain muuta, jonka

hän paljon, paljon myöhemmin on tunnistava itsestään tietoisien naisen hajuksi.

(PYJ, 155.)

Yllä olevissa lainauksissa näkyy mielestäni myös selkeitä piirteitä olemusajattelusta, joka on vallitsevan naiskäsityksen yksi olennaisimmista kulmakivistä. Olemusajattelun mukaan on olemassa jokin erityinen ominaisuusjoukko, joka määrittelee naisen naiseksi. Naisena oleminen tarkoittaa silloin naiseuden yleiset ehdot täyttämistä. Olemusajattelun lähtökohtana on ajatus siitä, että naiseuteen liittyy olemuksellisia ominaispiirteitä, jotka ovat osa naisen olennaista ydintä. (Heinämaa & Saarinen 1983, 30.) Olemusajatteluun viittaavat ainakin Pirkon äidin ja mummon toivomukset hametta käyttävästä reippaasta pikkutyöstä, joka aikuiseksi kasvettuaan tekee ruokaa töistä kotiin palaavalle miehelleen, sekä Pirkon äidin käytöksestä ilmenevä luontainen naisellisuus. Olemusajattelu ilmenee erilaisina naista koskevinä rooliodotuksina, ennakkokäsityksinä ja käyttäytymiskaavoina, jotka ovat *Pienimmässä yhteisessä jaettavassa* kirjoitettu äidin ja tyttären välisiin kohtaamisiin (Heinämaa & Saarinen 1983, 32).

Olemusajattelu kytkeytyy kiinteästi ajatukseen naisen ”perusolemuksesta” ja luonnollisista taipumuksista. Pirkon luonnehdinnat luonnollisesta naiseudesta tai itsestään tietoisena naisen tuoksusta ovat osa olemusajattelua, jonka mukaan on olemassa tiettyjä ominaisuuksia, joita kaikilla naisilla kuuluisi olla. Pirkko itse kuitenkin korostaa useaan kertaan, miten hän ei koe naisellisuutta omakseen, sillä se on jotain, mistä hän on aina jäänyt ulkopuolelle. Toisin sanoen olemusajattelu tuottaa Pirkolle kokemuksen toiseudesta, sillä toteamalla olevansa osaton luontaisesta naiseudesta Pirkko samalla sulkee itsensä naiseuden konventioiden ulkopuolelle ja määrittelee itsensä toiseksi, normista poikkeavaksi.

Kuten Heinämaa ja Saarinen (1983, 46) hienosti kiteyttävät, naisen olemuksessa välttämättömyys painottuu ohi mahdollisuuden. He kirjoittavat, miten on

Välttämätöntä hakeutua normaaliin mies-nainen -parisuhteeseen ja tuosta parisuhteesta on etsittävä elämän perusta, pohja ja turva. On välttämättä omaksuttava tiettyjä käyttäytymistapoja, asennoitumismalleja, on välttämätöntä pukeutua tietyllä tavalla, huolehtia ulkonäöstään tietyllä tavalla, on välttämätöntä elehtiäkin tietyllä tavalla. On välttämätöntä olla nainen.

Koska Pirkko ei koe olevansa osallinen näistä naisellisuuden välttämättömistä ominaisuuksista, hän kokee kateutta ja mustasukkaisuutta. Toisaalta luonnollisen naiseuden ulkopuolelle jääminen tuo Pirkolle mukanaan myös moderniuutta, turvaa ja ennen kaikkea vapautta, jota etenkin lesboyhteisöön kuuluminen on tuonut mukanaan. Pirkko kuvailee, kuinka Kalevankadulla ”pojat suutelevat poikia, tytöt painautuvat tyttöjä vasten” (PE, 38), mikä edustaa Pirkolle nimenomaan kulttuurisista normeista vapautumista.

Olemusajatteluun kuuluukin olennaisena osana mahdollisuudet: Nainen ei ole pakotettu mukautumaan olemusajattelun tuomiin konventioihin, vaan hän voi kehittää itseään ja pyrkiä olemaan jotain muuta kuin mitä hän on nyt tai mitä häneltä edellytetään. (Heinämaa & Saarinen 1983, 39.) Ajamalla päänsä kaljuksi ja omaksumalla queer-yhteisön omat konventiot Pirkko vastustaa olemusajattelun periaatteita ja tekee niihin eron omalla, normaaleista konventioista poikkeavalla performanssillaan.

Pirkko vertaakin itseään äitinsä sijasta tätiinsä Ullaan, jolla on Pirkon tapaan tumma tukka ja johon Pirkon on siten helpompi samaistua. Romaanitrilogiassa Ulla-täti kuvataan hieman kapinalliseksi, oudoksi ja sääntöjä tottelemattomaksi naiseksi, jolla on hyvin paljon samoja ominaisuuksia kuin Pirkolla:

Äiti laulaa paremmin kuin minä ja on kauniimpi kuin minä. Eikä minusta koskaan voi tulla yhtä kaunista kuin äidistä, koska minusta tulee isona Ulla-tädin näköinen, sillä olemme horoskoopissa oinaita molemmat.

(PYJ, 155.)

Ulla-täti edustaa Pirkolle monellakin tapaa erilaista naiseutta, koska teossarjassa Ulla-tädin käyttäytyminen kuvataan usein normeista poikkeavaksi tai jopa koomiseksi:

Ulla-täti kävelee vaikeasti, jalat haarallaan keskelle lattiaa:
–Pakko päästä vessaan, äkkiä. Voi herrajumala. Pirkko auttamaan.

Nykyajan naiset kalpenevat; me sulkeudumme kylpyhuoneeseen.

Ja

hiljaisuus oven takana jatkuu, kun vedän Ulla-tädin hameenhelmoja ylös.

Ulla-täti on kietonut ylimääräiset sukkahousut vyötärölleen.
Kummastakin jalkojen välissä heiluvasta sukanterästä Ulla-täti vetää Ballantines-pullon:
–Arvaas millasta oli kävellä luontevasti. Ja istua ensin ratikassa ja sitte vielä bussissa.

(VV, 195–196.)

Pirkon ja Ulla-tädin välille muodostuu romaanisarjan myötä hyvin lämmin ja kunnioittava suhde, sillä merille kokiksi lähtevä ja Ballantines-pulloja salakuljettava Ulla-täti on hyvin päinvastainen luonne kuin esimerkiksi Pirkon äiti. Tulkitsen Pirkon samaistuvan äitiään enemmän tätiinsä, koska Ulla-täti on ennen kaikkea kapinallinen, normeista erottuva räiskyvä persoona, joka vastustaa perinteitä ja kirjoittaa uudelleen sukupuolirooleja käyttäytymällä hyvin miehiseen tapaan:

Isä kaataa tuliaispulloista miehille ja tarjoaa Ulla-tädille pikarillisen Lakkaa.
Ja Ulla-täti:
–En mä tommosista karkeista. Kaada mulle nyt tuplat. Ja Pirkolle kanssa.

Ja minä saan elämäni ensimmäisen whiskylasillisen, oikein isän kädestä.
Se on pahaa, mutta nielaisen sen kerralla, niin kuin Ulla-tätikin.
Ja niin kuin Ulla-täti, minäkin viittaan lyhyellä kädenheilautuksella isää kaatamaan perään toisen.
–Häntä seuras vielä ratikkaan. Niilläkään parempaa tekemistä, sanoo Ulla-täti ja sytyttää tupakan, niin kuin minäkin haluaisin tehdä.
–Mikä häntä, kysyy Tuija-täti, ja minä naurahdan niin kuin Ulla-tätikin.
Ja koko sen ajan kun Ulla-täti selvittää nykyajan naisille, että Helsingin alue, lähiöineen kaikkineen, on tullialuetta ja että häntä on virkaintoinen tullivirkailija, joka lähtee seuraamaan laivasta poistuvaa henkilökuntaa mikäli on aihetta salakuljetusepäilyihin, tuijottaa äiti minua varoittavasti.

(VV, 196–197.)

Sinkkuna viihtyvä Ulla-täti ei siis olemuksellaan tai käytöksellään edusta perinteistä naiskuvaa, mitä Pirkko tuntee ihannoivan. Pirkon äiti ei kuitenkaan halua Pirkon samaistuvan tätiinsä, sillä matkimalla Ulla-tädin käytöstä seuraa äidin mukaan ”väistämättä naimattomuus, mihin minulla äidin mielestä näyttää olevan taipumuksia muutenkin. Naimattomuudesta seuraa lapsettomuus ja kaikin puolin huonot olot.” (VV, 197.) Palaan tähän äidin esittämään Pirkon naimattomuuden pelkoon seuraavassa luvussa pohtiessani Pirkon rakkaussuhteita toisiin naisiin.

Ulla-tädin kapinallisesta ja rajoja rikkovasta luonteesta huolimatta Pirkko kokee lopulta äitiyden roolin niin voimakkaana, että kun Pirkko kuvailee äitinsä ja tyttärensä kanssa vietettyjä hetkiä, äitiys näyttäytyy Pirkolle hyvin luonnollisena ja lämmöntäyteisenä valintana:

Ja siinä he seisovat saunan trallilla, ja äiti hengittää hänen [Pirkon] märkään tukkaansa.
Ja äidin sydän sykkii hänen otsaansa vasten.
Ja vaikka hän ensimmäisen kerran tuntee äitinsä vieraaksi, niin tästä hetkestä, tästä asennosta hän ei haluaisi luopua,

enkä siitä koskaan luopunutkaan.

(PYJ 69.)

[- -]

Hengitän [Pirkko] Elsan tukkaan, ja sydämeni sykkii Elsan otsaa vasten.
Enkä haluaisi koskaan luopua tästä asennosta, tästä hetkestä tyttäreni kanssa, enkä siitä koskaan luopunutkaan.

(PYJ 136.)

Vaikka naisellisuus on Pirkolle vierasta, hän ei kuitenkaan halua luopua naiseuteen tiiviisti liittyvästä äitiydestä ja sen tuomista tunteista ja hetkistä. Molemmissa kohtauksissa äidin ja tyttären välille syntyy hyvin lämmin ja rakkauden täyttämä affektiivinen lataus, jota äidin sydämen sykkiminen tyttärensä otsaa vasten korostaa entisestään. Ensin Pirkko kokee lämpimän hetken äitinsä kanssa lapsena ja myöhemmin aikuisena ja itsekin äitinä hän siirtää saman hetken ja sen

tuomat affektit hetkeen tyttärensä kanssa. Pirkko kertoo, miten hän ei koskaan luopunut näistä hetkistä, vaan tulkintani mukaan pitää kiinni niistä affektiivisista kokemuksista ja tunteista, joita nuo hetket synnyttivät hänessä. Tässäkin kohtauksessa korostuu Saision affektiivisesti latautunut kerronta, jossa ruumiillisuus ja fyysisyys – sydämen syke, hengittäminen – entisestään tehostavat kohtauksen affektiivista otetta lukijasta. Mutta kuten seuraavaksi osoittamaan, äidin ja tyttären välinen suhde tulee muuttumaan hyvin merkittävästi ja lopullisesti, kun totuus Pirkon seksuaalisuudesta paljastuu äidille. Pureudunkin seuraavaksi äidin ja tyttären välisen suhteen affektiiviseen muuttumiseen, mikä on mielestäni yksi teossarjan merkittävimpiä teemoja.

2.4. Affektiivinen muutos

Kuten edellä totesin, Pirkon ja hänen äitinsä välinen suhde on ollut lapsesta saakka hyvin emotionaalinen ja täynnä rakkautta, onnellisuutta ja lämpöä. *Punaisessa erokirjassa* suhde kuitenkin problematisoituu monellakin tapaa. Kun Pirkko vihdoinkin paljastaa äidilleen totuuden seksuaalisesta suuntautumisestaan, päättyy äiti lopulta kieltämään tyttärensä lesbouden ja sitä kautta myös tyttärensä olemassaolon. Äidin ja tyttären suhteen affektiivinen tila siis muuttuu täydellisesti Pirkon lesbouden tullessa julki. Kun romaanin aloitusosassa Pirkon ja hänen äitinsä suhde kuvataan hyvin lempeänä ja lämmöntäyteisenä, romaanitrilogian viimeisessä teoksessa äiti-tytär-suhteen affektiivinen lataus on muuttunut hyvin negatiiviseksi, vihan ja häpeän tunteiden läpitunkemaksi.

Suhteen affektiivista muutosta edeltää Pirkon ruumiillisuuden dramaattinen muuttuminen, sillä Pirkko on ajellut päänsä kaljuksi ja toteaa, miten ”kiihottavaa on mennä kylpyhuoneeseen ja katsoa kuvaansa peilistä: tylppää, kaljua päättään, totisia silmiään, ja ihmetellä, kuka tämä on” (PE, 40). Peilistä katsova kalju ja kulmikas pää edustaa Pirkolle ennen kaikkea vapautta ja vapautumista kulttuurisista normeista ja odotuksista, kuten jo edellisessä luvussa totesin. Uudesta ulkonäöstään haltioitunut Pirkko huomaa ”vasta kesäkuun puolivälissä, iltautisten jälkeen” (PE, 40), että äiti on lakannut puhumasta hänelle.

Äiti välttelee Pirkkoa heidän kodissaan, mutta kun päättäväinen tytär lopulta seuraa äitiään parvekkeelle tupakalle, on edessä väistämätön, molempien elämän muuttava keskustelu. Kun Pirkko kohtaa äitinsä vaikeat, aikaisemmin vaietut kysymykset Pirkon seksuaalisuudesta, lämmön ja rakkauden sijasta esiin ovat nousseet häpeän ja nöyryytyksen tunteet. Kodin parvekkeella käydyssä keskustelussa ensimmäiset viittaukset Pirkon lesbouteen nousevat esiin ”kesäkuisten, mitättömien tähtien kajossa”:

Ja parvekkeella, kesäkuisten, mitättömien tähtien kajossa äiti:
– Se likka.

- Ni mikä likka.
- Mutta sydän on jo tehnyt harhalyönnin, eikä hän ehdi enää paeta.
- Se likka kun tuli sen krookuskimpun kanssa.
- Ni mitä siitä.
- Pakko on kysyä, vaikka sydän takoo kylkiluihin kipeästi.
- Ni kaikki on muuttunu. Jollain lailla.
- Ni millä lailla.

Tämä on nöyryyttävä piirileikki.
Hän häpeää itseään. Ja äitiään, jonka silmät pyyhkivät avuttomina Sörnäisten keskusvankilan puistoa.

(PE, 41.)

Pirkko kokee keskustelun nöyryyttävänä piirileikkinä hänen ja äitinsä välillä, mikä saa Pirkon häpeämään leikissä mukana olevan äitinsä lisäksi myös itseään. Yhdistän Pirkon häpeän tunteen osaksi yhteiskunnallista järjestystä, sillä tulkintani mukaan Pirkon häpeän ja nöyryytyksen kokemukset syntyvät nimenomaan siitä, että hän tajuaa olevansa normaalista poikkeava ja aiheuttaneensa poikkeavuudellaan myös äidilleen kokemuksen häpeästä. Häpeään kuuluvatkin kiinteästi tuntemukset ja kokemukset kelpaamattomuudesta, arvottomuudesta ja toisenlaisuudesta. Äidin ja tyttären välisessä, affektiivisesti latautuneessa keskustelussa nousee pintaan myös syyllisyyden, nöyryytyksen ja inhon tunteita, jotka liittyvät tiukasti häpeän kokemukseen. (Hekanaho 2011, 7.)

Hekanaho (2011, 7) toteaa häpeän nousevan jatkuvasti esiin puhuttaessa sukupuolikulttuureista ja seksuaalisuudesta. Hänen mukaansa häpeä ja heteronormista poikkeavien seksuaalisuuksien tarinat ovat kytkeytyneet yhteen monin eri tavoin. Pirkon kylkiluihin kipeästi takova sydän on ensimmäinen merkki muutoksesta keskustelun affektiivisessä latauksessa, sillä tulkintani mukaan juuri siinä vaiheessa Pirkko alkaa tuntea häpeän ensimmäiset merkit. Juuri ruumiilliset oireet, kuten punastuminen tai katseen kääntäminen pois, ovatkin häpeän tiedostamisessa hyvin tyypillisiä (Hekanaho 2011, 7).

Myös äidin vankilan puistoa pyyhkivät silmät ovat ruumiillinen merkki häpeästä, sillä häpeä estää äitiä kohtaamasta tyttärensä katsetta. Rinnastamalla Pirkon kylkiluihin takovan sydämen kivun tuottamiseen tai vertaamalla äidin pois päin kääntyvää katsetta avuttomuuteen tehdään samalla näkyväksi se, miten affektiivisuus koetaan usein juuri ruumiin pinnalla; sekä Pirkon että äidin reagoiminen muuttuneeseen affektiiviseen lataukseen kuvataan nimenomaan ruumiillisten eleiden kautta, jotka puolestaan rinnastetaan johonkin tunteeseen, eli tässä tapauksessa häpeään.

Keskustelussa julki tuotu häpeä on Ahmedia (2004, 107) lainatakseni affektiivinen seuraus yhteiskunnallisesta järjestyksestä poikkeamisesta, sillä normista poikkeavat rakkaudet voidaan

nähdä häpeän lähteinä, koska ei-normin mukaisella elämällä on affektiiviset seurauksensa. Queer tai outo halu voi siten aiheuttaa perheelle eräänlaisen vamman, joka täytyy pitää piilossa muiden katseilta. Perheen antama rakkaus voi olla näin ollen ehdollista ja riippua siitä, miten sosiaalisia normeja noudatetaan. (Ahmed 2004, 107.) Pirkon äiti yrittää pitää Saision perheen normien mukaisessa muodossa erottamalla Pirkon häpeän lähteeksi, joka tahraa koko perheen ja tekee Pirkosta queerin eli normista poikkeavan toisen, joka aiheuttaa perheelle häpeää omalla outoudellaan.

Pirkon ja äidin samanaikaiset kokemukset häpeästä kertovat myös tunteiden liikkumisesta kehosta toiseen: Pirkko tuntee häpeää, koska vaistoa äitinsä kokeman häpeän. Häpeän tunne ikään kuin tarttuu äidistä Pirkkoon, mikä korostaa tunteiden vuorovaikutuksellista luonnetta (ks. esim. Ahmed 2004). Huolimatta tunteiden liikkeestä kehojen välillä, Pirkko ja hänen äitinsä kokevat kuitenkin häpeän tunteen eri tavalla: Pirkon äiti häpeää omaa lesboksi paljastunutta tytärtään, kun taas Pirkko häpeää äitiään, joka ei kykene suhtautumaan tyttärensä lesbouteen hyväksyvästi vaan sulkee hänet takaisin kaappiin. Ahmed (2004, 11) ehdottaakin, että tunteiden kohteet (objects) siirtyvät, eivät tunteet itsessään. Tällöin kohteista tulee tarttuvia ja affektiivisuuden kyllästämiä, jolloin ne toimivat henkilökohtaisen ja sosiaalisen jännittyneisyyden tiloina. Romaanitrilogiassa juuri homoseksuaalisuudesta on tullut tulkintani mukaan Ahmedin teorian mukainen kohde, johon liitetyt tunteet aiheuttavat jännitettä sekä häpeää ja jotka siten siirtyvät kehosta toiseen. Homoseksuaalisuus objektina näin ollen aiheuttaa sekä Pirkon että äidin häpeän, koska homoseksuaalisuuteen liittyvä affektiivisuus on perinteisesti ollut hyvin negatiivista ja tuomittavaa.

Ahmedin (2004, 45) mukaan affekti ei sijaitsekaan objektissa tai merkissä itsessään, vaan se on objektien ja merkkien välisen kiertämisen vaikutusta eli affektiivisen latauksen kertymistä. Mitä enemmän merkit kiertävät, sitä affektiivisempia niistä tulee. Homoseksuaalisuudesta on tulkintani mukaan tullut kiertävä merkki, joka kerää itseensä vihan, syyllisyyden ja toivottomuuden tunteita, ja koska homoseksuaalisuutta ei voi paikantaa mihinkään tiettyyn kiinteään pisteeseen, kuten esimerkiksi johonkin fyysiseen tai geneettiseen poikkeavuuteen, se kerää itseensä negatiivista affektiivista latausta. Homoseksuaalisuuteen liitetyt merkitykset, vaikutukset ja kokemukset kiinnittyvät erityisen vahvasti kulttuuriseen järjestykseen, jonka avulla yhteiskunta erottaa meidät muista. Siten homoseksuaalisuus kerää itseensä jatkuvasti negatiivista affektiivista latausta, joka purkautuu nyt Pirkon ja hänen äitinsä välisessä keskustelussa.

Ahmedin teoretisointi tunteiden heijastusvaikutuksista auttaa ymmärtämään Pirkon äidin jyrkän kielteistä suhtautumista tyttärensä lesbouteen, sillä äidin häpeän tunteet eivät niinkään liity hänen tyttärensä vaan nimenomaan tyttären edustamaan homoseksuaalisuuteen, joka on merkinä täynnä

negatiivista affektiivista latausta. Ahmed (2004, 46) painottaakin sitä, miten tunteiden, kuten vihan tai häpeän, liikkeet eivät rajoitu pelkästään subjektin, kuten Pirkon, ääriivoihin, vaan taustalla on jotain paljon laajempaa; Äidin ja tyttären välisessä keskustelussa toistetaan homoseksuaalisuuteen liittyvää kivuliasta historiaa, joka luokittelee sen sairaudeksi tai jopa rikolliseksi. Tiettyihin assosiaatioihin, kuten homoseksuaalisuuteen, liittyykin aina historiaa, joka nostetaan aina uudelleen esiin affektiivisissa kohtaamisissa. Tällöin tietyt ruumiit kohdataan jo lähtökohtaisesti vihamielisemmin kuin toiset. (Ahmed 2004, 54.)

Karkulehto (2007, 139) puolestaan käyttää kaappivertausta kuvaamaan Pirkon äidin suhtautumista tyttärensä homoseksuaalisuuteen: äiti epäilee tyttärensä olevan lesbo, mikä on tuonut kotiin kaapin, jota ei voida kuitenkaan avata, koska ei ole tilaa astua ulos. Tulkitsen Karkulehdon tapaan tämän äidin ja tyttären välisen keskustelun kaappipuheeksi, jossa ”hienovaraisesti vihjaillen annetaan ymmärtää, ettei jonkun seksuaalinen orientaatio edusta odotusarvoista heteroseksuaalisuutta vaan jotain muuta [—] mitä ei voida aina lausua ääneen” (Karkulehto 2007, 61). Pirkon äidin avuttomuus ja toivottomuus vaikean tilanteen edessä kertovat tilanteeseen kytkeytyvästä affektiivisuudesta, joka näyttäytyy niin kivuliaana, että siitä on Karkulehto mukailleen vaikea puhua ääneen.

Affektiivinen konteksti vaihtuu toivottomuudesta ja häpeästä kohti jotain paljon pahempaa, kun äidin raukean äänen rauhoittamana Pirkko päättää kertoa äidilleen totuuden rakastetustaan ja omasta seksuaalisuudestaan, mikä aiheuttaa kulttuurisen järjestyksen horjumisen ja äidissä hyljeksivän reaktion. Tunnustuksen myötä tilanne muuttuu tai pikemminkin konkretisoituu tapahtumaksi, kun Pirkko vihdoinkin kertoo totuuden äidilleen heidän kotinsa keittiössä:

Jokin kysymys roikkuu ilmassa, pehmeänä ja vaarattomana.

- Kuulitkohan sä yhtään mitä mä kysyin?
- Suunnilleen, hän vastaa. – Ni mitä sä kysyit?
- Kysyin, että mitenkä sen asian kanssa oikein on.

Nytkö tulee kaislaranta, unen pahaenteinen tiheikkö?

Miten hän oli saattanut unohtaa kaislarannan?

– Ni minkä asian?

Äiti haukkaa korvapuustia ja seurailee silmillään vankia, joka valkoisen puuaidan sisällä leikkaa ruusua:

– Sen asian. Sen likan kanssa.

Äidin ääni on raukea, tyynnyttävä.

Se imaisee hänet mukaansa kun vene roskan vanaveteensä:

– Se on niin kuin sä olet ajatellut että se on.

Ohut kilahdus, kun maailmasta putoaa pohja pois.

(PE, 58–59.)

Äidin ja tyttären välisessä keskustelussa ei missään vaiheessa tuoda eksplisiittisesti julki, mistä oikeastaan puhutaan, sillä sana lesbo ei juuri esiinny *Punaisessa erokirjassa* tai romaanitrilogiassa ylipäättään. Keskustelusta käy silti implisiittisesti ilmi, että Pirkon äiti on tiennyt tyttärensä seksuaalisuuden suuntautumisen jo ennen tätä keskustelua, mutta on päättänyt ohittaa olemassa olleet vihjeet ja reagoi nyt tyttärensä paljastukseen kieltämällä tyttärensä sekä tekemällä eron siihen, mitä Pirkko edustaa.

Näen tämän äidin ja tyttären välisen keskustelun Berlantia (2011, 5) mukaillen eräänlaisena tilanteena, jossa jotain merkitsevää on paljastumassa hyvin arkisten asioiden keskellä. Berlanti (2011, 5) mukaan tilanne on eläväksi tulevaa jännitettä, joka pakottaa itsensä tietoisuuteen ja tuottaa tunteen siitä, että jokin siinä hetkessä voi muodostua tapahtumaksi. Pirkon ja äidin välinen keskustelu edustaa mielestäni hyvin Berlanti esittämää tilannetta, josta muodostuu lopulta tapahtuma: Keskustelu on tulkintani mukaan käännekohta äidin ja tyttären välisessä suhteessa, joka tulee muuttumaan täysin ilmassa roikkuvan sanattoman kysymyksen myötä. Keskustelu käydään parvekkeella, arkisten askareiden ja päivittäisen elämän keskellä, mutta silti siitä välittyy jännittyneisyyden ja odotuksen ilmapiiri, johon sisältyy vielä ääneen sanomaton uhka lopullisesta muutoksesta.

Kun totuus vihdoinkin paljastuu Saision perheen keittiössä, hyvin arkiset asiat kertovat äidin maailman romahtamisesta ja kulttuurisen järjestyksen muuttumisesta:

Teelusikka putoaa kuppiin, muutaman sentin matkan, kilahtaa oudosti.
Korvapuusti putoaa pöydälle äidin kädestä: muutaman sentin ilmalento, ja raesokeri särähtää pöydän pintaan.
Tuoli putoaa pyöreälle kyljelleen.
Ovi, sen mitään sanomaton, kromattu kahahdus.
Puhelin, se tuuttaa tyhjää keittiöön saakka, luurin kuiva napsahdus, kun se putoaa äidin kädestä takaisin telineeseensä: ei ole ketään, jolle kertoa, että maailmasta helähti pohja pois, äidillä ei ole.

(PE, 59.)

Tilanteen aiheuttama affektiivisuus korostuu kuppiin putoavana teelusikkana, tipahtavana korvapuustina sekä särähtävänä raesokerina, sillä Pirkon tunnustus horjuttaa äidin huolella rakentamaa arvomaailmaa, jolta putoaa pohja pois. Kuten antropologi Mary Douglas (2000, 86–67) huomauttaa, reagoimme tuomitsevasti asioihin, jotka horjuttavat tai saattavat ristiriitaan vaaliviamme luokituksia. Hänen mukaansa meillä on tiettyjä vakiintuneita oletusarvoja ja me joko vääristelemme tai jätämme huomioitta asioita, jotka uhkaavat horjuttaa tai vääristää näitä oletusarvoja. Douglasia mukaillen Pirkon äiti noudattaa kulttuurisen järjestyksen mukaista

toimintatapaa, jossa normista poikkeava toiminta suljetaan ulkopuolelle ja josta tulee siten jotain vierasta eli toiseutta tuottavaa.

Äidin ja tyttären välinen keskustelu jatkuu arkisten asioiden, huonekalujen ja esineiden lomassa, mutta keskustelun sävy on muuttunut pois päin häpeästä ja toivottomuudesta kohti vihan ja kivun tunteita:

Äiti ja tytär.

Kumpikaan ei ole muistava seuraavien tuntien (minuuttien?) tapahtumia, ilmaan murentuneita, tukahtuneita lauseenalkioita.

Sohva, matto, lamppu, taas sohva.

Nojatuoli, puhelin, keittiöjakkara, lamppu, pöytä; eteinen, kylpyhuone ja lavuaari (äiti käy oksentamassa, minä näiden rivien välillä), sohva taas, nojatuoli.

Paljon istahtamista, nousemista, perään menemistä, koskettamista.

Äiti:

–Et! Et koskaan enää! Ensin sitä likkaa ja sitten minua.

Puhetta.

Kysymyksiä, puhetta, kysymyksiä, ei vastauksia, vastauksia ei.

Äiti:

–Miksi just meille, minulle?

Vakuutteluja.

Tytär:

–Ei me olla Suomen ainoat. Meitä on maailmassa arviolta viis prosenttia, kaikissa yhteiskunnissa. Neuvostoliitossakin, vaikka siitä ei puhuta.

Ja äiti:

–Nyt juokse kuule kuuseen Neuvostoliittoines ja prosentteines.

(PE, 60–61.)

Tilanteessa on mukana paljon tukahdutettuja tunteita, jotka ilmenevät fyysisinä oireina, kuten oksentamisena. Vaikka lainauksessa ei kirjaimellisesti puhuta kivusta, sekä äidin että Pirkon pahoinvointi on selvä merkki psyykkisestä kivusta, jonka Ahmed (2004, 31) näkee nousevan pintaan nimenomaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Toisin sanoen Pirkon äidin pahoinvointi aiheuttaa myös Pirkossa pahoinvointia, sillä Pirkko joutuu todistamaan äitinsä kivun ja siten tekemään siitä olemassa olevan. Fyysinen pahoinvointi on merkki siitä, miten rankka tilanne on sekä äidille että Pirkolle ja miten tilanteen affektiivisuus purkautuu nyt fyysisenä kipuna.

Vaikka sekä äiti että Pirkko ovat pahoinvoivia samaan aikaan, Ahmed (2004, 31) kuitenkin korostaa, että kipu ei tuota yhtä yhtenäistä kehojen ryhmittymää, jotka jakavat toistensa kivun samanlaisena, vaan kipu koetaan aina eri tavalla ihmisestä ja kokemuksesta riippuen. Pirkon ja hänen äitinsä välisessä keskustelussa äidin kipua ei aiheuta mikään fyysinen esine tai asia, vaan se syntyy äidin arvomaailman romahtamisesta ja kulttuurisen järjestyksen horjumisesta. Pirkko puolestaan tietää aiheuttaneensa äidilleen kipua, mikä tekee myös Pirkosta pahoinvoivan. Tämä kertoo paljon kivun sosiaalisesta luonteesta: kipu tuotetaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ja

vaikka se saattaa vaikuttaa hyvin yksinäiseltä ja henkilökohtaiselta asialta, kivun kokeminen ei ole ikinä yksityistä, vaan siihen liittyy paljon tiedostamattomia tunteita, merkityksiä ja kokemuksia. (Ahmed 2004, 29–30.)

Pirkko ja hänen äitinsä kokevat nyt kivun tunteen hyvin samaan tapaan kuin he kokivat häpeään liittyvän affektiivisuuden hetkeä aiemmin. Kyse on jälleen objektien keräämästä affektiivisesta latauksesta, joka nyt purkautuu nimenomaan kivuliaana; Pirkko tietää aiheuttaneensa äidilleen kipua ja tuottaneensa perheelleen affektiivisen vamman tunnustamalla olevansa normista poikkeava. Syyllisyyden tunne tekee myös Pirkon kivusta näkyvää, mikä korostaa homoseksuaalisuuteen liittyviä häpeän, nöyryyksen ja outouden affekteja.

Kivun lisäksi toinen keskustelusta esiin nouseva merkittävä tunne on äidistä huokuva viha. Äiti suorastaan huutaen kieltää tyttärensä koskettamasta häntä ja käskee häntä juoksemaan kuuseen, kun Pirkko yrittää puolustella itseään. Molemmat ovat mielestäni selkeitä merkkejä äidin orastavasta vihasta, jonka Pirkon paljastus on nostanut esiin. Kuten Ahmed (2004, 49) huomauttaa, viha on voimakas tunnetila, joka sisältää aina tunteen jonkin vastaisuudesta. Vihalle on tyypillistä asettaa erityinen samaan linjaan yleisen kanssa, mikä asettaa ne vastakkain toistensa kanssa. Koska äidin vihan tunteet liittyvät ennen kaikkea homoseksuaalisuuteen ja sen poikkeavuuteen suhteessa normiin, äidin viha luo vastakkainasettelun yleisen eli heteroseksuaalisuuden sekä erityisyyden eli homoseksuaalisuuden välille. Aivan kuten aiemmin häpeän tunteet eivät kohdistuneet Pirkkoon itseensä, myöskään äidin viha ei kohdistu niinkään Pirkkoon, vaan siihen pettymykseen, jota tyttären normaalista poikkeaminen aiheuttaa äidille.

Ahmed (2004, 32–33) liittyy loukkaantumisen osaksi politiikkaa ja valtasuhteita ja väittää, ettei ole sattumaa, että normin mukaisen subjektin asema turvataan usein loukkaantumisen narratiivin kautta. Laajennan Ahmedin esittelemän tulkinnan koskemaan myös heteronormatiivisuutta, jossa normina on heteroseksuaalinen subjekti eli tässä tapauksessa Pirkon äiti, jota loukataan, kun normista poikkeava eli homoseksuaali astuu kuvaan. Tällöin loukkaantuminen muuttuu oikeutetuksi, sillä se suojaa normatiivista järjestystä ja tuottaa samalla etuoikeutettuja subjekteja ja käytäntöjä, jotka siten sulkevat ulkopuolelleen muottiin sopimattomat. (Ahmed 2004, 33.) Toisin sanoen äidin loukkaantumisen ja toisaalta myös vihan voidaan ajatella olevan oikeutettua, jos sitä lähestytään tunteisiin liittyvän poliittisen luonteen kautta.

Viha liittyy kiinteästi myös neuvotteluihin itsen ja muiden välisestä rajasta, kun ”muut” nähdään uhkana omalle olemassaololle. Toisen kosketuksesta tai edes sen läheisyydestä tulee silloin hyvin kielteistä. (Ahmed 2004, 51.) Pirkon äiti reagoi tyttärensä kosketukseen huutamalla ”–Et! Et

koskaan enää! Ensin sitä likkaa ja sitten minua” (PE, 61), jolloin Pirkon kosketuksesta tulee vihan politiikan mukaisesti kiellettyä ja epätoivottua.

Se, että äiti ei halua tyttärensä koskettavan häntä, kertoo myös siitä, miten Pirkon homoseksuaalinen ruumis aiheuttaa äidin ruumiilliselle ja sosiaaliselle eheydelle uhan, joka koetaan ennen kaikkea iholla. Tällöin ihosta tulee erilaisten ruumiillisten kohtaamisten rajapinta, jossa ruumiit asetetaan sekä riviin että toisiaan vasten. Toistensa kaltaiset, riviin asetetut ruumiit muodostavat yhteisön, joka muodostuu suhteessa toisiin, poikkeaviin ruumiisiin. Tässä merkityksessä ihosta tulee tärkeä pinta, joka muodostaa toisia vastaan asettuvan ihokollektiivin. (Ahmed 2004, 54.) Äidin haluttomuus tulla kosketetuksi korostaa Ahmedin esittämää tulkintaa ihosta rajapintana, sillä kun äidin heteroseksuaalinen ruumis asettuu Pirkon homoseksuaalista ruumista vastaan, homoseksuaalista ruumiista tulee jotain poikkeavaa, jonka poikkeavuus aistitaan nimenomaan ihon pinnalla ja siitä tulee uhka normin mukaisille heteroseksuaalisille ruumiille.

Äidin ja tyttären välinen kivulias keskustelu päättyy lopulta murheelliseen teesiin, antiteesiin ja synteisiin, jotka muuttavat Pirkon elämän hyvin pitkäksi aikaa:

Teesi:

Äiti:

–Mulla ei ole enää tytärtä.

Antiteesi:

–Eikä mulla äitiä, niinkö?

Ja synteisi:

Porraskuilu, sen syvyys, kun ovi hänen takanaan sulkeutuu (hillitysti), äiti sen sulkee.

Viimeistä kertaa?

Ei.

Tähän hän ei suostu, ei menettämään äitiään, ei vielä. Ei koskaan.

(PE, 61.)

Pirkon ja äidin tuntema kipu ilmenee syvänä, pimeänä porraskuiluna ja sulkeutuvana ovena, joka erottaa toisistaan äidin ja tyttären ja työntää heidän kehonsa yhä kauemmaksi toisistaan. Sulkeutuva ovi tukee tulkintaani äidin tuntemasta vihasta, sillä vihaa ylläpidetään karkottamalla toiset ruumiillisesta ja sosiaalisesta tilasta (Ahmed 2004, 55). Pirkon sanoista kuultaa epätoivon lisäksi päättäväisyyttä, sillä hän ei suostu menettämään äitiään, omaa tärkeää esikuvaansa. Äidin menettäminen näyttäytyy Pirkolle mahdottomana tilanteena, sellaisena, jota ei voi sanoin kuvata. Äiti-tytär -suhteen katkeaminen ja perheen ulkopuolelle sulkeminen eivät ole Pirkolle helppoja asioita hyväksyä, mutta hän ei voi kuitenkaan enää palata vanhaan elämäänsä, koska on tunnustanut olevansa jotakin sellaista, jota sinne ei hyväksytä. Pirkko joutuu kasvokkain oman outoutensa takia, koska hänen ruumiinsa on katsottu sellaiseksi, joka aiheuttaa äidissä vihaa, syyllisyyttä ja häpeää. Pirkosta tulee prosenttiyksikkö muiden tilastojen joukkoon:

Hakaniemen torin laidalla hän pysähtyy, menee puhelinkoppiin, vetää oman numeronsa, entisen elämänsä numerosarjan, ajalta jolloin hän oli tytär eikä prosenttiyksikkö, taustastaan leikkaamaton siluetti.

Äiti vastaa ja, hänen äänensä kuullessaan, painaa puhelimen kiinni.

(PE, 61–62.)

Kiinni painuva puhelin osoittaa sen, miten lohduttomalta tilanne Pirkosta tuntuu. Hän kuvailee kotiaan ”entisen elämänsä numerosarjaksi” korostamalla samalla tilanteesta aiheutunutta elämänmuutosta, jossa vanhasta ja tutusta on tullut jotain entistä.

Ahmed (2004, 52) ehdottaakin, että tunteet eivät koskaan muodostu sellaisiksi kuin ne muodostuvat sen vuoksi, että subjektilla olisi jokin luontainen tai synnynnäinen ominaisuus, vaan tunteet reagoivat toisten ihmisten tai asioiden läheisyyteen. Emme siis Ahmedin mukaan vihaa tai rakasta toista ihmistä siksi, että hän olisi joko vihattava tai rakastettava ihminen, vaan vihan ja rakkauden tunteet syntyvät affektiivisten kohtaamisten kautta. Affektiivisissa kohtaamisissa toisilla nähdään olevan joitakin ominaisuuksia, jotka antavat subjektille identiteetin, joka poikkeaa toisista. Yllä analysoimani äidin ja tyttären väliset keskustelut on mielestäni hyvä esimerkki Ahmedin esittämistä affektiivisista kohtaamisista, jotka aistitaan ruumiin pinnalla ja joihin liittyy paljon erilaisia vastakkainasetteluja, affektiivista latausta täynnä olevia objekteja sekä yhteiskunnalliseen järjestykseen liittyvää historiaa.

2.5. Takaisin kaappiin

Äidin vihasta ja tyttärensä hylkäämisestä huolimatta ”kahdeksannella soittokerralla äiti ei enää katkaissut puhelua (PE, 145). Pirkko saa vihdoin äitinsä takaisin, mutta vain osittain: Koska Pirkon äiti kokee tyttärensä seksuaalisen suuntautumisen uhkana normaalille yhteiskuntajärjestykselle, hän pyytää Pirkkoa palaamaan heidän välissään olevaan kuvitteelliseen kaappiin:

–Ullakin on tulossa. Että sille ei sitte sanaakaan näistä sun kotkotuksista. Eikä kenellekään. Sukulaisille ja tuttaville. Ei kenellekään, ketkä tuntee isän ja minut. Muistat sen.

Muistan sen, äidin kuolemaan saakka. Ja kauan sen jälkeenkin.

Ja niin terävällä veitsellä äiti leikkaa minut irti taustastani: Ulla-tädistä, serkuista ja enoista; perhetuttavista, kummitädistä ja kummisedästä; Savon sukulaisista; Martta-tädistä ja Väinö-sedästä, Pollareista ja Koulliaksista, pikkuserkuista ja lapsuudenystävistä; Forsselleista, Jerrmanneista ja Järvistä.

(PE, 147–148.)

Vaikka äiti konkreettisesti erottaa Pirkon perhetaustastaan, lainaus voidaan nähdä laajemmin yhteiskunnallisena metaforana: päähenkilö erotetaan perheensä lisäksi myös yhteiskunnallisesta

taustastaan eli kaikista niistä kulttuurisista normeista, konventioista ja järjestyksistä, jotka määrittelevät luonnollisen ja luonnottoman, normaalin ja epänormaalin rajat. Hän on tunnustanut olevansa erilainen ja siksi heteronormatiiviseen joukkoon kuulumaton, mitä Pirkon äiti ei edelleenkään hyväksy.

Perhetaustastaan erottaminen symboloi kulttuurin valtaa, joka siis yhteiskunnallisen järjestyksen avulla erottelee toisistaan normin ja ei-norminmukaisen käytöksen. Douglas (2000, 90) käsittää kulttuurin yhteisölle yhteiseksi ja valikoiduiksi arvoiksi, joihin järjestetään aatteita ja arvoja. Kulttuuri on kuitenkin ennen kaikkea sitova auktoriteetti, johon houkutellessaan jäseniä sen perusteella, että muutkin kuuluvat siihen, minkä takia kulttuurin luomat kategoriat ovat niin tiukkoja. Tunnustamalla lesboutensa Pirkosta tulee kuuliaisen ja normien mukaisen tyttären sijasta jotain hyväksytyjen kategorioiden ulkopuolelle kuuluvaa, jotain toista kuin mitä häneltä odotettiin. Kuten Pirkko itse toteaa, hänestä tulee tyttären sijasta prosenttiyksikkö.

Kieltämällä tyttärensä lesbouden Pirkon äiti noudattaa kulttuurin symbolisia rajoja ja Hallia (1999, 157) mukaillen palauttaa normaalin kulttuurisen järjestyksen sulkemalla sen ulkopuolelle kaiken epäpuhtaaksi tai epänormaaliksi luokitellun. Hallin kanssa samaa mieltä on Ahmed (2004, 51), joka huomauttaa, että rajojen muodostuminen on aina kytköksissä levottomuuteen, joka ei alun perin aiheudu mistään subjektista tai ryhmästä itsestään, vaan subjektin tai ryhmän eroavaisuudesta suhteessa normiin. Ahmed (2006, 75) korostaa häpeän, vihan tai surun tunteiden toimivan muistutuksena elämään liittyvistä rajoista, joihin kytkeytyy paljon erilaisia kiintymissuhteita, merkityksiä ja tulkintoja. Hän muistuttaa myös, että rajoja koettelevat ja niistä poikkeavat queerit elämät eivät nouse rajojen yläpuolelle eivätkä peitä niitä näkyvistä, vaan joutuvat elämään niiden keskellä, usein hyvin kivuliaalla tavalla.

Kuten Pulkkinen (1996, 166) huomauttaa, heteroseksuaaliseen matriisiin sopimattomat roolit suljetaan kaappiin, joka edustaa heteroseksuaalisen matriisin valtaa. Tämä valta-asetelma ei salli sukupuoliseen kahtiajakoon sopimattomien identiteettien muodostua sosiaalisesti tunnustetuiksi positioiksi. Pirkon äidin käyttäytymisen voi siis tulkita heteronormatiiviseksi vallankäytöksi, jossa normiin sopimaton käytös suljetaan ulkopuolelle ja määritellään outoudeksi ja sitä myötä myös nimeämättömäksi alueeksi.

Pirkko puhuu kotikadustaan Hämeentiestä kadotetun rakkauden metaforana, jonka tulkitsen tarkoittavan klovnisilmäisen menetystä ja heidän parisuhteensa kariutumista, mutta myös päähenkilön irrottautumista sekä omasta perheestään että heteronormatiivisesta yhteiskunnasta. Hänestä on tullut konkreettisesti rikollinen – sekä yhteiskunnan että oman äitinsä silmissä. Pirkon ja

äidin väliseen suhteeseen on tulkintani mukaan tullut jälleen uusi affektiivinen lataus, joka perustuu äidin hyljeksimisreaktioon. Pirkon äidin ahdistukseen ja avuttomuuteen liittyvät affektit kertovat siitä, kun jokin vanha ja tunnettu on osoittautunutkin vieraaksi ja oudoksi – queeriksi.

Lainauksessa esiintyvät sukulaiset, kuten Ulla-täti, ovat myös viittauksia romaani-trilogian aloitusosaan, jossa varsinkin jo aiemmin mainitsemani Ulla-täti esiintyy varsin tärkeänä osana nuoren Pirkon elämää. Romaanien välillä on nähtävissä selvä yhteys, kun Pirkon äiti irrottaa tyttärensä juuri niiden ihmisten elämästä, jotka olivat Pirkolle tärkeitä esikuvia romaani-trilogian ensimmäisessä osassa. Pirkko toteaa kuitenkin, ettei ”hän koskaan pyytänyt vanhemmiltaan anteeksi sitä, että oli sellainen kuin oli” (VV, 222), mikä toisaalta antaa vihjeitä siitä, että Pirkko on hyväksynyt oman ”outoutensa”, eikä halua lopullisesti alistua isän ja äidin edustamiin heteronormatiivisiin arvoihin.

Vaikka trilogian päätösosassa Pirkon voidaan nähdä hyväksyneen oman lesboutensa eli yhteiskunnan marginaaliin kuulumisen, Pirkko ei silti pääse täysin eroon yhteiskunnan heteronormatiivisuuden vaatimuksista. Saapuessaan perhepäiväilliselle Pirkko joutuu luopumaan kihlasormuksestaan ja näin taipumaan yhteiskunnan – eli tässä tapauksessa hänen äitinsä – esittämiin vaatimuksiin ja joutuu samalla sopeutumaan heteronormatiivisiin odotuksiin. Hän ei vielä uskalla vastustaa heteronormatiivisia konventioita vaan tavallaan luopuu hetkeksi omasta seksuaali-identiteetistään ollakseen jotain sellaista, mitä häneltä selkeästi edellytetään, sekä kuuliaisena tyttärenä että heteroseksuaalisen yhteiskunnan jäsenenä:

Juhlissa istun parittomana, olen uskollinen äidille.
(Olemme menneet kihloihin klovnisilmäisen kanssa; Kalevalakorusta ostetun hopeasormuksen olen jo Maneesikadulla työntänyt taskuuni.)
Hymyilen, kun minulta udellaan rakkausasioista. Minua pidetään salaperäisenä, torjuvana.
– Se on niin mukavuudenhaluinen, äiti sanoo. – Ei se viitti ketään vaivoiksensa ottaa.

(PE, 148.)

Sukulaisten utelut rakkausasioista ovat osa heteronormatiivisuuteen liittyvää puhetapaa, jossa toisinnetaan heteronormatiivisuuteen liittyvää vaatimusta naisen ja miehen väliseen suhteeseen perustuvasta elämän jatkuvuudesta. Arkipäiväiset, tavalliset kysymykset tyttö- tai poikaystävästä toistuvat kuitenkin useaan kertaan elämässä, mikä saattaa tuntua queerista ruumiilta eräänlaiselta ruumiilliselta vammalta. (Ahmed 2004, 147.) Pirkon äiti ohittaa sukulaisten vaivaannuttavat kysymykset olankohautuksella, mutta Pirkolle sukulaisten utelut ovat hyvin kivuliaita ja epämiellyttäviä, koska ne ovat osa heteronormatiivisuuden synnyttämää kaappia, johon Pirkko on pakotettu palaamaan takaisin.

Esittäessään perheillallisella (äitinsä toivomuksesta) heteronormatiivisen matriisin mukaista performanssia päähenkilö tuntee jonkin olennaisen olevan poissa, sillä hän kuvailee miten ”lapsuuteni ihmiset muuttuvat, vähä vähältä, aavesäryksi sen raajan paikalle, jonka äiti amputoi” (PE, 148). Tämä edustaa mielestäni Karkulehdon (2007, 140) mainitsemaa välitilaa, jossa ”maailmalla ollaan ulkona, mutta kotona ja perheen kesken kivuliaasti kaapissa”. Kivuliaisuus liittyy kiinteästi yhteen myös Ahmedin (2004, 147) esittämään ajatukseen epäonnistuneesta subjektista: Äidin amputoima raaja voidaan nähdä merkinä siitä, että queeriksi tunnustautunut subjekti eli Pirkko ei ole kyennyt vastaamaan heteronormatiivisuuden asettamiin odotuksiin ja normeihin, vaan hänet nähdään epäonnistujana, eräänlaisena raajarikkona. Perheillallinen lapsuuden sukulaisten kanssa toimii Pirkolle muistutuksena hänen omasta outoudestaan, mikä tuntuu Pirkon sanojen mukaan aavesärkynä äidin amputoiman raajan paikalla.

Myös Mikko Lehtonen (1996, 17) toteaa, miten tuottaessamme merkityksiä omasta elämästämme joudumme käyttämään toisten sanoja ja kohdistamaan sanamme toisille. Pirkko sanoo olevansa ”uskollinen äidille” samalla, kun asioiden todellinen tila kirjoitetaan sulkeisiin, ikään kuin omaa itseä varten. Pirkko on tietoinen siitä, että hän on lesboudellaan aiheuttanut äidilleen mielipahaa ja noudattaa jo aiemmin mainitsemaani Ahmedin (2010, 38) esittelemää perhekäsitystä, jossa perheen antama onnellinen affekti vaatii vastineeksi uskollisuutta. Pirkko on uskollinen äidilleen, koska hän on saanut äitinsä vihdoin takaisin eikä halua menettää tätä uudestaan. Tässäkin tapauksessa äidin rakkaudella on tiettyjä ehtoja, jotka edellyttävät Pirkolta uskollisuutta.

Verratessaan lapsuutensa ihmisten menettämistä raajan amputointiin Pirkko tulee paljastaneeksi, kuinka syvältä äidin reaktio lesbouden paljastumiseen häntä satutti. Juuri se tekeekin julmasta optimismista julman: Pirkko haluaisi olla onnellinen rakastamansa naisen kanssa, mutta joutuu pakon alaisena valitsemaan joko äitinsä tai halunsa kohteen välillä. Optimismi tarjoaa Pirkolle rakkauden kohteen, joka kuitenkin osoittautuu julmaksi, koska se tarkoittaa samalla luopumista jostain muusta. Taskuun työnnetty Kalevala-sormus ja salaperäisen hiljainen suhtautuminen sukulaisten rakkauskyselyihin symboloivat mielestäni hyvin julmaa optimismia, koska ne ovat heteronormatiivisuutta vahvistavia eleitä, jotka samalla repivät Pirkkoa kahteen eri suuntaan ja kasvattavat Pirkon äidin ja klovnisilmäisen välillä olevaa kuilua. Pirkko ei voi pitää esillä hopeista kihlasormusta, joka on merkinä kahden naisen välisestä rakkaudesta, koska se olisi uhka äidin vaalimalle heteronormatiivisuudelle. Tällä tavalla äidistä tulee lopulta se objekti, joka aiheuttaa kipua ja epämukavuutta omalle tyttärelleen.

Tässä tapauksessa myös äidin ja tyttären välinen suhde edustaa mielestäni julmaa optimismia, jossa johonkin objektiin liitetyt affektit vetävät subjektia puoleensa mutta estävät samalla kyseiseen

objektiin kiintymisen. Äidin kuuluisi perinteisesti rakastaa lastaan ehdottomasti ja pyyteettömästi, mikä kuuluu hyvin olennaisesti yhteiskunnalliseen järjestykseen ja sen normeihin. Mutta kuten aiemmin totesin, juuri yhteiskunnallinen järjestys on se asia, mikä lopulta erottaa äidin ja tyttären toisistaan. Tämä on tulkintani mukaan julmaa optimismia sen julmimmassa muodossa. Romaanitrilogia pukee kertomuksen muotoon Berlantin (2011, 166) ajatuksen siitä, mitä tarkoittaa, kun joutuu pakon edessä tekemään vaikeita kompromisseja päästääkseen kiinni edes pieneen mielihyvän häivähdykseen.

Kuten edellä totesin, rakastuminen toiseen naiseen aiheutti Pirkon ja hänen äitinsä välille affektiivisen muutoksen, jonka seurauksena äiti erotti Pirkon hänen perheestään ja muusta yhteiskunnasta sulkemalla symbolisten rajojen ulkopuolelle ei-norminmukaisen seksuaalisuuden. Seuraavaksi mielenkiintoni kohdistuukin juuri Pirkon seksuaalisuuteen ja siihen, mitä Pirkon normista poikkeavalle ruumiille tapahtuu, kun se kohtaa muita normista poikkeavia kehoja eli queereja.

3 Seksuaalisuus

Edellisessä luvussa tarkastelin romaanitriologiassa esiintyvää affektiivisuutta Pirkon perhesuhteiden ja niihin liittyvien kulttuuristen konventioiden kautta. Keskeiseksi analyysin kohteeksi nousi sekä Pirkon lapsuuden kokemukset että hänen äitinsä suhtautuminen tyttärensä lesbouteen, mikä aiheutti äiti-tytär-suhteeseen selkeän affektiivisen muutoksen. Tässä luvussa huomioni puolestaan kiinnittyy teossarjan viimeiseen osaan eli *Punaiseen erokirjaan*, jossa teemoiltaan pääosaan nousevat Pirkon seksuaali-identiteetin rakentuminen, päähenkilön suhteet toisiin naisiin eli klovnisilmäiseen ja Havvaan sekä niihin liittyvät tunteet, kokemukset ja muistot. Jätän analyysini ulkopuolelle muutamissa kohtauksissa vilahtelevan Honksun, koska Honksun ja Pirkon suhdetta kuvataan hyvin pintapuolisesti ja lyhyesti eikä se siten ole keskeinen kohde tutkimukseni kannalta. Jätän tietoisesti tutkimukseni ulkopuolelle kysymykset lesbouden nimeämisestä tai määrittelemisestä, enkä myöskään aio pohtia Pirkon haluttomuutta kutsua itseään lesboksi. Sen sijaan mukailen Karkulehtoa (2007, 31), jonka mukaan ”seksuaalisuuksia kuvaavat määrittelyt ja termit ovat monesti viittaussuhteessa tietynlaisiin identiteettipoliittisiin liikkeisiin, joihin kaikki homot, lesbot ja biseksuaalit eivät välttämättä sitoudu”.

Koska queerit ruumiit joutuvat toimimaan ja elämään heteronormatiivisuuteen keskittyneessä tilassa, sekä Ahmedin että itseni kiinnostuksen kohteet siirtyvät pois päin normaaleista tai norminmukaisista ruumiista kohti outoa eli queeria. Ahmed (2006, 102) kiteyttää tutkimusongelmani hienosti kirjoittamalla, miten maailma on jo ennakolta päättänyt sen, minkälaisiin ruumiisiin seksuaalisen halun tulisi kohdistua. Näin homoseksuaaliset ruumiit joutuvat miettimään uudelleen suhtautumisensa ympäröivään maailmaan, joka näyttäytyy Ahmedin mukaan paikoin jopa homofobisena. Ahmed (2006, 102) korostaakin, että homoseksuaalisen ruumiin omaksuminen vaatii aikaa ja työtä, joka joudutaan usein tekemään vihamielisessä ja syrjivässä ympäristössä. Mielestäni juuri tämä Ahmedin esittämä näkökulma queeriuteen ja heteronormatiivisuuteen tulee erityisen hyvin esiin tutkimukseni aineistossa, sillä kuten tulkintani tulee osoittamaan, Pirkon lesboidentiteetti on muodostunut ennen kaikkea menetysten, erojen ja rajojen rikkomisten kautta.

Kuten edellisessä totesin, rakastuminen klovnisilmäiseen aiheutti affektiivisen muutoksen Pirkon ja hänen äitinsä välisessä suhteessa, kun Pirkon paljastuminen lesboksi käänsi äidin maailman ympäri. Tässä luvussa keskityn analysoimaan Pirkon ja klovnisilmäisen välistä, yhteiskunnallista järjestystä horjuttavaa suhdetta ja sen edustamaa julmaa optimismia ja pohdin lyhyesti, minkä takia heidän suhteensa rikkoi Pirkon ja hänen äitinsä välit. Tarkoitukseni on nostaa esiin Pirkon elämässä

tapahtuvia, (homo)seksuaalisuuteen liittyviä käännekohtia ja pohtia niihin kytkeytyvän affektiivisuuden merkitystä Pirkon minuudelle ja identiteetille.

Kuitenkin ennen kuin siirryn analysoimaan Pirkon suhteita klovnisilmäiseen ja Havvaan, palaan lyhyesti edellisessä luvussa esittämiini tulkintoihin Pirkon äidin ja isän noudattamasta yhteiskunnallisesta järjestyksestä ja pohdin Ahmedin esittelemän heteronormatiivisen perinnön käsitteen avulla sitä, minkä takia Pirkon lesbous on niin vaikea ja merkitsevä asia hänen äidilleen. Heteronormatiivisen perinnön käsitteen avulla avaan myös Pirkon käyttäytymisen taustalla vaikuttavaa kaappimetaforaa ja pyrin selittämään sitä, minkä takia Pirkon on niin vaikea astua ulos heteronormatiivisuuden aiheuttamasta kaapista kohti kaapin oven takana häämöttävää homoseksuaalisuutta ja sen omia, normista poikkeavia konventioita.

3.1. Heteronormatiivinen perintö

Edellisissä luvuissa hahmottelemani yhteiskunnallinen järjestys toimii samaan tapaan kuin Ahmedin (2006, 101) esittämä ajatus siitä, että tietyt suuntautumiset elämässä ovat sosiaalisesti annettuja, koska niitä toistetaan usein tiedostamatta yhä uudelleen ja uudelleen. Ahmedin (2006, 101) sanoin seksuaalisen halun kohteen valinta vaikuttaa siihen, mitä voimme tehdä, minne voimme mennä ja miten meidät nähdään.

Ahmed (2004, 145) näkee heteronormatiivisuuden näkyvän myös ruumiin pinnalla, joka piirtyy esiin vuorovaikutuksessa muiden ruumiiden kanssa. Ahmedin mukaan heteronormatiivisuus muokkaa ruumista, koska se olettaa ruumiiden kohdistavan huomionsa tai seksuaalisen suuntautumisensa kohti ennalta määriteltyjä, normin mukaisia objekteja – toisin sanoen kohti yhteiskunnallista järjestystä noudattavia heteroseksuaalisia kehoja. Täten heteronormatiivisuus määrittelee, minkälaisia mahdollisia rakkauden tai halun kohteita on oikeutettua lähestyä ja minkälaisia ei. Ahmed (2004, 145) painottaakin, että suuntautuminen tiettyä (eli vääränlaista) objektia kohti vaikuttaa ruumiin vuorovaikutukseen ympäröivän yhteiskunnan kanssa, koska valitsemalla normiin sopimattoman rakkauden kohteen ruumiista tulee heteronormatiivisuuden vaatimuksessa epäonnistunut subjekti ja siten myös uhka yhteiskunnalliselle järjestykselle.

Kuten jo aiemmin totesin, Pirkon vanhemmat edustavat hyvin tyypillistä heteroseksuaalista pariskuntaa, joka noudattaa yhteiskunnan laatimia normeja ja muodostaa siten hyvin toimeentulevan ja yhtenäisen ydinperheen. Teossarjassa käy monin paikoin ilmi, että etenkin Pirkon äiti toivoo tyttärensä menevän naimisiin hyvän miehen kanssa ja hankkivan paljon lapsia, jotta Pirkon äidistä ja isästä tulisi perheidyllin mukaisesti isovanhempia. Tietyntyyppisen perhekuvan ylläpitäminen muiden katseiden alla on tärkeää äidille, joka toteaa Pirkon lesbouden esiintuomisen

jälkeen, miten ”hyvä kun kehtaa just ja just Elannossa kävästä” (PE, 146). Tyttärensä lesboudesta järkyttynyt äiti soittaa palvelevaan puhelimeen, jossa äitiä palveleva pappi on kertonut, että

Mutta se hankaluus, niin se sano, on siinä, että ne ihmiset, jotka tämäntyyppisiin kokeiluihin sortuvat, tuntevat toiminnastaan niin kestämatöntä syyllisyyttä, että rupeavat ennen pitkää syyttämään kaikista toinen toistaan. Että kumpi on tehny aloitteen tämmöseen ja niin edelleen. Ja se sano, että se mitä sinäki nyt kutsut... rakkaudeksi vai miksi... kääntyy ihan väistämättä semmoseks vastenmielisyydeks, että tämmösiin sekaantuneet rupeavat vihaamaan ja inhoamaan toisiaan. [—] Että normaaliin kanssakäymiseen voi tämmösten jälkeen olla hyvinkin vaikea ryhtyä, se sano. Että olisko tässä nyt vähän miettimistä sullekki.

(PE, 146.)

Äiti on huolissaan tyttärensä ”tämän laatusista kokeiluista” (PE, 146), jotka ovat esteenä normaalille kanssakäymiselle eli toisin sanoen miehen ja naisen väliselle luonnolliselle parisuhteelle. Äiti saa lohtua papin sanoista, joiden mukaan tällaiset kokeilut loppuvat yleensä itsestään, sillä äidin on helpompi hyväksyä tyttärensä lesbous, jos se on jotain ohimenevää. Miellyttääkseen äitiään Pirkko lupaa miettiä papin puheita, mutta ”papin jälkeen tuleekin jo lääkäri” (PE, 146): Pirkon äiti ja isä haluavat lähettää Pirkon yksityislääkärille, jolle Pirkko voisi puhua ”ongelmastaan”. Se, että Pirkon vanhemmat näkevät tyttärensä homoseksuaalisuuden kokeilunhaluisena vaiheena tai fyysisenä, parannettavissa olevana sairautena, kertoo yhteiskunnallisen järjestyksen voimasta; homoseksuaalisuus on ongelma, koska se ei suostu seuraamaan vaatimusta heteronormatiivisuudesta, joka puolestaan on edellytys perheen linjan jatkumiselle eli lapsien saamiselle.

Ahmedin (2010, 42) esittämän tulkinnan mukaan queeriuteen taipuvainen lapsi voidaan nähdä psyykkisenä traumana, joka aiheuttaa useimmissa vanhemmissa epätoivottua affektiivisuutta, kuten Pirkon äidin tapauksessa toivottomuutta ja vihaa. Ahmed nostaa esiin mielenkiintoisen näkökohdan, sillä hänen mukaansa queerin lapsen vanhemmat eivät ole niinkään onnettomia lapsensa outouden takia, vaan siksi, että he kuvittelevat outouden tuovan lapsen elämään epäonnea ja toivottomuutta tulevaisuudessa. Vanhemmat saattavat surra esimerkiksi sitä, että queeriksi identifioituva lapsi menettää mahdollisuutensa saada aviomiehen tai -vaimon ja lapsia, jotka ovat monelle onnellisen elämän edellytyksiä. Tämän takia queeriin elämään on jo valmiiksi sisällytetty oletus onnettomasta ja apeasta tulevaisuudesta. (Ahmed 2010, 42.)

Mielestäni Pirkon vanhemmat toimivat hyvänä esimerkkinä queerin tyttären aiheuttamasta psyykkisestä traumasta, sillä kuten edellä osoitin, etenkin Pirkon äiti on huolissaan tyttärensä onnellisuudesta. Pirkon lesbouteen liittyvät kestäättömät syyllisyyden ja vastenmielisyyden tunteet, jotka vääjäämättä seuraavat queeria rakkautta, nähdään uhkana hyvälle ja tavoiteltavissa

olevalle heteronormatiiviselle elämälle. Äidin käsityksen mukaan tämäntyyppiset suhteet kääntyvät lopulta itseään vastaan ja saavat suhteen molemmat osapuolet onnettomiksi. Toisaalta äidin huolella on kyse myös siitä, että outo ja ei-norminmukainen suhde mitätöi hänen toiveensa isovanhemmuudesta: äiti toivoo tyttärensä pääsevän yli näistä kokeiluista ja palaavan takaisin ”normaaliin kanssakäymiseen”, joka on äidin mukaan edellytys sekä äitiydelle että onnellisuudelle ylipäätään.

Ahmed (2006, 90) näkee tämäntyyppiset vanhempien toiveet isovanhemmuudesta ja vaatimukset heteroseksuaalisen parisuhteen perustamisesta eräänlaisena perheen linjan seuraamisena; tällöin heteronormatiivisesta parisuhteesta tulee lapselle annettava perintö tai tausta, joka tulee ottaa vastaan perheen linjan ylläpitämiseksi. Vaatimus heteronormatiivisuudesta ei kuitenkaan jää lapsen elämässä pelkästään taustalle tai menneisyyteen, vaan se ohjaa lasta tavoittelemaan heteronormatiivisuutta myös tulevaisuudessa. Ahmed (2006, 90) ehdottaa, että tällä tavoin lasta pyydetään hyväksymään perheen linjaa noudattava heteronormatiivinen perintö ja ohjaamaan seksuaalinen halu kohti toivottua ja norminmukaista kohdetta, jotta perheen linja voisi jatkua katkeamattomana.

Itse näen Ahmedin esittämän heteronormatiivisen perinnön yhteiskunnallisen järjestyksen kautta, sillä mielestäni se liittyy kiinteästi ajatukseen hyvästä ja norminmukaisesta elämästä. Kuten jo johdannossa totesin, yhteiskunta odottaa meiltä tietynlaista käyttäytymistä ja toimimista ennaltamäärättyjen mallien mukaan, mihin kuuluu olennaisena osana heteronormatiivisen ydinperheen perustaminen. Yhdyn siten Ahmedin ajatukseen siitä, että heteronormatiivisuudesta tulee eräänlainen perintö, joka luovutetaan lapselle suvun jatkamisen ja perinteiden ylläpitämisen toivossa, sillä mielestäni se näkyy erityisen hyvin juuri Pirkon perheen toiveissa ja puheissa. Homoseksuaalisuudesta tulee tällöin selkeä uhka heteronormatiiviselle perinnölle, sillä sen normista poikkeavat seksuaalisen halun kohteet kohdistuvat heteronormatiivisuuden kannalta ajateltuna vääränlaiseen objektiin.

Nostan romaanisarjasta heteronormatiivisesta perinnöstä kertovaksi esimerkiksi Pirkon äidin suhtautumisen tyttärensä naimattomuuteen ja parittomuuteen, joita sivusin lyhyesti jo edellisessä luvussa. Vaikka Pirkon äiti ei suoraan painosta Pirkkoa toteuttamaan hänelle annettua heteronormatiivista perintöä, on se silti kirjoitettu rivien väliin, ikään kuin huomaamattomiksi sivulauseiksi:

- Toi ikinä naimisiin me, isä sanoo ja osoittaa minua sormellaan. –Samanlainen jäärapää ku tätinsä. Tota kukaan ikinä huoli.
- Kyllä huolii, sanoo äiti ja nostaa minut syliinsä. –Pirkko tekee meille paljon lapsia sitte ku meistä tulee mummo ja pappa. Vai mitä?

(PYJ, 155.)

Isän syyttävä sormi kohdistuu Pirkkoon, kun isä vertaa tytärtään naimattomaan Ulla-tätiin ja vähättelee tytärtään toteamalla, ettei kukaan tule huolimaan Pirkkoa vaimokseen. Pirkon äiti kuitenkin puolustaa tytärtään ja toteaa aivan kuin ohimennen, hyvin luonnolliseen tapaan, miten Pirkko tulee saamaan paljon lapsia ja siten tekemään heistä isovanhempia. Pirkon äiti suhtautuu tyttärensä heteronormatiiviseen perintöön hyvin vakavasti, sillä äidin mielestä naimattomuutta seuraa lapsettomuus, joka puolestaan saa aikaan kaikin puolin huonot oltavat:

- Ajatteles kun maksat yksinäs puhelinlaskut ja Hesarin vuosikerrat, vuokrat sun muut. Ja lapsettomuudesta seuraa paha mieli viimeistään kuolinvuoteella, kun elämä tuntuu merkityksettömältä:
- Sen minkä olet saanut just ja just raavittua kokoon, sen sitten vieraat ihmiset vie.
- Tai tutut, sanon minä, ja äiti:
- Aikas naurat. Sittenpäähän näät.
- Miten mä mitään nään, jos arkun kansi on jo kiinni naulattu ja perintöjä jaetaan, olen sanomaisillani; en sano kuitenkaan.

(VV, 197.)

Pirkko naureskelee äidin maalaamille uhkakuville, jotka äidin mukaan seuraavat naimatonta ja lapsetonta naista kuolinvuoteelle asti. Äidin puheessa heteronormatiivisuuden vaatimus yhdistyy konkreettisesti perintöön ja sen jakamiseen, sillä ilman puolisoa tai lapsia omaisuus joutuu vieraiden ihmisten käsiin ja perheen linja siten katkeaa. Kun Pirkon äiti saa lopulta kuulla tyttärensä lesboudesta, äidin arvomaailman lisäksi myös hänen vaalimansa heteronormatiivinen perintö menettää merkityksensä. Vaikka Pirkko toteaa, miten ”kaikille tuntuu olevan itsestään selvää että minä olen, ja minusta tulee, pariton” (VV, 202), Pirkon äiti on silti aina toivonut heidän ainoan tyttärensä menevän naimisiin ja hankkivan paljon lapsia, jotta Pirkko voisi jatkaa perheen linjaa ja jotta heistä tulisi perheideaalin mukaisesti isovanhempia.

Erityisen huolissaan Pirkon äiti on siskonsa eli Ulla-tädin vaikutuksesta Pirkon elämään, sillä kuten jo edellisessä luvussa tulkitsin, Ulla-täti kuvataan hyvin miehekkääksi ja perinteitä vastustavaksi naiseksi, jonka räiskyvää ja anteeksipyytelemätöntä persoonaa nuori Pirkko ihailee. Pariskuntajuhliin ilmaantuva Ulla-täti rikkoo rajoja juomalla neljättä whiskyään ja pitämällä vallassaan ”koko pariskunnille pedattua, kevyeksi ja hauskaksi aiottua iltaa, missä kukaan ei saa tuntea itseään syrjityksi tai sivulliseksi” (VV, 198). Äidin leukaperät kiristyvät, kun miesten katseita kääntävä Ulla-täti ilmaantuu parittomana juhliin eikä suostu mukautumaan äidin suunnittelemaan kaavaan, jossa rouvat juovat likööriä olohuoneessa ja miehet viskiä keittiössä (VV, 195). Ulla-tädin käytös uhmaa äidin arvomaailmaa ja horjuttaa heteronormatiivista perintöä, jota äiti on Pirkolle suunnitellut:

Äiti tajuaa, että leikkittelen kohtalolla, jonka hän on itse minulle manannut.

Mitä on Hesarin vuositilauksmaksu sen kauhistuneen ja ihailevan ilmeen rinnalla, mikä kummitädillä on, kun hän arasti uskaltaa vilkaista whiskyä hörppivää, Marlboroa pitkissä, punaisissa kynsissään pyörittelevää Ulla-tätiä?

(VV, 198.)

Liköörin sijasta whiskyä hörppivä ja Marlboroa polttava Ulla-täti edustaa olohuoneessa oleville ”nykynaisille” jotain muottiin sopimatonta ja ei-norminmukaista naiseutta, joka nähdään samaan aikaan sekä kauhua että myös ihastusta aiheuttavana. Ulla-tädin käytös aiheuttaa äidissä paheksuntaa, koska se uhkaa äidin rakentamaa kuvaa perheidyllistä, jossa naisille ja miehille on omat selkeät paikkansa perheen linjan mukaisesti. Pirkon äidin kokema paheksunta liittyy myös edellisessä luvussa esittelemiini kulttuurisiin odotuksiin, jotka määrittelevät naisille ja miehille sopivan käyttäytymisen rajat ja normit.

Äidin huoli Ulla-tädin asettamasta huonosta esimerkistä vahvistuu keittiössä, kun Ulla-täti selailee näyttille tuotuja kuvia syntymäpäiväjuhlista ja pitää Pirkolle puheen parittomuuden ylistämisestä:

Juomme kahvia, vapaat naiset, ja minä pidättelen yskää vedellessäni haikuja Ulla-tädin Marlborosta.

–Pariskunnat muodostaa yhdenlaisen diktatuurin tähän maailmaan, sanoo Ulla-täti. – Kiinnitäppäs vaan huomiota, niin pariskunnat kutsuu kylään toisia pariskuntia. Kaikilla on hauskaa niin kauan kun paikalle ei satu ketään paritonta. Pariton ihminen ei voi nojata pariinsa, että meidänkin Unto sano, että läpäläpä sitä ja läpäläpä tätä. Ja Unto taas, että en voi tulla, kun meidän Sisko ei tykkää, jos mä teen sitä tai tätä. Pariton joutuu itte vastaamaan sanoistaan ja tekemisistään. Kun pariton tulee paikalle, joutuu muutkin tavallaan parittomiks. Pariton ihminen on haaste ympäristölleen.

(VV, 200.)

Puhuessaan pariskunnista Ulla-täti viittaa heteronormatiiviseen miehen ja naisen väliseen liittoon, jolle pariton ihminen näyttäytyy uhkana. Ulla-tädin puheen parittomuuden haastavuudesta voisi tulkita myös metaforana homoseksuaalisuudelle: aivan kuten pariton ihminen on haaste ympäristölleen, myös heteronormista poikkeava ruumis voidaan nähdä uhkana ja haasteena ympäröivälle yhteiskunnalle. Samoin jos ajatellaan Ulla-tädin tapaan, että pariskunnilla on hauskaa jos paikalle ei satu ketään paritonta, myös homoseksuaalisuus voidaan käsittää parittomuuden tapaan eräänlaisena affektiivisena vieraana, jonka läheisyys vaikuttaa läsnä oleviin ihmisiin negatiivisella tavalla ja estää heitä nauttimista oikeista asioista (Ahmed 2010, 36). Toisin sanoen parittomuudesta tai homoseksuaalisuudesta tulee affektiivinen vieras, koska ne kiinnittävät paikalla olevien ihmisten huomion sellaiseen historiaan, joka aiheuttaa häiriötä ilmapiirissä olemalla vääränlainen ja normista poikkeava. Ulla-tädin sanoin pariton ihminen tekee läsnäolollaan myös muista parittomia, kun taas homoseksuaali ruumis on uhka muita heteroseksuaalisia kehoja kohtaan, koska se nostaa pintaan siihen kytkeytyvää, negatiiviseksi koettavaa affektiivisuutta.

Tulkintani mukaan sekä Pirkko että Ulla-täti tulevat tämän keskustelun myötä liittoutuneeksi yhteiskunnallista järjestystä vastaan, Ulla-täti omalla parittomuudellaan ja Pirkko vielä kaapissa piilossa olevalla homoseksuaalisuudellaan. Sekä parittomuus että homoseksuaalisuus ovat affektiivisia vieraita, koska ne sisältävät merkityksiä toiseudesta tai ei-normin mukaisesta toiminnasta. Ulla-tätiä ihannoiva Pirkko julistaakin heti keskustelun jälkeen haluavansa olla haaste ympäristölleen. Pirkko ilmoittaa äidilleen aikovansa ehdottomasti pysyä parittomana koko elämänsä ajan, mihin äiti toteaa, että ”Mulle et sitä tempua tee, ettei me lapsenlapsia saada. Ku ei itekkää saatu ku yks.” (VV, 201.) Äidin reaktio Pirkon parittomuuteen vahvistaa tulkintaani äidin tiedostamattomasta pyrkimyksestä antaa Pirkolle heteronormatiivinen perintö, joka edellyttää heteroseksuaalista parisuhdetta ja sen luonnollista jatketta eli lasten hankkimista.

Saision teossarjassa on Pirkon lisäksi paljon muitakin ei-normin mukaisia naistenkilöhahmoja, jotka ovat kaikki omalla tavallaan outoja tai perinteistä naiskuvasta poikkeavia ja joiden seksuaalisuus poikkeaa normista. Aikaisemmin mainitun Ulla-tädin lisäksi nostan lyhyen tarkastelun kohteeksi myös Martta-tädin, joka ei täti-liitteestään huolimatta kuitenkaan kuulu sukuun vaan on ”Enosedän leipäsusi” (PYJ, 115) eli vihkimätön vaimo, joka oli silloin hyvin halventava ja alentava nimitys. Martta-tätiä ja Enosetää kutsutaan susipariksi, sillä naimattoman miehen ja naisen välinen suhde katsottiin romaanissa hyvin sopimattomaksi ja hyvien käytöstopojen vastaiseksi. Martta-täti on merkitsevä hahmo Pirkon elämässä, koska Ulla-tädin tapaan myös Martta-tädin voimakas susimainen persoona kiehtoo murrosikäistä Pirkkoa, jonka ”veltto ja päämäärätön kapinamieli kiusasi häntä yötä päivää” (PYJ, 121).

Martta-tädistä tulee lopulta ensimmäinen ihminen, joka näkee Pirkon sellaisena, kuin hän todella on. Martta-tädin ja Enosedän keittiössä käyty keskustelu jalokivien maailmasta syventää epäsovinnaisen leipäsuden eli Martta-tädin ja normista poikkeavaa lesboidentiteettiä piilottelevan Pirkon välistä suhdetta:

Juuri kesäyönä, joka on merkitystä täynnä, puhkeaa safiiri yön läpinäkyvässä viileydessä ainutkertaiseen, himmeään valoonsa, jonka merkityksen ymmärtää vain se, jonka sydämessä on haava.

Ja Martta-täti katsahtaa minua, ja ymmärrän, että Martta-tädin sydämessä on haava ja minunkin sydämeeni tulisi sellainen puhkeamaan.

Mutta silti me emme ole safiirinaisia, Martta-täti ja minä.

[—]

Mutta ihmeellisin kaikista on rubiini.

Rubiini loistaa intohimoisen ja vääjäämättömän rakkauden paloa, ja sopii ainoastaan naiselle, joka mitään kysymättä on ollut valmis heittäytymään lihallisen rakkauden kuumiin, petollisiin pyörtesiiin ja joka on valmis kantamaan uhkarohkean rakkautensa seuraukset koko loppuelämänsä ajan.

Ja nyt Martta-täti katsoo

häntä.

Ja katse vavisuttaa häntä, sillä naisen silmät riisuvat hänet ja paljastavat kuumana, epävarmana, vielä muodottomana liikahtelevan massan, jonka hän tunnistaa sisimmäkseen, huolellisesti kätkeytyksi ytimekseen.

Eikä sekään riitä.

Nainen katsoo hänen lävitseen, kohtaan, minne hän on vasta matkalla ja minne hän ei ehkä koskaan tahtoisi saapua.

(PYJ, 123.)

Keskustelu on merkittävä monellakin tapaan, koska siihen kytkeytyy valtavasti affektiivista latausta, joka nostaa esiin kysymykset seksuaali-identiteetin muodostumisesta ja sitä kautta myös ihmisen paikasta maailmassa. Keskustelussa seksuaalisuuteen liittyvä affektiivisuus vertautuu jalokiviin, jotka ovat kaikki erilaisia ja joista jokaiseen lajiin liittyy erilaisia tunteita, kokemuksia ja seurauksia.

Keskustelussa rinnastetaan toisiinsa susiparina ja lesbona eläminen, koska molemmat ovat yhteiskunnan silmissä vääränlaisia ja rajoja rikkovia tapoja elää, mikä yhdistää Martta-tätiä ja Pirkkoa. Pirkko kuvaa sisintä olemustaan ”huolellisesti kätkeytyksi”, sillä se on näkymättömissä, piilossa muiden normittavilta katseilta. Martta-täti kuitenkin näkee Pirkon huolellisesti kätkeytyn ytimen, sillä myös hän on kokenut poikkeavan ja paheksuttavan rakkauden aiheuttamat seuraukset. Martta-tädin mukaan rubiini on merkinä uhkarohkeasta ja ei-normin mukaisesta rakkaudesta, sillä siihen liittyvä affektiivisuus vertautuu rubiinissa loistavaan intohimoiseen ja vääjäämättömään rakkauden paloon.

Näen tämän Pirkon ja Martta-tädin välisen keskustelun Pirkon siihenastisen elämän käännekohtana, joka pakottaa Pirkon itsetutkiskeluun ja tuo esiin asioita, jotka hän on halunnut joko tietoisesti tai tiedostamattaan pitää salassa. Ahmed (2006, 90) nimittää näitä tilanteita katkeamispisteiksi (breaking points), joissa jotain sananmukaisesti katkeaa tai menee rikki. Pirkon tapauksessa katkeamisen tai rikkimenemisen uhka kohdistuu nimenomaan äidin antamaan heteronormatiiviseen perintöön, joka on nyt uhattuna Pirkon seksuaalisen identiteetin muodostumisen myötä. Pirkon sisimmäisen olemuksen paljastuminen merkitsee myös heteronormatiiviseen siteen katkeamista ympäröivään yhteiskuntaan, sillä kuten Pirkosta myöhemmin todetaan, ”hänet on katsottu naisia haluavaksi” ja siten heteronormista poikkeavaksi.

Edellä olen pyrkinyt sekä avaamaan Pirkon vanhempien suhtautumista tyttärensä seksuaalisuuteen että pohtimaan Pirkon elämässä olleiden vahvojen naisten merkitystä hänen seksuaaliseen suhtautumiseensa. Halusin ottaa tutkimukseeni mukaan Pirkon vanhempien lisäksi myös Ulla- ja Martta-tädin, koska mielestäni heillä kaikilla on ollut vaikutusta Pirkon tulevien parisuhteiden affektiivisuuteen. Normista ja hyväksytyistä käyttäytymismalleista poikkeavat Ulla-täti ja Martta-

täti ovat näyttäneet Pirkolle, että on mahdollista elää hyväksytyjen ja soveliaiden rajojen ulkopuolella, kun taas Pirkon isä ja äiti ovat toimineet juuri päinvastoin, sillä heidän kuvitteellinen syyttävä katseensa seuraa Pirkkoa vielä pitkään.

Seuraavaksi tarkastelen Pirkon ei-norminmukaista seksuaalisuutta hieman toisenlaisesta näkökulmasta, jonka avulla pyrin jatkamamaan edellisessä alaluvussa esittelemiäni tulkintoja Pirkon heteronormatiivista perinnöstä. Tässä alaluvussa nostan esiin Pirkon elämän toisenlaisen käännekohdan eli klovnisilmäisen tapaamisen, sillä siitä muodostuu lopulta Pirkon heteronormatiivisen perinnön katkaiseva hetki. Rakastumalla toiseen naiseen Pirkko kieltäytyy noudattamasta heteronormatiivisia vaatimuksia, joita hänen perheensä on asettanut parisuhteelle, mikä saa aikaan merkittäviä muutoksia Pirkon elämässä, seksuaalisuudessa sekä identiteetissä. Klovnisilmäisen tapaaminen on käännekohta Pirkon elämässä etenkin sen vuoksi, että juuri hänen takiaan Pirkko menettää äitinsä ja isänsä sekä lapsuuden ja nuoruuden kotinsa. Klovnisilmäiseen liittyvä affektiivisuus on merkitsevää Pirkon identiteetin kannalta, koska hänen kanssaan Pirkko uskaltaa olla oma itsensä, jonka outo ruumis löytää paikkansa maailmassa.

3.2. Klovnisilmäinen

Ensimmäiset viitteet Pirkon seksuaalisesta suuntautumisesta saadaan *Punaisen erokirjan* toisessa luvussa, kun päähenkilö toteaa miten ”on kiinnitetty (minä olen) hajamielistä huomiota valkolihaiseen, pehmeään tyttöön, joka liikuskelee mustassa samettiviitassa yliopiston pylväskäytävillä” (PE, 25). Valkolihaisella työllä on ”kajalilla vedetyt klovninsilmät” (PE, 25), mistä tyttö saa lempinimensä klovnisilmäinen. Pirkko ja klovnisilmäinen kohtaavat varsinaisesti ensimmäisen kerran yliopiston naistenhuoneessa, jossa klovnisilmäinen kysyy Pirkolta kirjastokorttia ja johon Pirkko vastaa mielessään:

Kyllä hänellä on, kaikki ne: kirjastokortti, rakkauden nälkä, epäselvä seksuaali-identiteetti ja elämänsuunta, rahaa (isältä saatua), kotoa asumisen nöyryytys ja tarve kuulla Helvi Juvosesta, josta klovnisilmäinen on tekemässä graduaan.

(PE, 25–26.)

Pirkko kiteyttää yhteen virkkeeseen senhetkiseen elämäänsä liittyvät tunteet, kuten rakkauden nälän, kotona asumisen nöyryytyksen ja epäselvän seksuaali-identiteetin. Pirkko ei kuitenkaan kerro tunteistaan ääneen, vaan pitää ne itsellään. Klovnisilmäinen näyttäytyy ikään kuin ratkaisuna Pirkon ongelmiin; Vaikka sitä ei tuoda eksplisiittisesti julki, tulkitsen Pirkon tietävän jo tässä vaiheessa klovnisilmäisen seksuaalisesta suuntautumisesta ja siten toivovan klovnisilmäinen selvittävän Pirkon epäselvään seksuaali-identiteettiin liittyvät vaikeat kysymykset. Klovnisilmäiseen liittyvä affektiivinen lataus tulee siten ilmi jo hyvin varhaisessa vaiheessa, sillä Pirkko liittyy

klovnisilmäiseen hyvin paljon affektiivisiä odotuksia, jotka toteutuessaan toisivat Pirkolle selvän elämänsuunnan ja eheän seksuaali-identiteetin.

Epäselvällä elämänsuunnalla Pirkko viittaa aikaan ennen klovnisilmäisen tapaamista, Ylioppilasteatteria tai kuten hän itse toteaa, aikaan

ennen mahjongia, tiikipäällysteistä pelipöytää, valkoiuksista ja pitkähampaista cembalista, aikaa ennen rahattomuutta, vapautta, rakkaudenvaloja ja Kalevankatua, aikaa ennen korvakoruja käyttäviä poikia ja kravattiin sonnustautuneita tyttöjä.

Tämä oli aikaa ennen tummansinistä krookuskimppua.

(PE, 24.)

Pirkko ikään kuin jakaa elämänsä kahteen osaan: ensimmäiseen osaan, eli aikaan ennen queer-yhteisöä, kuuluivat hänen normatiivinen perheensä ja kaikki ne lapsuuden kulttuuriset konventiot, joita esittelin edellisessä luvussa. Pirkon lapsuus ja suhde vanhempiin jäävät nyt entiseen elämään, aikaan ennen Kalevankadun outoa kotia ja sen edustamaa vapautta. Klovnisilmäisen tapaamisen myötä Pirkko alkaa elää uutta elämää, jota hän rakentaa yhdessä muiden queerien kanssa sekä Kalevankadulla, Ylioppilasteatterissa että teatterikoulussa.

Klovnisilmäisen tapaaminen edustaa Pirkon heteronormatiivisessa elämässä tapahtuvaa käännettä, sillä ”hänen maailmansa on nyt jakautunut kahtia, siistimmin ja terävämmin kuin koskaan ennen” (PE, 52). Klovnisilmäinen on tulkintani mukaan se voima, joka Ahmedia (2006, 19) mukailleen sysäisee Pirkon pois päin yhteiskunnan vaatimusten asettamasta suunnasta, jota kohti kaikkien tulisi toistuvasti suunnata. Pirkon jako aikaan ennen Kalevankatua ja elämään sen jälkeen kertoo siitä, miten klovnisilmäisen tapaaminen toimii mahdollisuutena muuttaa Pirkon elämän suuntaa.

Kun Pirkko kutsuu klovnisilmäisen vierailulle Saisioiden kotiin, tummansinisen krookuskimpun kanssa saapuva klovnisilmäinen lausuu Pirkon elämän muuttavan toteamuksen täysin yllättäen, olohuoneen odottavassa äänettömyydessä:

–On sellasiakin naisia, jotka rakastaa naisia.

Tässä vaiheessa isä ja äiti ovat jo nukkumassa olohuoneeseen pedatuissa sängyissään, ihmettelemässä, eikö vieras vieläkään ole lähdössä, kuuden Lipton-teepussin jälkeen. Olohuoneen äänettömyys on odottava sekin.

Hiljaisuus.

Tauko.

Ja hiljaisuus.

On hänen vuoronsa sanoa jotakin.

–Olis ehkä kiva tutustua. Sellasiin... kin...
Ja klovnisilmät, jotka nauravat ja vakavoituvat:
–Kyllä sä sellasia tunnet.
–Niinku kenet? (Tämä tulee nopeasti.)
–Minut.

Minut.

(PE, 27.)

Vihjeet klovnisilmäisen lesboudesta lausutaan hiljaisuudessa, salaa isältä ja äidiltä, joiden odottava äänettämyys luo painostavan tunnelman Pirkon ja klovnisilmäisen väliselle keskustelulle. Pirkko on ”yksin nyt, käsi ovenkahvalla, hervottomana” (PE, 28), sillä hän ei ole varma omista tunteistaan eikä ole vielä valmis avaamaan kaapin ovea, jonka takana hän piilottelee omaa lesbouttaan. Epävarmuutensa takia Pirkko hakee apua ulkopuolelta arkisista asioista, muualta maailmasta, mistä tahansa, mutta

Naapuri menee kotiinsa eikä auta, ovi kolahtaa.
Antakaa anteeksi muurahaisille, pyytää Kaisa Korhonen levylautasella, eikä auta.
Ei tule sähkökatkosta.
Sörnäisten rantatien kaasukello ei suostu räjähtämään.
Richterin asteikko ei osoita mitään.
Taivaalta ei tule raetta, ei heinäsiirkkaa, ei salamaa, ei lehmikarjaa tappavaa virusta, ei mitään.

(PE, 28.)

Aamulla Pirkolla on yli neljäkymmenen asteen kuume, joka lopulta kääntyy sisäänpäin, ”niin että se tuntuu syklisenä poltteenä jossakin sydämen ja mahalaukun välissä” (PE, 29). Pirkko kokee klovnisilmäiseen ja hänen omaan seksuaaliseen identiteettinsä liittyvän affektiivisuuden niin intensiivisenä, että se polttaa häntä sisältäpäin ja aiheuttaa kovan kuumeen. Pirkon polte on ennen kaikkea affektiivista latausta, jonka klovnisilmäisen paljastus naisia rakastavista naisista on saanut Pirkossa aikaan. Tähän keskusteluun asti Pirkon suhtautuminen lesbouteen on tulkintani mukaan ollut jokseenkin välinpitämätöntä tai jopa huomaamatonta, sillä vasta klovnisilmäisen myötä Pirkon lesbous kirjoitetaan auki sanomalla se ääneen ja ensimmäistä kertaa elämässään Pirkko joutuu kohtaamaan oman normaalista poikkeavan seksuaalisuutensa muuallakin kuin omissa kuvitelmissaan.

Pirkon suhdetta klovnisilmäiseen voisi kuvailla Berlantin (2011, 24) sanoin julmaksi optimismiksi, jossa on kyse kiintymyksestä huomattavasti ongelmalliseen kohteeseen. Pirkon orastava kiintymys klovnisilmäiseen on julmaa ja ongelmallista monella tapaa, sillä suhde on yhteiskunnan normien vastainen ja kiintymyksen kohde Suomen silloisten lakien mukaan rikollinen. Berlant (2011, 24) kuvailee julman optimismin sellaiseksi kiintymykseksi, jonka toteutuminen huomataan joko

mahdottomaksi ja unelman kaltaiseksi tai vastaavasti liian mahdolliseksi ja siten myrkylliseksi. Julmaksi optimismiksi kuvailluissa kiintymyksissä kivuliainta on Berlantin (2011, 24) mukaan se, miten ongelmalliseen objektiin kiintyvä subjekti ei välttämättä kestä objektin menettämistä, vaikka ongelmallinen tai myrkyllinen objekti olisi uhka subjektin hyvinvoinnille. Näin käy mielestäni juuri Pirkon ja klovnisilmäisen tapauksessa: Klovnisilmäisestä tulee samaan aikaan sekä Pirkon kiintymyksen kohde että uhka hänen hyvinvoinnilleen, koska rakkaus toiseen naiseen tarkoittaa hyväksytystä ja oikeanlaisesta elämästä luopumista. Pirkko ei kuitenkaan pysty luopumaan klovnisilmäisestä, koska pelkkä kuvitelma klovnisilmäisen menettämisestä aiheuttaa Pirkolle kovan kuumeen ja saa hänet pelon valtaan. Näin klovnisilmäinen toimii julman optimismin periaatteiden mukaisesti sekä uhkana että mahdollisuutena: hän on samaan aikaan sekä uhka yhteiskunnalliselle järjestykselle että mahdollisuus rakkauteen.

Pirkon tilanne edustaa mielestäni molempia julman optimismin puolia: Pirkko on tietoinen lesbouden rikollisesta ja rajoja rikkovasta luonteesta, joka Berlantia mukaillen myrkyttää suhteen (ainakin yhteiskunnan kautta ajateltuna) rikkomalla lakia ja yhteiskunnan normeja. Toisaalta, kun klovnisilmäinen lakkaa pitämästä yhteyttä Pirkkoon, Pirkko kokee suhteen aloittamisen olleen alunperinkin mahdotonta: hän alkaa kuvitella klovnisilmäisen löytäneen jonkun toisen, joka ei ole yhtä ujo, hidas ja pelokas kuin Pirkko. Pirkko moittii itseään, sillä

Hänellä oli jo avain, ja se sopi lukkoon. Mutta tyhmyyksissään hän heitti sen pois.
Hänen kätensä oli jo ovenkahvalla. Mutta pelkurina hän ei uskaltanut painaa kahvaa alas.
Hän seisoj kynnyksellä ja tähysi hämärään, viettelevästi tuoksuvaan huoneeseen.
Mutta hitaana hän ei ehtinyt astua kynnyksen yli, ennen kuin ovi paiskattiin taas kiinni.

(PE, 31.)

Pirkolle lesbous näyttäytyy ”viettelevästi tuoksuvana huoneena”, jonne hänelle annettiin avain ja mahdollisuus astua kynnyksen yli. Kieltäytymällä tuosta mahdollisuudesta Pirkko kokee samalla kieltäytyneensä mahdollisuudesta onneen, joten päällimmäisenä tunteena Pirkon ajatusvirrassa korostuu itsensä syyllistäminen, johon liittyy kiinteästi tyhmyyden, pelon ja hitauden tunteita.

Klovnisilmäiseen liittyy tässä tapauksessa paljon affektiivista latausta, sillä Pirkko uskoo klovnisilmäisen tekevän hänet onnelliseksi ja antavan hänelle Pirkon kaipaamaa vastarakkautta toiselta naiselta. Mutta kuten Ahmed (2010, 37) huomauttaa, se, minkälaista affektiivista latausta objektilla on ja miten me itse koemme tuon objektin, ovat hyvin eri asioita. Objektin affektiivisen latauksen ja meidän oman kokemuksemme välillä on kuilu, jota yritämme täyttää erilaisilla selityksillä. Jos siis jokin positiiviseksi ja onnea tuottavaksi objektiksi määritelty tuottaakin pettymyksen, luomme selityksiä sille, miksi niin tapahtui tai vastaavasti kohdistamme vihamme

niitä kohtaan, jotka lupasivat objektin tuottavan onnea. (Ahmed 2010, 37.)

Pirkko oli liittänyt klovnisilmäiseen Ahmedin kuvaamaa affektiivista latausta kehittämällä mielikuvia lesbouden tuomasta onnellisuudesta ja viettelevyydestä, joita klovnisilmäinen hänen mielestään edusti. Kun Pirkko omien sanojen mukaan pelkäsi liikaa ja perääntyi, kerronnallinen selitys kääntyy ennen kaikkea itseä kohti Pirkon syyttäessä itseään tyhmyydestä, hitaudesta ja pelkuruudesta, jotka johtivat hänen käsityksensä mukaan klovnisilmäisen pakenemiseen. Ahmedin (2010, 37) esittelemä vihan narratiivi kohdistuu siis ulkopuolisten antamien lupauksen sijaan pettymyksen kokijaan eli Pirkkoon itseensä, koska Pirkko itse irrotti kätensä oven kahvalta ja päästi klovnisilmäisen menemään.

Klovnisilmäisen paljastus omasta lesboudestaan voidaan nähdä Berlantia (2011, 5) mukailen samanlaisena tilanteena kuin Pirkon ja hänen äitinsä välinen keskustelu, jossa on implisiittisesti mukana jotakin, joka voi aiheuttaa valtavan muutoksen osapuolten elämässä. Pirkon ja äidin välinen tilanne aiheutti tapahtuman eli affektiivisen muutoksen äidin ja tyttären välisessä suhteessa, kun taas Pirkon ja klovnisilmäisen välinen tilanne uhkaa muuttaa paljon enemmän: Pirkko joutuu miettimään uudelleen omaa seksuaalista identiteettiään, suhdettaan yhteiskuntaan ja ympäröivään maailmaan. Tulkintani mukaan Pirkko ymmärtää, että vastaamalla klovnisilmäisen tunnustukseen ja hyväksymällä rakkautensa toiseen naiseen myös hänet vedetään mukaan sellaiseen rikolliseen maailmaan, joka erottaa hänet ennen kaikkea hänen omasta perheestään, joka edustaa normin mukaista seksuaalisuutta ja noudattaa yhteiskunnallista järjestystä.

Kuten edellisessä luvussa tulkitsin, Pirkon norminmukainen perhe pakotti tiedostamattaan Pirkon kuvitteelliseen kaappiin, joka toimi yhteiskunnallista järjestystä ylläpitävänä ja rajoja suojelevana mekanismina. Nyt sama kaappi-metafora toistuu klovnisilmäisen kanssa mutta käänteisenä: klovnisilmäinen tarjoaa Pirkolle mahdollisuuden astua ulos normatiivisesta kaapista, jonka ulkopuolella on ”sellasiakin naisia, jotka rakastaa naisia” (PE, 27). Pirkko seisoo kuitenkin käsi ovenkahvalla eikä uskalla vielä astua ulos, koska hän tietää, että astuminen hämää ja viettelevästi tuoksuvaan huoneeseen tulee erottamaan hänet lopullisesti muusta yhteiskunnasta ja ennen kaikkea hänen omasta perheestään. Klovnisilmäinen edustaa nyt sitä kohtaa, jonka Martta-täti näki jo murrosikäisessä Pirkossa, joka oli kuitenkin vasta matkalla sinne ja jonne ”hän ei ehkä koskaan tahtoisi saapua” (PYJ, 123).

Toisin sanoen tilanne aiheuttaa tässä tapauksessa sellaisen tapahtuman, jossa kiteytyy julman optimismin peruseriaate eli kiintymys johonkin sellaiseen, joka on ongelmallinen. Rakkaus klovnisilmäiseen on julmaa optimismia, koska Pirkkoa vetää puoleensa juuri klovnisilmäiseen

liittyvä intohimoinen rikollisen leima, joka aiheuttaa samalla sen, että suhteesta tulee monella tapaa ongelmallinen. Rakkaus klovnisilmäiseen houkuttelee Pirkkoa juuri sen rikollisen luonteen takia, mutta samalla juuri rikollisuus on se asia, joka erottaa hänet muusta yhteiskunnasta ja Pirkon perheestä, mikä tekee optimismista julman.

Klovnisilmäisestä tulee lopulta Pirkon ensimmäinen rakastettu, ja juuri hänen kauttaan Pirkko tutustuu ensimmäistä kertaa Kalevankadun salakapakassa iltojaan viettävään queer-yhteisöön, johon tulen palaamaan seuraavassa luvussa. Pirkon seksuaalinen identiteetti alkaa muodostua vasta vuorovaikutuksessa tulevan rakastettunsa kanssa, mutta hän ei kykene vielä kunnolla suhtautumaan omaan lesbouteensa, vaan tekee ”sen minkä osaa: sulkee oven” (PE, 151). Pirkon isän ja äidin kuvitteelliset katseet kiusaavat Pirkkoa, joka ”takertuu [—] ensimmäiseen ja ainoaan kahvaan, jonka on maailmasta löytänyt: klovnisilmäisen käteen” (PE, 54). Näin ollen kuvitteellinen kaappi seuraa Pirkkoa hyvin pitkään, sillä isän ja äidin tuomitsevat ja normittavat katseet eivät jätä Pirkkoa aluksi rauhaan.

Ahmed (2006, 100–101), korostaa naisten välisellä rakkaudella olevan laajempaa merkitystä kuin pelkästään seksuaalisen halun kautta ajateltuna. Ahmedin mukaan kyse ei ole pelkästään siitä, että nainen valitsee seksuaalisen halunsa kohteeksi toisen naisen, vaan sillä valinnalla on vaikutusta myös muihin asioihin ja suhteisiin. Toisin sanoen seksuaalisen halun kohteesta tulee tarttuva (sticky) objekti, joka vetää puoleensa myös muita ominaisuuksia, merkityksiä ja tulkintoja, etenkin, jos objekti poikkeaa normin mukaisesta linjasta. Isän ja äidin Pirkkoa vainoavat katseet ovat osoitus tarttuvasta objektista, sillä rakastumalla toiseen naiseen Pirkko vetää samalla puoleensa homoseksuaalisuuteen liitettyjä negatiivisia ominaisuuksia, kuten rikollisuuden tai sairauden leimoja, jotka vetävät puoleensa tuomitsevia katseita.

Douglas (2000, 182) puolestaan liittää ovesta astumisen ja sisääntulon rituaalisuuteen, jolloin sille annetaan eräänlainen ylevä merkitys. Pirkon tapauksessa merkitys liittyy kiinteästi toiseuteen, sillä astuessaan symbolisesti ovesta sisään hän joutuisi hyväksymään oman toiseutensa ja siihen liittyvät merkitykset, eli yhteiskunnan marginaaliin sulkemisen. Sulkemalla oven Pirkko osoittaa, ettei ole vielä valmis astumaan sisään lesbouden maailmaan ja omaksumaan siihen liitetyt merkitykset ja symbolit. Julma optimismi tunkeutuu myös Pirkon uniin, jossa hän seisoo keskellä jo aiemmin esillä ollutta kaislarantaa ja näkee äitinsä kysyvänä ja paheksuvana tiedustelevan, mitä krookuskimpun kanssa saapunut klovnisilmäisen merkitsee Pirkolle:

Kaisla on pitkää, luun väristä. Se murenee käsiin.

Seison nivusia myöten vedessä.

Kaislaviidakosta ilmestyy äiti, jää seisomaan luunväristen keskelle. Näen äidin alaviistosta.

Äiti:

–Niin, mitenkä sen asian kanssa oikein on?

(PE, 57.)

Unessa viitataan Pirkon ja äidin väliseen keskusteluun, joka muutti molempien elämän ja jonka seurauksena äiti hylkäsi hetkellisesti tyttärensä. Kaislaviidakosta ilmestyvä äiti on Pirkon unessa varoitusmerkki, joka vihjaa Pirkolle, että rakastuminen klovnisilmäiseen tulee aiheuttamaan affektiivisen muutoksen Pirkon elämässä ja hänen perheensä suhtautumisessa Pirkkoon. Koska optimismi eli rakkaus klovnisilmäiseen on Pirkolle sen aiheuttamaa julmuutta tärkeämpää, helpotuksen tunteet valtaavat Pirkon, kun hän huomaa kaislarannikon olleen vain unta:

Hän herää, kietoutuu nopeasti vierellään nukkuvaan, vankkaan ruumiiseen. Polvet löytävät polvitaiepet, nenä niskakuopan, käsi paljaan, pehmeän pallean. Hän murahtaa kuin koira, helpotuksesta.

(PE, 57.)

Jälleen ruumiilliset eleet kertovat tilanteen affektiivisuudesta: ruumiiden yhteen kietoutuminen tuo mukanaan helpotuksen huokaisun, sillä polvien löytäessä polvitaiepet ja nenän sopiessa niskakuoppaan unen pahaenteilevä kaislarannikko katoaa ja tilalle tulee jälleen helpottuneisuuden mukanaan tuoma onnellisuus. Ensimmäiset merkit optimismin julmuudesta on kuitenkin nyt kirjoitettu esiin, ja kuten Pirkko myöhemmin toteaa puhuessaan äitinsä kanssa, ”nytkö tulee kaislaranta, unen pahaenteinen tiheikkö? Miten hän oli saattanut unohtaa kaislarannan?” (PE, 59.)

Pirkon ja klovnisilmäisen välinen suhde alkaa kuitenkin hiljalleen rakoilla, kun Pirkko tutustuu Ylioppilasteatterissa oleviin tovereihin ja ennen kaikkea teatterikoulussa opiskelemaan Havvaan. Pirkon uusi yhteisöllisyys tekee klovnisilmäisen niin mustasukkaiseksi, että klovnisilmäinen lopulta pakkaa tavaransa ja on muuttamassa pois heidän yhteisestä Maneesikadun huoneestaan. Kuitenkin selittelyjen, halauksien ja itkujen jälkeen

aamuyöstä puretaan pahvilaatikot, kirjat takaisin hyllyyn, matto lattialle, kaktukset ikkunalaudalle, Flora uuniin ja patja orvon patjan viereen.

Mutta

hänen viereensä kasvaa varjo, joka ei ole koskaan jättävä häntä.

(PE, 88.)

Pirkko lupaa muuttua ja viettää enemmän aikaa rakastettunsa kanssa, mutta Pirkon viereen kasvaa silti klovnisilmäisen myrskyvaroituksen aikaansaama varjo, joka seuraa heidän suhdettaan mustasukkaisuuden ja kateuden tunteiden muodossa. Lopulta klovnisilmäinen tekee päätöksen ja jättää Pirkon lopullisesti. Tilanteessa päällimmäisenä tunteena on Pirkon tuntama nöyryys ja

alistuminen sekä klovnisilmäisen uhmakkuus eron hetkellä:

–Älä jätä.

Sormus on kirjoituspöydällä, sängynpuolikas vanerinen ja paljas, ikkunalauta tyhjä, lattia puinen ja kuhmuinen.

Harvat, Petroskoissa painetut kirjat nojailevat toisiinsa autoilla hyllyillä.

Klovnisilmäinen seisoo ovella vihreässä loden-takissaan.

Toinen jalka on jo astunut kynnyksen yli, eikä toinenkaan näytä epäröivältä.

(PE, 209.)

Pöydälle jätetty sormus, paljas sängynpuolikas ja kuhmuinen lattia ovat täynnä affektiivista latausta, sillä esineisiin ja tavaroihin liittyy paljon muistoja, kokemuksia ja tunteita, jotka nousevat nyt pintaan eron hetkellä. Kihlasormus, joka hetkeä aiemmin perheillallisella oli työnnetty taskuun pois heteronormatiivisten katseiden alta, on nyt jätetty pöydälle symboloimaan suhteen katkeamista ja siihen liittyneen affektiivisuuden hajoamista.

Eron hetkellä mukana on kuitenkin myös tunne vapaudesta, sillä Pirkko on juuri tavannut Havvan, tulevan rakastettunsa, eikä ole vielä varma, miltä tulevaisuus Havvan kanssa tulee näyttämään. Samaan tapaan kuin klovnisilmäisen tapaaminen oli käännekohta Pirkon elämässä, myös eroaminen klovnisilmäisestä tarjoaa Pirkolle mahdollisuuden uudenlaiseen elämään, tällä kertaa Havvan ja muiden Ylioppilasteatterin sekä myöhemmin myös teatterikoulun jäsenten kanssa. Affektiteorian näkökulmasta Havva onkin mielenkiintoinen henkilöahmo, sillä romaanissa häneen liitetään paljon affektiivista latausta, ja varsinkin Pirkon ja Havvan suhteen päättyminen on täynnä erilaisia voimakkaita tunteita ja tärkeitä merkityksiä, mihin palaan seuraavaksi. Ylioppilasteatterin ja teatterikoulun jäsenten muodostamaan queer-yhteisöön palaan tarkemmin luvussa neljä.

3.3. Havva

Seuraavaksi tulen analyysissäni keskittymään Pirkon rakastettuun Havvaan, joka on klovnisilmäisen ohella yksi merkittävimmistä *Punaisen erokirjan* henkilöahmoista. Kuvailen Pirkon ja Havvan välistä suhdetta aluksi hyvin lyhyesti, koska heidän suhteensa itsessään ei ole tutkimukseni ja tutkimusongelmani rajauksen kannalta merkitsevää. Sen sijaan analyysini kohteeksi nostan eritoten heidän suhteensa päättymiseen liittyvän affektiivisuuden, johon liittyviä pelon ja ikävän tunteita tarkastelen lähemmin. Koska edellä analysoin lesbosuhteen aloittamiseen liittyvää affektiivisuutta, kiinnitän seuraavaksi huomiota siihen, mitä tapahtuu lesbosuhteen päättymisen jälkeen.

Kun Pirkko ja Havva ensimmäisen kerran tapaavat, Havvalla on ”kultainen rengas vasemmassa nimettömässään ja sulhanen, joka tuo Havvalle Kuusiselta ja Ajattaresta poimimiaan välikausitakkeja” (PE, 136). Aluksi Havva näyttäytyy mahdottomana rakkautena, koska hänellä on sulhanen ja sormessaan kihlasormus merkinä heteronormatiivisesta rakkaudesta. Havva kuitenkin

alkaa vieraillla Pirkon unissa, minkä jälkeen Pirkko ei saa Havvaa mielestään, vaikka klovnisilmäinen on yhä hänen vierellään. Lopulta, ravintola Kuopan naissukupuolelle tarkoitettu kabinetti

naistenhuoneen lavuaarin äärellä, kun Havvan ja hänen kätensä hankaavat tarmokkaasti Lux-saippuaa viemärin kylmävesikraanan alla, hän saa kuulla teräväpiirteisen lauseen:
–Mä olen hyvin kiinnostunu susta. Seksuaalisesti.

(PE, 151.)

Havva paljastaa omat tunteensa suoraan ja yllättäen, samaan tapaan kuin klovnisilmäinen teki aiemmin Pirkon perheen olohuoneessa. Jos klovnisilmäisen paljastus omasta lesboudestaan aiheutti Pirkon ajatusmaailmassa muutoksen, Havvan lause aiheuttaa suuren muutoksen Pirkossa itsessään:

Hänet on paljastettu. Ruma, tunkkasiin ravintoloihin sopiva lause on sen tehnyt.
Ja ensimmäisen kerran hän tajuaa, että hän on se, joka on katsottu naisia haluavaksi.
Hän on se, jolle jokaisen naisen halu on imarteleva.

Ja

hän tekee sen, minkä osaa: sulkee oven.
Mene pois.
Karkuun.
Tai jonnekin.

Hän nousee ylös Kuopasta, yksin.
Hän lähtee Vilhonkatua kotiin, joka ei ole koti: klovnisilmäinen on muuttanut pois, ottaakseen etäisyyttä suhteeseen, se on: heittänyt hänet yksin areenalle rumien, haluavien sanojen raadeltavaksi.
Ei hän kotiin ole menossa vaan kämpille, niin kuin toivonsa menettäneet miehet.

(PE, 151.)

Pirkko ei osaa suhtautua Havvan rumaan lauseeseen, sillä aivan kuten klovnisilmäisen tunnustus naisia rakastavista naisista, myös tämä lause aiheuttaa Pirkossa halun sulkea ovi ja paeta jonnekin muualle. Pirkko yrittää paeta Havvan suoruuden aiheuttamaa järkytystä kotiinsa, joka ei kuitenkaan ole enää koti klovnisilmäisen lähdön jälkeen. Koska koti ei tunnu enää kodilta, se ei toimi enää turvapaikan tavoin suojaamalla asukastaan, vaan jättää Pirkon ”yksin areenalle rumien, haluavien sanojen raadeltavaksi” (PE, 151).

Kodin kadottaessa merkityksensä turvapaikkana Pirkko joutuu kohtaamaan Havvan, sillä

Havva on sitkeä, niin kuin rumien lauseiden sanojat yleensä ovat.
Taksi tavoittaa hänet Kaisaniemenkadulla:
–Et sä meistä näin vähällä pääse.
Ja hän on heikko, niin kuin ovat ne, joita kämpillä odottavat yksinäisyydeltä ja kielletyiltä unilta haisevat lakanat.

(PE, 151–152.)

Kun Pirkko ja ilman yöpaikkaa oleva Havva seisovat aamuyöllä kadulla, Havva työntää kätensä Pirkon kainaloon ja ”viettelevä, vaativa lämpö pelästyttää hänet” (PE, 154). Havvan viettelevä ja vaativa kosketus pelottaa Pirkkoa, sillä vaikka hän on omaksunut queer-identiteettinsä klovnisilmäisen myötä, uuden ja hyvin erilaisen queerin kosketus tuntuu lämmöstään huolimatta vieraalta ja pelottavalta. Pirkon katse kuitenkin seuraa Havvaa näyttämöharjoituksissa ja teatterikoulun loputtomissa kokouksissa, sillä

Hän on Havvasta kiinnostuneempi kuin haluaisi myöntää. Havva tunkeutuu öisin röyhkeästi hänen uniinsa ja jättää viipyvän tuoksunsa lakanoihin, joista klovnisilmäisen muisto on jo lähtemässä.

(PE, 160.)

Havvan ja Pirkon välinen suhde syvenee hetki hetkeltä, kunnes lopulta ”Havva tarttuu hänen käteensä. Outo puistatus kulkee sähkövirtana hänen lävitseen.” (PE, 168.) Lainauksessa Havvaan liittyvä affektiivisuus näyttäytyy Pirkon läpi kulkevana sähkövirtana, joka on jälleen hyvin selvä ruumiillinen merkki rakkauteen tai kiintymykseen kuuluvasta affektiivisuudesta. Tarttumalla Pirkon käteen Havva tekee samalla näkyväksi muulle maailmalle heidän ei-norminmukaisen parisuhteensa, joka on täynnä rakkautta, vallankumousta ja queer-yhteisön tuomaa turvallisuutta mutta joka kuitenkin muuttuu vuosien jälkeen itkun, vihan ja pelontäyteiseksi.

Analyysini tulee siis syventymään erityisesti siihen affektiivisuuteen, jota Havvan lähtö ja parisuhteen kariutuminen aiheuttavat Pirkossa. Pirkon ja Havvan suhteen intensiivisyydestä ja syvyydestä kertoo vihreän vahakankaan varjossa käyty keskustelu, jossa vallankumouksen yksi jäsenistä toteaa, miten ”–Tämä nainen, sinipaita nyökkää nukkuvaan Havvaan. –Tämä toveri sanoo, että sinä olet hänen kohtalonsa.” (PE, 230.) Jos Pirkko todellakin on Havvan kohtalo, heidän erossaan ei ole kyse pelkästään astioiden tai tavaroiden jakamisesta vaan kohtalon uudelleenkirjoittamisesta:

Havva pitelee kädessään hänen elämänsä kuin haurasta astiaa. Se on särkymässä nyt. Havva tietää sen, ei sano mitään.

(PE, 175.)

Havva pitelee käsissään Pirkon särkyvässä olevaa elämää, heidän suhteessaan on alkamassa affektiivinen muutos, joka saa Pirkon pelkäämään sekä itsensä että Sunnuntailapsen puolesta. Kun Havva lopulta jättää Pirkon, heidän suhteeseensa liittynyt affektiivinen lataus purkautuu hyvin rajulla tavalla jättäen Pirkolle fyysisen, iholla tuntuvan ikävän.

Mielenkiintoni kohdistuu Havvan lähtöaikeisiin ja lopulta kivuliaaseen parisuhteen päättymiseen, sillä kuten Pirkko itse toteaa, ”minä olen jäävä kantamaan Havvaa kuin haavaa, joka ei umpeudu

vaan märkii, vuodesta toiseen” (PE, 177). Pirkko kantaa Havvaa kuin avointa haavaa, mikä on mielestäni osoitus siitä affektiivisesta latauksesta, mitä heidän parisuhteeseensa on kertynyt vuosien mittaan. Juuri sen takia parisuhteen päättymisen kuvataan romaanissa hyvin ihon alle menevällä tavalla, sekä ruumiillista että henkistä kipua korostaen ja rakkauden menetystä seurannutta ikävää seuraten.

3.4. Ero

Punainen erokirja alkaa kuvaamalla Havvan ja Pirkon suhteessa tapahtuvaa muutosta. Ensimmäiset merkit Havvan lähtöaikeista on kirjoitettu jo romaanin ensimmäisille sivuille, kun pää painuksissa kulkeva Havva tulee katsomaan raskaana olevaa Pirkkoa ”vasta viisitoista minuuttia ennen vierailuajan päättymistä” (PE, 18). Havvan paitaan kirjailtu smaragdinvihreä lohikäärme ”kimaltaa ilkeästi” (PE, 19), ikään kuin varoittaen tulevasta hankaluuksista. Affektiivinen muutos heidän välillään koetaan jo seuraavassa lauseessa, jossa Pirkko sanoo: ”Pelkään Havvaa. Olen alkanut pelätä.” (PE, 20.) Vaikka kohtauksesta ei täysin selviä, minkä takia Pirkko alkaa pelätä Havvaa, näen Pirkon olevan jo tässä vaiheessa tietoinen tulevasta affektiivisesta muutoksesta heidän välillään. Pelosta tuleekin hallitseva tunne, joka määrittää Pirkon ja Havvan suhteen tulossa olevaa affektiivista muutosta.

Ahmedille (2004, 64) pelko on affektiivista politiikkaa, joka säilyttää asemansa julistamalla uhan elämää itseään kohtaan. Pirkon pelko ei siten tulkintani mukaan kohdistu Havvaan itseensä, vaan kyse on enemmänkin elämän otteen menettämisen pelosta: Kuten jo mainitsin, ilmassa on merkkejä Havvan lähtöaikeista, vaikka kumpikaan ei niitä tuo vielä esiin. Pirkon tapauksessa pelko toimii merkinä siitä, että jotain tärkeää on uhattuna ja että elämä on mahdollisesti muuttumassa toisenlaiseksi. Vaikka pelko koetaan nykyhetkessä, se on aina kytköksissä myös tulevaisuuteen: pelko on pohjimmiltaan vamman tai loukkaantumisen ennakkointia ja odottamista. Pelko on kivun tai vahingon ennakkointia, sillä se toimii työntämällä sillä hetkellä tapahtuvan ruumiillisen kokemuksen kohti tulevaisuutta. (Ahmed 2004, 65.) Pirkko siis pelkää sairaalan pihalla seisovaa Havvaa, koska Pirkon pelko ennakoi tulevaa kipua, jota Havva mahdollisesti tulee aiheuttamaan Pirkolle. Näin Pirkon ja Havvan parisuhteen päättymisen uhasta tulee ruumiiseen kiinnittyvä merkki, joka tekee kyseisestä ruumiista pelon kohteen (Ahmed 2004, 64). Maahan painunut pää ja paidassa ilkeästi kimaltama lohikäärme tehostavat Havvan ruumiin aiheuttamaa pelkoa, sillä ne tarttuvat ruumiiseen ja toimivat merkkeinä tulevasta kivuliaasta erosta.

Pirkon menettämisen pelko näkyy selvästi myös sairaalan kahvilassa käydyssä keskustelussa, jossa Pirkon ja Havvan välille repeää affektiivinen kuilu:

Kahvila suljetaan. Hätäännyn.

– Tää suljetaan, sanoo Havva, enkä voi olla kuulematta, että Havvan ääni on helpottunut. –Mun täytyy kai lähteä.

–Älä mene vielä, sanon ja ymmärrän heti, että olen tehnyt virhesiirron: pyyntöön sisältyy syytös.

Nöyryyteni kiusaa Havvaa, on alkanut kiusata.

(PE, 20.)

Pirkon hätäännys ja ahdistus ovat affektiivisia pelon merkkejä, jotka tuovat esiin merkityksiä ja kokemuksia menneisyydestä (Ahmed 2004, 63). Kun Pirkko kuvailee nöyryytensä alkaneen kiusata Havvaa, tulee hän samalla paljastaneeksi, että Havva on ollut kiusaantunut ja etäinen jo pidemmän aikaa. Kun raskaana oleva Pirkko ja Havva seisovat sairaalan pihalla, Pirkko muistelee kuukausia sitten käytyä keskustelua, jossa Havvan menettämiseen liittyvän pelon ensimmäiset fyysiset merkit olivat jo näkyvissä:

Marraskuussa olin soittanut Havvalle Poriin.

[—]

Suutani kuivasi, ja olin päättänyt, ettei ääneni sortuisi, mutta se sortui kuitenkin:

–Se on nyt totta sitten.

–Mikä?

–Meille tulee vauva. Heinäkuussa.

Puhelinlinjat humisivat pitkään ja ikävästi.

[—]

Ja taas aika ja pelko koskettivat toisiaan. Linjat särisivät, ja odotus oli pitkää ja tahmeaa luonteeltaan.

–Et onnittele?

–Totta kai.

Tartuin tähän. Heiluin kuin korkinpala satama-altaassa.

–No mitä?

–Mitä mitä?

–Sä et vaikuta onnelliselta?

–Täytyy ajatella.

(PE, 21.)

Marraskuisen keskusteluun liittyneet affektit, kuten pelko ja Havvan rakkauden epävarmuus, toistuvat nyt sairaalan kahvilassa ja pihalla käydyissä keskusteluissa, joissa tuodaan esiin Pirkon pelkoon liittyvää historiaa. Jo marraskuisen keskustelun aikana Pirkolle käy selvästi ilmi, että Havva ei vaikuta onnelliselta tulevasta vauvasta huolimatta, ja pelko Havvan menettämisestä vahvistuu entisestään raskauden viime hetkillä, sairaalan kahviossa.

Ennen sairaalassa käytyjä keskusteluja ja ennen Sunnuntailapsen syntymää Pirkon ja Havvan välillä on tapahtunut jo paljon. *Punaisen erokirjan* edetessä Pirkon ja Havvan erilaisuus alkaa nakertaa heidän välejänsä ja lukijalle alkaa välittyä kuva kahdesta hyvin erilaisesta ihmisestä. Heidän välillään oleva railo, jota nimitän affektiiviseksi kuiluksi, näkyy esimerkiksi Pirkon ja Havvan

hyvin erilaisessa suhtautumisessa rakkauteen. Pirkko puhuu siitä huolettomaan sävyyn, kun taas Havvalle rakkaus on ”omituinen sana” (PE, 182), josta hän ei halua edes puhua. Pirkon epävarmuus sekä omasta itsestään että heidän suhteestaan tulee esiin monin paikoin, kun Pirkko kertoo miten ”epävarmoin askelin hän seuraa Havvaa yhä syvemmälle halujen, muistojen ja pelkojen metsään, ja sinne hän eksyy” (PE, 181). Näen Pirkon epävarmuuden liittyvän kiinteästi yhteen hänen pelkonsa kanssa, sillä epävarmuus tekee hänestä haavoittuvan, joka puolestaan aiheuttaa Pirkon pelon tunteet.

Tulkintani mukaan Pirkon molempia tärkeitä rakkaussuhteita leimaa ennen kaikkea Pirkon epävarmuus: Pirkko hakee usein tukea rakastetustaan ja vertaa häntä kahvaan, josta voi ottaa tukea. Mielestäni klovnisilmäisessä ja Havvassa on paljon samanlaisia affektiivisia piirteitä, sillä molemmat suhtautuvat rakkauteen ja parisuhteeseen hyvin samalla tavalla: huolettomasti ja tietynlaisella kepeydellä. Jos Havva suhtautui rakkauteen omituisena sanana, klovnisilmäistä puolestaan luonnehditaan näin:

Se, jonka otsa rypistyy mietteliääksi, kun hän kysyy, elävätkö he loppuelämänsä yhdessä.

Se, joka mietittyään vastaa:

–Tuskin vaan.

(Hänen kurkkunsa kuristuu pakokauhusta. Hän ei osaa nähdä elämänsä ilman klovnisilmäistä. Hän ei ole vielä tavannut Havvaa.)

(PE, 53–54.)

Pirkko ahdistuu klovnisilmäisen välinpitämättömästä vastauksesta, sillä hänelle itselleen klovnisilmäinen ja myöhemmin myös Havva edustavat jotain elämää suurempaa rakkautta, jonka menettäminen aiheuttaa Pirkossa pakokauhun ja pelon tunteita. Kuristuva kurkku on yksi affektiivisuuteen liittyvä ruumiillinen merkki, joka korostaa tunteiden fyysistä luonnetta.

Havvan välinpitämättömyys ja huolettomuus rakkauden suhteen johtavat lopulta siihen, että ”tulee yö, jolloin Havva ei tulekaan. [—] Sydän hakkaa epämääräisestä pelosta. Valtimoiden suhina kuuluu korvissa.” (PE, 182.) Jälleen ruumiilliset oireet paljastavat valtavan affektiivisen latauksen, joka Havvaan liittyy: sydämen hakkaaminen ja valtimoiden suhina kertovat omaa kiistämätöntä ja ruumiillista kieltään rakkauden menettämisen pelosta ja parisuhteen kariutumisesta. Pirkko kuvailee Havvan aiheuttamaa pettymystä näkymättömäksi nyrkiksi, joka iskee suoraan palleaan (PE, 188). Ihon lävistävä isku aiheuttaa Pirkossa kipua, joka on kytköksissä sellaiseen asiaan, jota ei voi enää saada takaisin (Ahmed 2004, 39). Pirkko tietää, että on menettänyt Havvan lopullisesti, ja Havvan myötä myös osa Pirkosta katoaa, kun ”meistä” tuleeekin ”minä”.

Yhä etäisemmäksi muuttuva Havva saa Pirkon vihaamaan häntä, sillä Pirkko vihaa ”Havvaa ja

räikeänsinistä takkia, sen vihaista nappirivistöä ja yliampuvia olkatoppauksia” (PE, 199) ja jatkaa kertomalla vihaavansa Havvan kyynelistä täytyviä silmiä, poissaolevia käsiä ja öitä, jolloin porttikongin rautaoven kalahdusta ei tule (PE, 200). Vihan todellinen syy kirjoitetaan auki vasta viimeiseen kappaleeseen:

Hän vihaa Havvaa siksi, että jo astuessaan taksista Unioninkadun Iho- ja sukupuolitautilien klinikan hiekkapihalle hän tuntee kaipauksen lyövän hyökyaaltona ylitseen.

(PE, 201)

Ahmed (2004, 50) ehdottaa, että jos rakkauden edellytyksenä on vaatimus läsnäolosta, tuon läsnäolon puuttuminen aiheuttaa turhautuneisuutta. Siten viha ja rakkaus ovat tiukasti kytköksissä toisiinsa läsnäolon ja poissaolon välisen siteen kautta. Pirkon viha kertoo ennen kaikkea siitä rakkauden määrästä, jota Havvaan liittyy. Viha näyttäytyy tässä tapauksessa Ahmedin (2004, 51) esittämään tapaa välinpitämättömyyden vastakohtana: Havva merkitsee Pirkolle niin paljon, että kun hän ei vastaa Pirkon tunteisiin, Pirkko kääntää oman rakkautensa vihaksi ja piilottaa omat pettymyksen ja kaipauden tunteensa vihaiseen, pettymyksen aiheuttajaan kohdistuneeseen tajunnanvirtaan.

Lopulta keskustelu parisuhteen päättämisestä käydään pitkän taistelun jälkeen, mansikkakakun, pöytälamppun ja naapurin radion kohinan lomassa:

–Mikä tahansa on parempi kuin tämä, hän sanoo.

–Niin on, sanoo Havva.

[—]

Kiittelee toivo, joka naamioi itsensä kömpelösti:

–Ootsä sairastai jotaki? Sun täytyy tunnustaa mulle.

(Minulta lipsahtaa sana tunnustaa. Sehän paljastaa minun jo tietävän.

Mutta ei.

Jatkan vielä. Niin sokea tahdon olla, loppuun saakka.)

(PE, 171–172.)

Pirkko kuvailee heidän välistään keskustelua banaaliksi mutta pakolliseksi kaksintaisteluksi (PE, 172), jossa sekä Pirkko että Havva tietävät jo kaksintaistelun lopputuloksen, mutta jatkavat vielä hetken piirileikkiään, koska ”taistelulla on taistelun säännöt” (PE, 175). Taistelun päätteeksi Havva paljastaa tavanneensa Moskovassa elokuvafestivaaleilla toisen miehen, joka tekee Pirkosta merkityksettömän Havvan elämässä. Tunnustuksen jälkeen esiin nousee

selkeä hetki.

Se piirtää salamana tummenneen huoneen, jonka pöytäliinat, kirjahylly, sohva ja nojatuolit, televisio ja kattolamppu, matot, verhot, haukotteleva kissa ja hopeakehyksiset grafiikanlehdet näyttävät teennäisiltä ja aikansa eläneiltä.

Säälittävältä.

Ja ennen sammumistaan salama valaisee menneet vuodet ja tulevat vuodet ja nykyhetken:

Havva irtautuu hänestä, juuri nyt, kuin laiva laiturista, kiittää pois ja katoaa horisonttiin.

(PE, 176–177.)

Pirkon aiemmin kokema pelko konkretisoituu nyt irtautuvaksi Havvaksi, joka katoamalla horisonttiin jättää jälkeensä sekä entisen rakastettunsa että Sunnuntailapsen, joka ”oli menettänyt Havvan ennen kuin ehti syntyäkään” (PE, 176). Huonekalut muuttuvat säällittäviksi ja aikansa eläneiksi, koska ne olivat merkkejä Pirkon ja Havvan välisen suhteen affektiivisuudesta, joka on nyt purkautumassa Havvan lähdön myötä. Pirkon kuvaama selkeä hetki korostaa affektiivisuuden vuorovaikutuksellista luonnetta: eron hetkellä sekä menneet että tulevat vuodet piirtyvät esiin samaan aikaan nykyhetken kanssa. Pirkon ja Havvan suhteeseen liittyvä affektiivisuus yhdistää toisiinsa sekä menneisyyteen että tulevaisuuteen liittyvät tunteet ja kokemukset, jotka Havvan irtautuva ruumis tekee näkyväksi.

Kun Havva lopulta jättää Pirkon, Pirkon maailmalta romahtaa pohja pois. Pirkko kuvailee, miten

On kahdenlaista ikävää.

On mielen ikävää.

Se vaikuttaa muistiin, ruokahaluun, verenpaineeseen ja henkilökohtaiseen hygieniaan, mutta aiheuttaa harvoin harhoja.

Se on ikävää, josta selviää surutyöllä.

Surutyössä surija imaisee surtavan sisällensä, muistojensa lasiseen labyrinttiin, vangitsee surtavan sinne ja löytää itse tien ulos.

Ja on ihon ikävää.

Se vaikuttaa muistiin, ruokahaluun, verenpaineeseen ja henkilökohtaiseen hygieniaan. Se aiheuttaa harhaisia näkö-, haju-, kuulo- ja tuntoaistimuksia. Se on ikävää, josta ei löydä ulos.

(PE, 220–221.)

Pirkko rinnastaa toisiinsa mielen ja ihon ikävän ja korostaa ihon ikävään liittyvää affektiivisuutta, joka aiheuttaa fyysisiä oireita ja harhoja. Pirkon tekemä ero mielen ja ihon ikävään on merkki tunteiden muodostamasta rajanvedosta; ne koetaan ja tehdään näkyviksi sekä ruumiin sisä- että ulkopuolella. Muiden aiheuttamat merkitykset jättävät ruumiiseen merkkinsä, joka Pirkon tapauksessa korostuu sekä mielen että ihon ikävänä. (Ahmed 2004, 10.) Havvan pois menossa oleva ruumis aiheuttaa Pirkolle ihon ikävää, josta Pirkko ei löydä ulos vaan jää kantamaan Havvaa kuin märkivää haavaa. Tunteet ja fyysiset kokemukset liittyvätkin tiukasti affektiivisuuden käsitteeseen, sillä ne ovat olennainen osa vuorovaikutustamme maailman kanssa (Highmore 2010, 119).

Vielä Havvasta eroamisen jälkeenkin päähenkilö elää Havvan kautta ja vertaa itseään rakastettuunsa: ”Havva on olemassa, elävä ja poissa. Minä olen tässä, mutta en tiedä olenko olemassa.” (PE, 223.) Pirkko kyseenalaistaa oman olemassaolonsa, koska suhde Havvaan on päättynyt ja Pirkko on menettänyt tärkeän samaistumiskohteen eli toisen lesbon, jonka kanssa hän lopulta hyväksyi oman seksuaalisen suuntautumisensa. Havvan jättämä aukko aiheuttaa Pirkon elämään kuilun, jonka ”pohjalla häämöttävät tyyny, keskiviikkoinen iltapäivä, lääkepurkki ja jonkinlainen maakuoppa, jonka päälle asetettuja risuja katselen alhaalta päin (PE, 236). Itsemurhakirjeitä on kahdeksan, jotka lyhykäisyydessään ja asiallisuudessaan on tarkoitettu avattaviksi Pirkon kuoleman jälkeen. Vaikka Pirkko ei lopulta kykene nielemään lääkepurkin sisältöä, itsemurhayritys kertoo karua kieltään Havvan lähdön aiheuttamasta ihon ikävästä. Havvaan liittyneet pelon, vihan ja ikävän tunteet konkretisoituvat haavaksi, jota Pirkko kantaa vielä pitkään heidän eronsa jälkeenkin.

Kuten edellä pyrin osoittamaan, ei-norminmukaiseen seksuaalisuuteen liittyy paljon erilaista affektiivisuutta, jonka perustana on kuitenkin vastakkainasettelu norminmukaisiin eli heteroseksuaalisiin ja siitä poikkeaviin kehoihin. Koska homoseksuaalisuus nähdään yhteiskunnallisen järjestyksen ulkopuolelle kuuluvana, outona ja normista poikkeavana merkkinä, Pirkon tapauksessa se aiheuttaa queerille ruumiille kokemuksen toiseudesta. Mutta kuten esitin klovnisilmäisen merkitystä analysoidessani, rakkaus samaa sukupuolta olevaan ruumiiseen voi toimia myös mahdollisuutena oman identiteetin vahvistumiseen ja uudenlaisen elämän aloittamiseen. Normista poikkeava seksuaalisuus voi kuitenkin tuntua myös kivuliaalta tai oudolta, koska oman queeriutensa hyväksyminen merkitsee samalla yhteiskunnan kulttuurisista ja heteronormatiivisuuden perustuvista normeista ja konventioista luopumista.

Seuraavaksi tarkastelun kohteeksi nouseekin Pirkon uusi queer-elämä, joka saa alkunsa klovnisilmäisen tapaamisesta. Työni viimeisessä analyysiluvussa tutkin yhteisöllisyyden merkitystä Pirkolle, joka on klovnisilmäisen ja Havvan myötä menettänyt oman perheensä mutta löytänyt muista queereista tärkeitä samaistumiskohteita.

4 Yhteisöllisyys

Edellisissä luvuissa tarkastelin homoseksuaalisuuteen liittyvää affektiivisuutta ensin Pirkon perheen ja sen jälkeen Pirkon seksuaalisuuden kautta. Nyt tutkimukseni viimeisessä varsinaisessa analyysiluvussa tarkoitukseni on sitoa edellisissä luvuissa esiinnousseet yhteiskunnallisuuden ja seksuaalisuuden teemat yhteen tämän luvun keskeisen näkökulman eli yhteisöllisyyden kanssa. Tarkastelen romaaneissa esiintyvää yhteisöllisyyttä kolmen eri yhteisön ja niihin liittyvän

affektiivisuuden kautta.

Tässä luvussa nostan ensin tarkastelun kohteeksi *Punaisessa erokirjassa* esiintyvän queer-ryhteisön, joka tarjoaa Pirkolle tärkeän samaistumiskohteen lisäksi myös mahdollisuuden olla mukana vallankumouksessa, jossa pyritään poistamaan homoseksuaalisuus sairausluokituksesta ja nostamaan se normaalin yhteiskunnallisen järjestyksen piiriin. Queer-yhteisöön liittyminen merkitsee tulkintani mukaan Pirkolle lopullista irrottautumista sekä omasta perheestään että yhteiskunnan normeista ja tarjoaa päähenkilölle paikan, johon hän omien sanojensa mukaan haluaisi kuulua mutta joka tuntuu silti vieraalta. Näin queer-yhteisöstä muodostuu Pirkolle ”outo koti” (PE, 36).

Queer-yhteisön lisäksi olen nostanut analyysini piiriin myös Ylioppilasteatterin, johon liittyvä affektiivisuus näyttäytyy Pirkolle täysin uudenlaisena ja ennen kokemattomana. Sekä Ylioppilasteatterista että myöhemmin myös teatterikoulusta tulee merkitseviä tiloja Pirkon elämän kannalta, sillä ne tarjoavat Pirkolle queer-yhteisön lisäksi sellaisen paikan, jossa ihonvärillä, aatteilla tai seksuaalisella suuntautumisella ei ole väliä. Jos Kalevankadun queer-yhteisö edustaa Pirkolle outoon kotiin palaamista, Ylioppilasteatterista puolestaan tulee mielihyvän ja yhteisöllisyyteen perustuvan rakkauden määrittelemä affektiivinen tila. Teatterikoulu sen sijaan poikkeaa Kalevankadun queer-yhteisöstä ja Ylioppilasteatterista hyvin merkittävällä tavalla, sillä se edustaa kouluinstituutiolle hyvin leimallista olevaa heteronormatiivisuutta, mikä aiheuttaa selkeän kahtiajaon normaalien ja epänormaalien oppilaiden välille.

4.1. Uusi, outo maailma

Grossberg (2010, 23) näkee kulttuurintutkimuksen analyysinä, joka tuo esiin todellisuuden konstruktivisen luonteen: Grossbergin mukaan todellisuuteen liittyviä taustoja rakennetaan, haastetaan, puretaan ja tehdään uudelleen vallan ja voiman rakenteiden avulla. Tässä alaluvussa tavoitteenani on nostaa esiin romaanissa esiintyvää yhteisöllisyyttä, joka toimii juuri Grossbergin kuvaamana taustavaikuttajana, joka haastaa vallitsevia normeja ja rakentaa homoseksuaalisuudesta omanlaistaan kuvaa. Mielestäni romaanissa esiintyvä queer-yhteisö on hieno esimerkki sellaisesta todellisuudesta, joka vastustaa normeja ja rikkoo rajoja ikään kuin muodostamalla oman todellisuutensa kutsumalla yhteisöön mukaan normaalista poikkeavaksi nähtyjä kehoja.

Tässä alaluvussa tärkeimpänä temaattisena näkökulmana tulee olemaan Pirkon suhtautuminen queer-yhteisöön ”outona kotina”. Jo *Punaisen erokirjan* alussa Pirkko kertoo, kuinka astuminen Kalevankadun salakapakkaan herättää hänessä paljon erilaisia tunteita, joista kuitenkin pääimmäisenä nousee esiin tunne kotiin palaamisesta. Tässä tutkielmani viimeisessä

analyysiluvussa etsin Pirkon mainitsemaan outoon kotiin liittyviä tunteita, merkityksiä ja kokemuksia ja pohdin, miten ja miksi Pirkko näkee queer-yhteisön nimenomaan *outona* kotina. Tulkintani lähtee oletuksesta, että äidin rakkauden menettäminen ja oman lesboutensa hyväksyminen ovat antaneet Pirkolle mahdollisuuden tarkastella elämäänsä, identiteettiään ja suhdettaan ympäröivään maailmaan uudella, queerilla tavalla. Vastapainona edellisissä luvuissa esittelemilleni, pääosin negatiivisille affektiivisille muutoksille haluan korostaa queeriuteen liittyvää mielihyvää ja yhteenkuuluvuutta, joka on *Punaisessa erokirjassa* kirjoitettu näkyvästi mutta samalla ongelmallisesti esiin.

Pirkon ensimmäinen kosketus queer-yhteisöön tapahtuu klovnisilmäinen kautta, kun klovnisilmäinen vie Pirkon Nervanderinkadun mahjong-iltaan, jossa salassa kokoontuvat queerit tapaavat klovnisilmäisen rakastetun ensimmäistä kertaa. Nervanderinkadulla Pirkosta tulee klovnisilmäisen rakastettuna tarkkailun alainen:

Nervanderinkatu.
Mahjong-ilta, tiikkipäälysteinen pelipöytä ja keinosamettiset Marimekko-verhot.
Hänet on tuotu näytteille, asetettu tähän tuoliin tämän pöydän ääreen. Ja siinä hän istuu arkana ja kömpelönä.

[--]

Mutta tässä leppeässä, huolettomuutta tavoittelevassa illassa hän tuntee olevansa tarkkailun alainen.

(PE, 32–33.)

Nervanderinkadulta siirrytään Kalevankadulle, puutalon kellariin vievien portaiden päässä sijaitsevaan salapaikkaan, jonne klovnisilmäinen kiskaisee Pirkon nopeasti ja salamyhkäisesti. Pirkko hapuilee klovnisilmäisen kädestä kiinni pitäen syvemmälle savun täyttämään huoneeseen, jonka plyysipäälysteisellä, linja-autosta unohtuneella penkillä tyttö istuu jalat haarallaan ja jonne heidän perässään juoksee poika, joka ei ole poika vaan teryleenipukuun pukeutunut tyttö (PE, 38). Pirkko kuvailee, kuinka hänen kömpelöä ruumistaan kihelmöi katseen alaisena, kun ”sitä mittailaan leikkisillä silmäyksillä” (PE, 38). Savun seasta pistävät silmät ja kohonneet kulmakurvat tarkastelevat Pirkon ruumista ja nyökkäilevät hyväksyvästi onnitteluiden säestämänä; hänet on siten hyväksytty muiden queerien asuttamaan tilaan.

Kuuluminen onkin yksi keskeinen tekijä erilaisten yhteisöjen rakentumisessa: toisaalta se tuotetaan diskursiivisesti eli sitä kautta, miten minä ja me esitetään ja toisaalta myös sosiaalisessa vuorovaikutuksessa eli tilanteissa, joissa erilaiset toiminnot ja teot osoittavat joukkoon kuulumista. (Lehtonen & Löytty 2003, 12.) Muiden queerien hyväksyvät katset ja onnentoivotukset uudesta rakkaudesta luovat yhteenkuuluvuutta yhteisön uuden jäsenen eli Pirkon ja vanhojen queerien

välille. Kuten Pirkko itse toteaa, ”pojat suutelevat poikia, tytöt painautuvat tyttöjä vasten, ja //kaikki tämä on hänelle vierasta ja tuttua. Hän on tullut outoon kotiin.” (PE, 36.) Oudosta kodista eli salaisesta kellaritilasta poistutaan yksitellen, ja ”jos kadulla kävelee joku, koko joukko painautuu puutalon hämäämään” (PE, 38), mikä korostaa queer-yhteisöön kiinteästi kuuluvaa yhteisöllisyyden ja kuuluvuuden tunnetta.

Tulkitsen oudon kodin siten, että päähenkilö tulee tietoiseksi omasta lesboidentiteetistään, joka tuntuu jollain tapaa queeriltä eli oudolta ja erilaiselta. Pirkko kokee outoa mielihyvää, joka on kuitenkin jollain tasolla hyvin tervetullutta ja jopa tuttua. Pirkolle mielihyvän aiheuttaa nimenomaan queeriuden tuoma tunne rikollisuudesta, rajoja rikkovasta kapinallisuudesta. Pirkko kuvailee, miten

Tämä on salainen koti, rikollinen.

Hänestä on tullut rikollinen, Suomen rikoslain rikkoja.

Se on merkillistä. Se on kiihottavaa.

Hän painaa suunsa klovnisilmäisen suulle ja ajattelee: minä olen rikollinen. (Minä ajattelen, painaessani suuni klovnisilmäisen suuta vasten: hän on rikollinen.)

Se on kiihottavaa, merkillistä.

(PE, 39.)

Lesbouteen liittyvä affektiivisuus näyttäytyy siis tässä tapauksessa outona ja erilaisena, mutta silti hyvin mieluisana, mikä kertoo affektin ambivalentista luonteesta; affekti voi olla samaan aikaan sekä vieraannuttava että voimaannuttava. Berlantin (2011, 158) tapaan erotan toisistaan affektin yleisen rakenteen ja sen, minkälaisen luonteen affekti saa, kun se kohdataan henkilökohtaisesti. Itse tulkitsen affektin käsitteen lähtökohtaisesti henkilökohtaisena kokemuksena, joka näyttäytyy eri aikoina eri tavalla. Pirkon tapauksessa outo koti on samaan aikaan jotain uutta mutta silti turvallista, erilaista mutta tervetullutta.

Queer-yhteisöön liittyvä affektiivisuus on monella tapaa sekä vieraannuttavaa että voimaannuttavaa siihen liittyvän yhteiskunnallisen kontekstin vuoksi: Kotiin palaaminen voidaan nähdä yleisesti positiivisena tunteena, koska koti on perinteisesti käsitetty eräänlaiseksi turvapaikaksi ja suojaksi maailmaa vastaan. Pirkolle queeriin kotiin palaaminen tarkoittaa kuitenkin luopumista ”oikeasta” kodista eli Hämeentien asunnosta, jossa isä ja äiti pitävät yllä heteronormatiivista elämää tietämättöminä tyttärensä lesboudesta. Queer-yhteisöön liittyminen on siten voimaannuttava kokemus Pirkolle juuri kodikkuutensa takia, mutta samaan aikaan se toimii myös vieraannuttavana affektina, koska se tuottaa kuilun Pirkon ja hänen vanhempiansa välille. Kotiin palaaminen tarkoittaa Pirkon tapauksessa heteronormatiivisista käytännöistä luopumista ja uuden, rikollisen ja

normeja rikkovan elämäntyylin omaksumista, mikä on Pirkolle samaan aikaan jotain vierasta ja outoa mutta kuitenkin mielihyvää tuottavaa.

Näen queer-yhteisön tarjoavan Pirkolle eräänlaisen yhtenäisen, mutta silti erilaisista ruumiista muodostuvan turvapaikan, joka kutsuu mukaansa ne, jotka eivät kuulu yhteiskunnallisen järjestyksen piiriin, vaan on suljettu sieltä pois. Lesboidentiteetin voi näin ollen käsittää myös eräänlaisena rajojen järjestelmänä, joka suojaa ulkoapäin tulevia iskuja vastaan, sulkien ulos joukostaan toisia, mutta kuitenkin suojaten sen sisällä olevia. (Lassila 1996, 145–147). Täten ulkoapäin tulevat vaatimukset ja normit, jotka määrittävät homoseksuaalisuuden rikolliseksi, ovat pelottavia ja poissulkevia objekteja, jotka siten ohjaavat subjektia hakeutumaan turvaan eli tässä tapauksessa kellarissa piilossa olevaan salakapakkaan.

Pirkko näkee Kalevankadun salapaikan rikollisena ja salaisena kotina, joka on piilossa ulkopuolisten tuomitsevilta katseilta ja jonka kellarin hämärissä yhteiskunnan marginaalissa olevat muodostavat oman maailmansa ja kulttuurinsa, jossa pojat käyttävät koruja ja tytöt halailevat tyttöjä (PE, 38). Muut queerit tarjoavat Pirkolle tärkeän samaistumiskohteen ja joukon, johon hän haluaisi kuulua, mutta pelkää silti olevansa vääränlainen, alakulttuurin omien normien vastainen:

Hän ei kuulu tänne, tiikin, vihreän teen ja keveiden kulttuuriviittausten maailmaan.

Hänellä on liian isot kädet, liian innostunut hymy ja tahmea ajatuksenkulku. Mutta tänne hän haluaisi kuulua, naisten valtakuntaan, missä sanat ovat teräviä mutta katseet pehmeitä.

Eteisessä kiitellään paljon ja toivotellaan kaikennäköistä, myös pikaista tapaamista, ja siihen hän tarttuu, laastaroi sillä vertatihkuvaa itsetuntoaan.

(PE, 34–35.)

Hallin mukaan kuulumalla tiettyyn ryhmään, jolla on kulttuurinen identiteetti, voimme tuntea olomme *kotoiseksi*, sillä kulttuuri antaa meille tunteen yhteenkuuluvuudesta, turvallisuudesta ja tuttuudesta. Pirkon tapauksessa lesboyhteisö toimii kulttuurin tavoin, sillä se tarjoaa Pirkolle kuulumisen ja turvallisuuden tunnetta, jolla hän yrittää paikata ”vertatihkuvaa itsetuntoaan”, jonka tulkitsen aiheutuneen äidin ja perheen hyljeksivästä reaktiosta tyttärensä seksuaalisuutta kohtaan.

Liian isot kädet, liian innostunut hymy tai tahmea ajatuksenkulku puolestaan ovat merkkejä Pirkon ruumiin sopimattomuudesta tähän tilaan: Pirkko kokee Nervanderinkadun tilan aluksi epämiellyttävänä, koska hän tuntee olevansa ruumiiltaan sinne sopimaton. Tulkitsen Pirkon epämiellyttävyyden johtuvan uudesta oudosta tilasta, joka poikkeaa siitä heteronormatiivisesta tilasta, johon hänen ruumiinsa on jo alkanut sopeutua. Jos Ahmedia (2004, 148) mukailen mukavuuden

tunne syntyy ruumiiden saumattomasta uppoutumisesta toisiinsa, epämukavuus puolestaan on pohjimmiltaan tunnetta väärässä paikassa olemisesta.

Seisoessaan uuden tilan kynnyksellä Pirkko on yhtäkkiä hyvin tietoinen ruumiistaan, joka tuntuu kömpelöltä, vieraalta ja vääränlaiselta, koska ensimmäistä kertaa tavattava queer-yhteisö ei vielä kuulu Pirkon oman mukavuusalueen piiriin. Ahmed (2004, 151) huomauttaakin, että vaikka queer henkilö saattaa tuntea epämukavuutta heteronormatiivisessa tilassa, se ei tarkoita, että hän tuntisi olonsa mukavaksi queerissa tilassa. Epämukavuuden tunne kertoo Ahmedin (2004, 151) mukaan siitä, että myös queerit tilat saattavat houkutella mukaansa toisia ruumiita enemmän kuin toisia. Mielestäni näin käy juuri Pirkon tapauksessa, sillä kuten hän itse toteaa, ”tänne hän haluaisi kuulua” (PE, 35), mikä kertoo siitä, että Pirkko ei ole vielä täysin sopeutunut Kalevankadun queeriin eli outoon kotiin vaan tuntee ruumiinsa vääränlaiseksi.

Kotiin palaamiseen liittyvät vierauden ja samuuden tunteet voidaan nähdä myös psykoanalyttisina: normienvastaisuus synnyttää tunteen rikollisuudesta, mutta tuttuus kertoo itsensä hyväksymisestä (Karkulehto 2007, 142). Pirkko kiihottuu ymmärtäessään olevansa rikollinen, joka olemalla toisen tytön kanssa ei riko pelkästään lakia vaan myös kulttuurisia normeja, joiden mukaan hänen oletetaan elävän ja rakastavan. Queer-identiteetin mukaisesti hän kokee olevansa rikollinen, joka löytää oman seksuaali-identiteettinsä piilossa yhteiskunnan katseelta, muiden kaltaistensa parissa. Kalevantien kellarista ja muista quureista tuleekin Pirkolle positiivinen samaistumiskohde, joka on samalla myös pakopaikka ja henkinen tuki vastakulttuurissa ja torjuvassa ympäristössä eläville homoseksuaaleille.

Pulkkinen (1996, 172) sen sijaan toteaa tunteen kotiin palaamisesta liittyvän vahvana coming out - prosessiin, jossa on hänen mukaansa kysymys ”oikean” tai ”todellisen” minän esilletulosta. Näin voidaan ajatella tapahtuvan myös romaanin päähenkilön kohdalla, kun hän Kalevankadun juhlien jälkeen hän toteaa olevansa ”loputtomilla vieraskutsuilla omassa kodissaan” (PE, 39), sillä Pirkko ei osaa olla oma itsensä heteroseksuaalien ympäröivänä, joukossa, johon ei tunne kuuluvansa. Pirkko kuvailee Kalevankatua salaiseksi ja rikolliseksi kodiksi, joka on kiihottavaa (PE, 39), ja rinnastaa siihen Hämeentien kotinsa, jossa asuminen ”on merkillistä, ei kiihottavaa” (PE 40). Hyväksymällä oman lesboidentiteettinsä ja liittymällä queeriin, normeja rikkovaan tilaan Pirkko tekee heteronormatiivisesta maailmasta paikan, jossa hän on ainoastaan vierailulla.

Queer-yhteisön löytäminen johtaa Pirkon maailman jakautumiseen pimeisiin päiviin ja valoisiin öihin, sillä kuten hän itse toteaa, ”hänen yönsä ovat täynnä valoa ja rikosta, päivät tummia, hitaita, tulevan yön epäuskoista odotusta” (PE, 52). Pimeillä päivillä Pirkko viittaa arkielämäänsä

heteroseksuaalina, joka ei ole vielä uskaltanut paljastaa totuutta isälleen ja äidilleen vaan noudattaa heteronormatiivisuuden mukaisia käytäntöjä:

Hän käy vanhempiensa luona kylässä.

Hän istuu sohvalla, syö kirsikoita ja syljeksii tunnottomasti suustaan kirsikankiviä, hukkaan heitettäviä puiden mahdollisuuksia, eikä ymmärrä itseään.

Hän katsoo iltautuisia, ei ymmärrä kuulemaansa eikä sitä, mitä se hänelle kuuluu.

Hän ei ymmärrä, kuinka ohut on se luinen koppa, joka erottaa hänet peruuttamattomasti isästään ja äidistään, menneestä, kodista ja kodikkuudesta.

(PE, 52–53.)

Pirkko käy vanhempiensa luona kylässä, mutta ei enää ymmärrä jokapäiväistä arkista elämää autoineen, uutisineen ja kaupungilla kuljeskelevine ihmisineen, koska hän on alkanut elää elämäänsä öisin muiden outojen kanssa, muilta ihmisiltä piilossa. Päivistä tulee Pirkolle pelkkiä kaapissa vietettyjä varjoja, joiden välissä hän odottaa seuraavaa yötä, jolloin hän saa olla oma itsensä, yhteiskunnan rikollinen jäsen. Kalevankadun öiden jälkeen Pirkko tekee lopullisen eron itsensä ja vanhempiensa välillä, sillä hän on löytänyt kielletyn ja rikollisen rakkauden, joka erottaa hänet sekä omasta perheestään että muusta yhteiskunnasta. Arkiset asiat, kuten kirsikkapuut tai iltautuiset, menettävät affektiivisuutensa queer-yhteisön uusien konventioiden myötä, sillä ne eivät ole enää kotoisia tai kodikkuutta tuovia asioita.

Tunnustautumalla rikolliseksi Pirkko menettää kotinsa, menneisyytensä ja omat vanhempansa, sillä ”hänellä ei ole kotia, enää. // Hänellä on huone, tummanvihreä huone Maneesikadulla. // Ja hänellä on se, joka on pehmeä ja valkoinen, klovnisilmäinen.” (PE, 53.) Kuten edellisessä luvussa totesin, Maneesikadulla sijaitsevasta huoneesta tulee Pirkolle tärkeä paikka, sillä juuri Maneesikadulla Pirkko irtautuu lopullisesti heteronormatiivisuuden vaatimuksesta ja aloittaa yhteisen elämän klovnisilmäisen kanssa. Lapsuuden ja nuoruuden heteronormatiivinen koti muuttuu klovnisilmäisen ja queer-yhteisön myötä Maneesikadulla sijaitsevaksi huoneeksi, joka symbolisoi Pirkolle uutta alkua ja uudenlaisen kodin löytymistä.

Kuten edellä totesin, Pirkon mielihyvän ja yhteenkuuluvuuden tunteet ovat kytköksissä homoseksuaalisuuden rikolliseen ja muiden katseilta salassa pidettävään luonteeseen. Kuten esitin jo luvussa kaksi, Pirkolle oli jo lapsena tärkeää tehdä kapinalliseksi luokiteltuja asioita piilossa muiden katseilta; hän pissasi seisaaltaan ainoastaan silloin, kun kukaan ei nähnyt, eikä kertonut kenellekään, miten hänen pikkuserkkunsa Helenan vanhat mekot ja hameet olivat ainoita vaatteita, joita hän halusi pitää, koska Helena oli kaunein Pirkon tuntema ihminen (PYJ, 29). Kun homoseksuaalisuus lopulta siis poistetaan sairausluokituksesta, tarkoittaa se samalla Kalevankadun queer-yhteisön hajoamista ja rikollisen leiman poistumista. Sairausluokituksesta poistaminen tarkoitti myös queeriuteen liitetyn salaperäisyyden ja kapinallisuuden sävyn poistumista, millä on

affektiivisiä seurauksia Pirkon identiteetin kannalta.

4.2. *Queer-yhteisön hajoaminen*

Punaisen erokirjan toinen osa alkaa vallankumousta enteilevinä tuulenvireinä ja lentolehtisinä, jotka ajelehtivat kahvilan pöydissä, naistenhuoneissa ja hattuhyllyillä (PE, 71). Kertomuksen sävy on muuttunut pois päin toiveikkuudesta, lämpimästä outouden tunteesta ja salamyhkäisyydestä kohti vallan ja vaatimuksien läpitunkemaa yhteiskunnallista vallankumousta, josta Pirkko tuntee olevansa ulkopuolinen:

Hän ei enää löydä kahvilasta pöytää johon istua.
Aika on kulkemassa hänen ohitse.

Aika on ankara, oli, punertava ja nopearytmisen.
Hän tuntee itsensä ulkopuoliseksi, pelokkaaksi ja mitättömäksi.
Vallankumouksen kärki salkkuineen ja lentolehtisineen luo häneen välinpitämättömän,
usein kylmän katseen ohi porhaltaessaan.

[– –]

Hänellä ei ole mitään tekemistä.
Kalevankadun yöt ovat varjo entisestään.
Abbaa, Dylania ja Beatleseja soitetaan Kalevankadun kellarissa hiljaisemmalla
volyymillä kuin kesällä, ja yhä useampi liittyy nurkassa istuvaan asialliseen, kuivakkaan
seurueeseen, jossa suunnitellaan uuden yhdistyksen perustamista.

(PE, 72–73.)

Uusi yhdistys (jonka nimeksi kaavaillaan Seksuaalista tasavertaisuutta) ajaa homoseksuaalisuuden poistamista Suomen rikoslaista, mihin Pirkko suhtautuu tyrmistymällä. Rikollisuuden tunteella on ollut valtava affektiivinen merkitys Pirkon seksuaali-identiteetille, sillä hän on saanut intohimon ja kiihkon nimenomaan siitä tunteesta, että hän ja muut queerit ovat yhteiskunnan silmissä rikollisia. Rikollisen statuksen menettäminen merkitsee Pirkolle luopumista yhteisistä salaisista illoista, jotka tarjosivat pojille mahdollisuuden suudella poikia ja tytöille mahdollisuuden suudella toisia tyttöjä. Pirkko määritteli itsensä rikollisuuden kautta ja kiihottui siitä; nyt rikollisuuden leiman poistuminen vie Pirkon identiteetiltä osittain pohjan pois, sillä kuten hän itse toteaa, ”hän haluaa olla rikollinen. Muuten hän ei ole mitään.” (PE, 73.)

Hiljaisemmalla volyymillä soitetut levyt ja suunnitelmat perustaa uusi yhdistys kertovat queer-yhteisön muuttuneesta ilmapiiristä. Muutos näkyy konkreettisesti myös Kalevankadun tilassa:

Mahjong-pöytä on taitettu kokoon. Se nojaa hylättynä vaatekaapin kylkeen.
Sitä ei voi enää pelata. Bambuselkäisistä tiilistä puuttuu kolme: kaksi pohjoistuulta ja
punainen lohikäärme, arvotiiliä kaikki.

Sohvan eteen on nostettu kahvipöytä. Ei siltä kahvia juoda; se on kauttaaltaan

tuhkakuppien, puoliksi juotujen Egri Bikaverien ja Magyar Feher Borien peitossa. Kaiuttimista ei kuulu Beatlesin Abbey Roadia vaan Kristiina Halkolaa: En valinnut asiaa, vaan asia valitsi minut.

(PE, 262.)

Mahjong-pöydällä ja Beatlesilla on affektiivista merkitystä Pirkolle, koska kuten tämän luvun alussa totesin, ne liittyivät kiinteästi siihen tilaan, josta Pirkko löysi oudon kotinsa. Nyt vaatekaapin kylkeen hylätty mahjong-pöytä ja Beatlesin vaihtuminen Kristiina Halkolaan ovat affektiivisia merkkejä sekä queer-yhteisöä että Pirkkoa kohdanneesta muutoksesta, sillä niihin liittynyt affektiivisuus on purkautunut queer-yhteisön hajoamisen jälkeen.

Kun homoseksuaalisuus lopulta poistetaan Suomen rikoslaista, päähenkilö reagoi haikeudella yhteisöllisyyden ja samalla yhteisten eleiden menettämiseen. Pirkko kokee menettäneensä jotain omasta lesboidentiteetistään, kun vastakkainasettelu ”normaaliin” maailman ja queer-kulttuurin välillä purkautuu:

Kalevankadun öitä ei enää ole.
Ei ole enää Kalevankadun pihanpuoleista seinää vasten painuvaa yhteistä rintamaa, ei kadulle uskaltautuvaa tiedustelijaa, joka vihelsi reitin normaalimaailmaan kuljettavaksi.
Ei ole salaisia viestejä, ei pikkusormeen pujotettua, kultaista kantasormusta, ei vasempaan korvaan ripustettua, seitinohutta kultarengasta [– –]
Tyttyöjen ei tarvitse puhua leppäkertuista eikä odottaa ymmärryksen syttyvän toisen silmiin.

(PE, 264.)

Pirkon kuvaamat lesboyhteisön omat symbolit, kuten kantasormukset ja leppäkertut, ovat Lehtosen (1996, 18) esittämiä merkityskarttoja, joiden välityksellä rakastamme, vihaamme, tiedämme ja ymmärrämme. Omaksumalla tietyt merkityskartat me osoitamme kuuluvamme tiettyyn kulttuuriin, tai Pirkon tapauksessa tiettyyn suljettuun yhteisöön. Yhteisöjen päivittäistä elämää ja käsitystä identiteetistä jäsenetään merkitysten maailman kautta, sillä merkitysten verkostot eivät jää pelkästään representaation eli esittämisen tasolle. (Lehtonen 1996, 21.) Kultarengas ja kantasormus kertovat puolestaan Douglasin (2000, 182) esittämästä rituaalisesta symboliikasta, jossa henkilökohtaisuus ja yksityisyys tehostavat viestin vaikutusta. Pirkolle ne ovat merkkejä oman lesboidentiteetin hyväksymisestä ja ovat osa ruumiin performanssia. Menettämällä queer-yhteisöön liittyneen ritualistisen symboliikan Pirkko menettää samalla niihin liittyneen affektiivisuuden, joka korosti queeriuden rikollista ja kapinallista yhteishenkeä.

Kalevankadun öiden hiipuminen ja lesboyhteisön rikollisen statuksen menettäminen aiheuttavat Pirkon elämässä eräänlaisen käännekohdan, sillä Pirkko joutuu määrittelemään oman salaperäisyyteen pohjautuneen minuutensa uudelleen. Queer-yhteisö ja sen tuomat kapinalliset tai

jopa vallankumoukselliset aatteet ovat antaneet Pirkolle mahdollisuuden olla osa jotakin suurempaa kokonaisuutta, rikollista yhteisöä. Tulkintani mukaan Pirkko etsii onnea nimenomaan rikollisuuden leimaamasta queer-yhteisöstä, koska se tarjoaa hänelle tärkeän samaistumiskohteen ja samalla tilaisuuden erottautua vanhempien konservatiivisesta ajatusmaailmasta. Kun homoseksuaalisuus lopulta poistetaan Suomen sairausluokituksesta ja queer-yhteisö alkaa hajota, se aiheuttaa Pirkossa pettymystä ja jopa raivoa. Pirkon tapauksessa pettymyksen ja vihan tunteet edustavat Ahmedia (2010, 35) mukailleen sellaista tilannetta, jossa objekti, jonka piti saada aikaan onnellisuutta, aiheuttaakin sen sijaan pettymyksen.

Queer-yhteisön hajoaminen johtaa lopulta siihen, että Pirkko ”seisoo asemalla, jolle yksikään juna ei näytä pysähtyvän. Ja // hän tekee sen, minkä osaa. // Hän sulkee oven.” (PE, 75.) Pirkko juoksee pakoon omaa ulkopuolisuudesta johtuvaa oloaan, sillä hän tietää suuntaavansa alaspäin elämässään juomalla liikaa, heräämällä vasta iltapäivällä ja kiertämällä tuttujen paikkojen muodostamaa kehää. Lopulta huolestunut klovnisilmäinen saa Pirkon kiinni kauppahallin kohdalla, ja

vasta käytyään läpi koko tunnemaastonsa ravintoympyrän holtittomasta naurusta holtittomaan itkuun ja vetoamisen, haukottelun, anomisen ja uhkailun kautta takaisin nauruun hän saa kuulla klovnisilmäisen asian:

–Sulla on [—] ainutlaatuinen presaans. Ymmärrätkö?

Ei hän ymmärrä, mutta väittää ymmärtävänsä, saadakseen ummehtuneista ajatuksista kirveltävän päänsä pois kuralätäköstä.

(PE, 75–76.)

Vasta aamulla Pirkko suostuu kuuntelemaan klovnisilmäistä, jonka mukaan Pirkolla on ”vahva ja kaunis lauluääni, kohtalainen korva, hellittämätön todellisuuspako ja kyvyttömyys pitkäjänteiseen opiskeluun sekä eittämätön presaans” (PE, 76). Lannistunut ja uninen Pirkko

ei vielääkään tiedä mikä on presaans, mutta hän arvioi mahdollisuutensa elämässä selviämiseen heikoiksi. (Tiedän olevani umpikujassa.)

Hänen on pakko uskoa, että hänessä on jotakin, mitä hän ei itse tiedosta, jotakin, jonka klovnisilmäinen näkee nyt ja muut vasta myöhemmin.

Hän päättää pyrkiä Ylioppilasteatteriin, klovnisilmäisen ehdotuksesta.

(PE, 76–77.)

Pirkko valitaan Ylioppilasteatterin jäseneksi, jolloin hänestä tulee osa punertavaa, reunoilta paisuvaa myrskyä (PE, 78). Ylioppilasteatterin tovereista tulee Pirkolle queer-yhteisön lisäksi toinen tärkeä samaistumiskohde, joka herättää hänessä täysin uudenlaisia tunteita, mitä tulen analysoimaan seuraavaksi. Tulkitsen Ylioppilasteatterin tavallaan täyttäneen queer-yhteisön hajoamisesta johtuneen aukon Pirkon elämässä, sillä nyt hänelle tarjoutuu tilaisuus olla vuorovaikutuksessa hyvin erilaisten, mutta silti samaan tapaan queeriksi nähtävien kehojen kanssa.

4.3. *Ylioppilasteatteri*

Ylioppilasteatteriin pääseminen aiheuttaa Pirkossa jälleen uuden affektiivisen muutoksen, kun hän alkaa nopeasti omaksua uusia asioita:

Hän oppii olemaan kaipaamatta vihreää huonetta.

Hän oppii koskettamaan, olemaan kosketettu.

(En ole lapsuuden jälkeen, ennen klovnisilmäistä, kosketanut ketään, paitsi satunnaisesti, vahingossa. Ihoni on kipeä kosketuksen puutteesta.)

Ja

tuntikausia hän lojuu kokouksissa, Ylioppilasteatterin superlonpatjoilla, silittää pehmeästi, arasti, vieressään lojuvan hiuksia, käsivartta, olkapäitä.

Tuntikausia hän lojuu kosketettavana.

Hänen huokosensa avautuvat, imevät ravintoa hajamielisisistä hyväilyistä.

Hänen vartalonsa (se tuntematon) piirtyy näistä kosketuksista olemassa olevaksi, rakkaaksi.

(PE, 81–82.)

Pirkko kuvailee, miten hänen ruumiinsa muuttuu koskettelun voimasta olemassa olevaksi, mikä kertoo toisen kosketukseen sisältyvästä voimasta ja intensiteetistä. Toisten kosketukset piirtävät Pirkon ruumiin näkyväksi ja tuovat esiin sen pinnalle muodostuneita merkityksiä eli affekteja. Kuten jo johdannossa totesin, affektiivisuus on tiiviissä yhteydessä ruumiillisuuteen: affektit koetaan ruumiin pinnalla ja niistä tulee näkyviä ennen kaikkea vuorovaikutuksessa muiden ruumiiden kanssa (Seigworth ja Gregg 2010, 3). Pirkon avautuvat huokokset ja hyväilyn kohteena oleminen kertovat siitä nautinnosta ja mukavuudesta, mitä yhteisöön kuulumisen on tuonut mukanaan. Hyväilyjen aiheuttaman nautinnon todellinen syy kirjoitetaan sulkuihin, jolloin siitä muodostuu ikään kuin itselle kohdistettu kuiska: ”En ole lapsuuden jälkeen, ennen klovnisilmäistä, kosketanut ketään, paitsi satunnaisesti, vahingossa. Ihoni on kipeä kosketuksen puutteesta.” (PE, 81.) Täten Ylioppilasteatteriin kiinnittyvä affektiivisuus rakentuu ruumiiden väliselle kosketukselle, joka tekee Pirkon kosketuksen kipeästä ruumiista jälleen rakkaan.

Ahmed (2004, 147) käsittää heteronormatiivisuuden eräänlaisena mukavuusalueena, jossa normatiivisuudesta tulee mukavuutta (comfort) niille, jotka kokevat sen omakseen. Ahmedille mukavuus edustaa hyvinvointia ja tyydytystä, mutta myös helpotusta ja helpottuneisuutta. Ahmed (2004, 148) jatkaa mukavuuden määritelmäänsä toteamalla sen olevan useamman kuin yhden ruumiin kohtaaminen, jossa olennaista on Ahmedin mukaan upottava (sinking) tunne. Kun jokin ympäristö tuottaa ruumiille tunteen mukavuudesta, hämärtyvät samalla rajat ruumiin ja maailman välillä. Upoamalla ympäristöön ruumiiden rajat katoavat näkyvistä ja niistä tulee osa ympäröivää tilaa. (Ahmed 2004, 148.) Ruumiiden sulautuminen yhteen on merkittävää Ylioppilasteatterin yhteisöön liittyvän affektiivisuuden kannalta, koska se näyttäytyy Pirkolle turvallisenä paikkana,

jossa hänen homoseksuaalinen ruumiinsa sekä piirretään esiin toisten kosketusten kautta että sulautetaan yhteen muiden quurien ruumiiden kanssa, jolloin ympäröivästä tilasta tulee nautinnollisen upottavaa:

Rakkaus klovnisilmäistä kohtaan kaasuuntuu.
Se laajenee koskemaan kaikki niitä, joiden kanssa hän aatteensa, patonkinsa ja aikansa jakaa.

(Verisuonistani kasvaa suonten punainen verkosto, johon sykkeen lyö maailman yhteinen, salainen valtimo.)

[– –]

Hän rakastaa tovereitaan, deodorantinjakajia, kuumasti ja aidosti.

(PE, 83.)

Ylioppilasteatterin yhteisöllisyys aiheuttaa Pirkossa uudenlaisen kokemuksen rakkaudesta, joka määrittyy ennen kaikkea yhteisöllisyyden voiman kautta. Pirkko kokee esiintymisen ihmeellisenä, sillä hänen äänensä soi varmana ja ehdottomana. Pirkko kuvailee itseään innostuneeksi, aatteelliseksi nuoreksi näyttelijäksi, joka kelpaa sekä klovnisilmäiselle että maailmalle. Esiintymisen ihmeellisyyttä korostaa vierellä seisova toveri, joka nostaa lattialle pudonneen marakassin takaisin käsiin ja auttaa esiintyjän takaisin oikeaan tahtiin. Näin esiintymisen aiheuttama affektiivisuus korostuu entisestään yhteisöllisyyden avulla, sillä ”on ihmeellistä aistia vierellään hiha (marimekkotrikoon peitossa sekin) ja hihan sisältä auttajan voima, hiki ja jännitys” (PE, 86).

Esiintyminen Ylioppilasteatterissa tarkoittaa Pirkolle oman itsensä hyväksymistä ja maailmaan kuulumista, sillä ”Ylioppilasteatterin tytöt ostivat Kuokkasen Peruukkiliikkeestä immenpunaa ja maalasivat sillä huulensa huutavan punaisiksi; niin hänkin” (PE, 142). Ylioppilasteatteri kuvataan romaanissa hyvin vapaamieliseksi ja yhteiskunnan normeista riippumattomaksi paikaksi, sillä

Ylioppilasteatterin juhlissa oli selvää, että hän ja klovnisilmäinen olivat pari, niin kuin oli selvää, ettei neekereitä kutsuttu neekereiksi, ei tietenkään, ei myöskään mustiksi tai afroamerikkalaisiksi.

[– –]

Ihonväriin oli tarpeetonta viitata, kuten ulkonäköön yleensä.
Tai pukeutumiseen.
Tai tapoihin ja tottumuksiin.
Tai sukupuoliseen suuntautumiseen.

(PE, 143.)

Näen Ylioppilasteatterin muodostavan samanlaisen yhteisön kuin Kalevankadun queer-yhteisön; sillä on omat, normista poikkeavat konventionsa, se kutsuu mukaansa jäseniä riippumatta heidän pukeutumisestaan tai tottumuksistaan ja muodostaa hyvin rajatun sekä turvallisen yhteisön.

Ylioppilasteatteri antaa siten Pirkolle mahdollisuuden olla oma itsensä, eikä hänen tarvitse jakautua moneksi eri ihmiseksi, kuten hän lapsuudessaan joutui tekemään.

Vallankumous on kuitenkin pyyhkäisemässä Ylioppilasteatterin yli ja Ylioppilasteatteria johtamaan valita viisihenkinen hallitus, jonka varapuheenjohtajaksi Pirkko äänestetään. Valinta aiheuttaa Pirkossa nopeita muutoksia, sillä nyt hänestä tulee se, ”joka kokouksissa istuu pöydän ääressä ja katsoo ärtyneenä patjalla lojujia, niitä, jotka eivät keskity asioihin vaan toistensa viihdyttämiseen, tarpeettomiin hyväilyihin” (PE, 98). Ylioppilasteatterin ihmeelliseen maailmaan ja kaiken vaativaan yhteisöön liittyminen aiheuttaa myös sen, että

Klovnisilmäistä hän muistaa kaipaavasti, hajanaisesti.
Hän tietää, ettei klovnisilmäinen voi olla mustasukkainen kokonaiselle intensiiviselle,
kaiken vaativalle liikkeelle.

(PE, 84.)

Kaasuuntuva rakkaus ja intensiivinen, kaiken vaativa liike on lopulta liikaa klovnisilmäiselle, joka katselee vierestä Pirkon Ylioppilasteatterin yhteisöllisyyden aiheuttamaa huumaa. Pirkko on niin keskittynyt ideoimaan Ylioppilasteatterin tulevaisuutta ja yliopistomaailman mullistajaksi suunniteltua vallankumousta, että ei huomaa, että ”näkee klovnisilmäisestä enää vain valkoisen selän, sillä klovnisilmäinen, odottamaan kyllästynyt, on jo matkalla omaan maailmaansa” (PE, 99). Vaikka Ylioppilasteatteriin pääseminen edustaa Pirkolle uutta, vasta-alkanutta elämää, seitsemännen esityksen ja ”kolmen ekstaattisen oluen jälkeen vihreän huoneen kirjahylly on tyhjä” ja lattia paljas (PE, 87). Klovnisilmäinen on muuttamassa pois heidän yhteisestä huoneestaan, ja Pirkko on jälleen vaikean valinnan edessä: pitämällä kiinni klovnisilmäisestä hän joutuu samalla luopumaan juuri siitä yhteisöllisyydestä, joka teki Ylioppilasteatterista Pirkolle niin tärkeän ja merkityksellisen paikan.

Ylioppilasteatteri on omalla tavallaan yksi julman optimismin muoto, koska on pohjimmiltaan Pirkon kiintymystä ongelmalliseen objektiin: Se, mikä muutti Pirkon elämän suunnan ja vahvisti klovnisilmäisen ja Pirkon suhdetta, toimii nyt heidän suhteensa päättävänä objektina. Ylioppilasteatteria seuraa kuitenkin teatterikoulu ja sen omat käytännöt ja konventiot, joita tarkastelen seuraavaksi.

4.4. Teatterikoulu

Jos edellä kuvaamani Ylioppilasteatteri ja siihen liittyvä yhteisöllisyys varjostivat Pirkon ja klovnisilmäisen suhdetta, Teatterikoulu ja siihen liittyvä yhteisö kytkeytyvät sen sijaan tiukasti Pirkon ja Havvan suhteeseen, sillä Pirkko huomaa Havvan ensimmäisen kerran Suomen

Kansallisteatterin vintillä, teatterikoulun ensimmäisen vuosikurssin syksyllä. Analysoin teatterikouluun liittyvää affektiivisuutta oikeastaan ainoastaan yhden kohtauksen avulla, sillä mielestäni se on hyvä osoitus siitä affektiivisuudesta, mitä heteronormista poikkeamiseen liittyy yhteiskunnalliselta eli tässä tapauksessa koulun kannalta katsottuna.

Suhteen edetessä Havva muuttaa pysyvästi Pirkon luokse ja heitä aletaan pitää parina. He käyttävät samaa huulipunaa ja samanlaisia pipoja, nauravat samoille asioille ja oppivat puhumaan syvimmin kosketuksilla, ”julkisilla, ohimenevillä hipaisuilla.” (PE, 270.) Pirkon ja Havvan parisuhde huomataan myös teatterikoulussa, jossa joulukuisena iltapäivänä arvioidaan oppilaiden edistymistä. Opettajat kertovat olevansa tyytyväisiä Pirkon suoritukseen, ”mutta sitten on tää kysymys, mikä liittyy sun opiskelutoveriis” (PE, 273). Opettajaraadin mukaan Pirkon ja Havvan seurustelussa on tiettyjä ongelmia, jotka ovat sekä ammatillisia että sosiaalisia:

Opettajat ovat havainneet ongelmia sekä hänen että Havvan naisen identiteetin muodostumisessa. Naisidentiteetin puuttuminen näkyy kummankin roolityössä.

[—]

–Niiku itse tiedät, niin näyttelijäntyöstä on usein vaikea sanoa mitään täsmällistä. Kysymys on enemmän... sanoisko atmosfääristä. Sävyistä, ymmärrätkö? Väristä tavallaan.

(PE, 275.)

Keskustelusta ei käy ilmi, mitä arvioijat tarkoittavat naisidentiteetillä, mutta asioiden todellinen luonne selviää, kun pöydän takaa paljastetaan, miten: ”–ASSin pojat puhuvat tiettyyn sävyyn Teatterikoulun työistä” (PE, 276). Paljastuksella opettajat viittaavat siihen, miten Pirkko ja muut teatterikoulun tytöt eli queerit nähdään väärällä tai poikkeavalla tavalla. Opettajat tekevät selkeän eron sille, mitä tyttöjen on soveliaista tehdä ja mitä ei, vaikka sitä ei julkisesti tuodakaan esiin. Naisidentiteetin muodostuminen liittyy myös toisessa luvussa esittelemääni naista koskevaan olemusajatteluun, jossa kaikilla naisilla nähdään olevan luontaisia ja kaikille naisille yhtenäisiä luonteenpiirteitä, joista poikkeaminen nähdään toiseutena ja jopa outoutena.

Mutta kuten koulua tyttö tutkimuksen kannalta tutkinut Mari Käyhkö (2011, 92) toteaa, koulussa tyttöjä ja poikia ei kasvateta erillisiin ja eriarvoisiin maailmoihin tietoisesti tai erityisen näkyvästi, vaan se kätkeytyy kulttuuriin itsestäänselvyytenä. Käyhkön (2011, 92) mukaan sukupuoli-ideologia on kulttuurin rakentamisen perusta, jolloin luonnollisina nähdyt tehtävät ja rooli- ja sukupuolittuneet positiot ja toimijuudet nähdään tuon ideologian ilmentyminä. Toisin sanoen kun opettajat näkevät Pirkon ja Havvan suhteen ongelmallisena naisidentiteetin tai yleisen ilmapiirin kannalta ja haluavat Pirkon sanoutuvan irti Havvasta, he noudattavat kulttuurin tiedostamatonta

sukupuoli-ideologiaa erottamalla toisistaan yleistä paheksuntaa aiheuttavat tytöt, joista vanhemmat pojat ja toverit puhuvat tietyllä lailla ja aiheuttavat siten muutoksen yleisessä ilmapiirissä.

Teatterikoulun opettajat eivät osaa täsmällisesti sanoa, minkä vuoksi Pirkon ja Havvan seurustelu häiritsee heidän ammatillista tai sosiaalista statustaan, vaan vetoavat yleiseen ilmapiiriin, atmosfääriin. Tämä puolestaan liittyy kiinteästi ajatukseen siitä, että heteroseksuaalisuus norminmukaisena seksuaalisena suuntautumisena sisältää vaatimuksen seurata oikeaa tai normatiivista linjaa, joka pitää sisällään kunnollisuuden, perinteisyyden tai rehellisyyden kaltaisia, heteroseksuaalisuuteen liitettyjä arvoja (Ahmed 2006, 70). Aivan kuten Pirkon äidin reaktiossa, myös tässä on kyse arvomaailman eroista ja yhteiskunnallisesta järjestyksestä poikkeamisesta. Opettajien kehottaessa Pirkkoa miettimään uudelleen suhdettaan Havvaan he määrittelevät samalla Pirkon äidin tapaan kulttuurin symbolisia rajoja ja tekevät näkyväksi yhteiskunnalliseen järjestykseen perustuvat normit, joita Pirkon ja Havvan queer-suhde rikkoo.

Opettajien arvioinnin jälkeen Pirkko kuvailee, miten ”hän on putoamassa tyhjyyteen, pois historiallisen edistyksen virrasta” (PE, 275), sillä vaikka Pirkko jollain tasolla ymmärtää opettajien huolen, hän ei suostu hyväksymään opettajien pyyntöä, joka pakottaa Pirkon takaisin kaappiin ja pois historiallisesta edityksestä. Lopulta ravintola Kuopassa tilanteen affektiivinen lataus purkautuu jälleen fyysisenä pahoinvointina, kun

Havvan rännästä kihartuneet ohimohiukset, hermostuneesti liikahtelevat ajokoiran silmät ja tolkuttomat smaragdikynnet särkevät hänen mieltään, ja kolmannen tuopin jälkeen hän oksentaa saamansa palautteen pöytään ja juomansa oluet naistenhuoneen lavuaariin.

(PE, 278)

Ravintolassa Pirkko paljastaa muille opettajien arvioinnissa käydyn keskustelun sisällön, sillä hän ei pysty enää katsomaan Havvaa silmiin. Paljastus herättää valtaisan yhtenäisen vastarinnan, joka suuntautuu kohti opettajien esittämää kohtuutonta ehdotusta, jonka mukaan Pirkon pitäisi katkaista välinsä Havvaan. Muiden teatterikoulun oppilaiden reaktioista muodostuu yhtenäinen ja kantaaottava mielipide, jonka mukaan ”tähän ei muuten jää tähän” (PE, 278).

Käyhkön (2011, 106) mukaan koulun arjessa ei ole näytä olevan tilaa seksuaalisille eroille. Käyhkölle (2011, 106) koulun kenttä näyttäytyy jännitteisenä tilana, jossa tuotetaan eroja opiskelijoiden välillä, mutta jotka jäävät ideaalin ja normatiivisten oletusten taakse. Tästä johtuen normeihin sopimaton oppilas tekee oletetun valkoisen, keskiluokkaisen ja heteroseksuaalisen normioppilaan mallin näkyväksi. Näin käy mielestäni juuri Aurinkoluokassa järjestetyssä

istunnossa, johon on kutsuttu teatterikoulun johto, opettajakunta ja näyttelijäkurssi, ja jossa totuus tuodaan julki:

Havva ja hän ovat asettuneet mahdollisimman kauas toisistaan, kuin ristikuulusteltavat rikolliset, ja seuraavan kahden tunnin aikana he eivät kertaakaan vilkaise toisiaan. Ja kertaakaan aikaisemmin he eivät ole aistineet toistensa huumaavaa hikeä, uhmaa ja pelkoa erittäviä ihohuokosia niin voimakkaasti kuin nyt.

[– –]

Naisellisuuden ja epämaisellisuuden eroista käydään pitkä ja hatara keskustelu, opettajat käyvät, ja opiskelijan moraalista, eettisestä käyttäytymiskoodistosta toinen. Huoneilma on hikinen ja hillitty.

(PE, 279.)

Aurinkoluokassa järjestetyssä istunnossa tehdään näkyväksi yhteiskunnallista järjestystä pohtimalla naisellisuuden ja epämaisellisuuden eroja sekä opiskelijan eettistä käyttäytymiskoodistoa. Pirkko ja Havva kuvataan tilanteessa ristikuulusteltaviksi rikollisiksi, koska he ovat omalla käytöksellään aiheuttaneet nyt käytävän keskustelun. Heidän ihohuokosensa paljastavat tilanteen affektiivisen latauksen erittämällä hikeä, uhmaa ja pelkoa ja tuottamalla tilanteeseen liittyvästä merkityksestä molemmille ruumiille yhtenäisen affektiivisen kokemuksen.

Lopulta keskustelun todellinen syy lausutaan ääneen:

Vasta tunnin kuluttua jännityksestä soikeaksi venyneeseen ilmaan repeää railo:

–Nämä kaksi lääppivät toisiaan minun tunneillani.

–Anteeks mitä, huutaa irtolisäkkeen omistaja.

–Lääppivät toisiaan, toistaa naisopettaja. –Vaikka ovat naisia molemmat, tyttöjä siis.

–Ei pidä paikkaansa, ilmoittaa se, jolle on myönnetty erinomaiset tanssijalat.

Ja hän (miten se on mahdollista?) kokee tehtäväkseen sovitella:

–Jos se on ollu jossakin tehtävässä? Me on ehkä oltu sisarukset tai äiti ja tytär tai jotain.

Eri sukupuolta ehkä.

Mutta opettaja:

–Ei missään tehtävässä vaan jumppamatolla. Tämän olen nähny omin silmin.

(PE, 279–280.)

Opettajan reagoinnissa ei ole niinkään kyse siitä, että häntä kauhistuttaisi nimenomaan Pirkon ja Havvan koskettelu, vaan opettaja on kauhistunut, koska kaksi *naista* kosketteli toisiaan. Kyse on jälleen Ahmedin (2004) teoriasta, jossa jokin merkki tai kohde – tässä tapauksessa homoseksuaalisuus – kerää itseensä affektiivista latausta, joka lopulta purkautuu opettajan närkästyksenä tai jopa inhona. Kuten jo totesin Pirkon äidin kohdalla, jokaiseen affektiiviseen kohtaamiseen liittyy paljon aikaisempia kokemuksia, merkityksiä ja tulkintoja, jotka muodostavat johonkin ruumiiseen liittyvän historian. Perinteisesti homoseksuaalisuuteen liitetyt merkitykset sairaudesta, luonnottomuudesta ja inhosta nousevat nyt esiin opettajan ja oppilaiden välisessä kohtaamisessa ja aiheuttavat ”soikeaksi venyneeseen” ilmaan railon, johon kytkeytyy paljon

homoseksuaalisuuteen liittyvää affektiivisuutta. Keskustelussa piirretään myös näkyviin Käyhkön mainitsemaa normioppilaan mallia, joka näyttäytyy tässä tapauksessa nimenomaan heteronormatiivisuuden kautta.

Käyhkö (2011, 106–107) korostaa seksuaalisuuden olevan läsnä koulun arkisissa käytännöissä, vaikka koulu on usein mielletty seksuaalineutraaliksi paikaksi. Hänen mukaansa sukupuolirajojen rikkomisesta vaietaan niin oppikirjoissa, opetuksessa kuin koulun käytävilläkin, jolloin heteroseksuaalisuudesta tulee nimeltä mainitsematon itsestäänselvyys. Aurinkoluokassa käydyssä keskustelussa merkillepantavaa onkin juuri se, miten keskustelussa lesboudesta ei puhuta suoraan vaan siihen viitataan kiertoilmauksella, joka määrittelee lesbouden ”toisiaan lääppiviksi naisiksi”. Aihe tuodaan ylipäättään esiin muiden oppilaiden vaatimuksesta; ennen tätä keskustelua Pirkon ja Havvan suhdetta oli sivuttu vain suljettujen ovien takana, vetoamalla epämääräisiin naisidentiteetin ja ilmapiirin käsitteisiin. Nyt yhtenäinen queerien rintama puolustaa homoseksuaalisuutta ja vastustaa heteronormatiivisuuden perustuvaa käsitystä mallioppilaasta.

Opettaja uusintaa heteronormatiivisuuden vaatimia käytäntöjä paheksumalla normista poikkeavaa käytöstä, ja nostamalla tilanteen esiin Aurinkoluokassa käydyssä keskustelussa hän samalla määrittää soveliaan ja epäsoveliaan, normaalin ja epänormaalin käytöksen rajoja. Samaan tapaan myös koulun epävirallisen kulttuurin tiedostamattomat mallit ja odotukset luovat paineiden lisäksi käsityksiä siitä, millainen nuoren tulisi olla ja miten hänen tulisi käyttäytyä (Käyhkö 2011, 107).

Ahmed (2004, 54) puolestaan korostaa ruumiiden fyysistä liikettä; ruumiinkuvia muokataan, puretaan ja rakennetaan uudelleen kohtaamisessa niiden kanssa, jotka on jo tunnistettu ”vihatuiksi”. Kun opettaja joutuu kasvokkain homoseksuaalien ruumiiden kanssa, hänet pakotetaan nostamaan esiin kaikki ne tarinat, merkitykset ja tulkinnat, joista on perinteisesti joko vaiettu tai joita on peitelty. Jumppamatolla toisiaan koskettelevat naiset ovat kirjaimellisesti pakottaneet opettajan kohtaamaan homoseksuaaliset kehot silmästä silmään, sillä kuten opettaja itse toteaa, ”tämän olen nähnyt omin silmin” (PE, 280).

Kuten toisessa luvussa esitin, Pirkko on välillä suostunut menemään takaisin kuvitteelliseen kaappiin ja esittämään heteroseksuaalia, lähinnä hänen perheensä takia. Joten kun Pirkko kokee tarvetta sovittelua tai selittää opettajan kohtaamaa tyttöjen välistä koskettelua, näen sen Pirkon tapana mukautua tilanteeseen. Olen samaa mieltä Ahmedin (2004, 146) kanssa, joka toteaa, että vaikka heteronormatiivisuuden ei ole pakko suostua, heteroseksuaalisuuden ihannointiin liittyvät diskurssit vaikuttavat silti jollain tasolla ruumiin suhtautumiseen ympäröivään maailmaan ja muihin kehoihin. Ahmed (2004, 146) näkee heteronormatiivisuuden diskurssien rinnastavan queeriuden

tottelemattomuuteen, mikä näkyy hyvin juuri Pirkon puolusteleavassa käytöksessä: Kuten luvussa kaksi totesin, Pirkko halusi jo lapsena miellyttää mahdollisimman montaa ympärillään olevaa ihmistä, minkä näen toistuvan myös tässä tapauksessa Pirkon haluna puolustella ja sovitella epäsovinnasta käytöstään.

Pirkko itse kuitenkin yllättyy omasta puolustelustaan ja häpeää käytöstään:

Häntä hävettivät seuraavat asiat:

Itkeminen vallankumouksellisessa tilanteessa. (Hänelle vakuutettiin, että hänenkaltaisensa vahvan ja tasapainoisen ihmisen murtumisen näkeminen oli kaikille läsnäolijoille puhdistava ja koskettava elämys.)

Kyvyttömyys ottaa lopullista kantaa häntä itseään kohdanneeseen vääryyteen. Yritys sovitella tilanteessa, missä olisi pitänyt uskaltaa ottaa lopullinen kanta. (Sitä tosiaan hämmästeltiin, syystä.)

[– –]

Tukeutuminen mitä hämmästyttävimpiin lohdutuksen sanoihin. (Laulunopettaja:
–Jos ihmisellä on vikaa hermorojen kytkeytymisessä, niin kuin tiede on homoseksuaaleista todennut, niin ei se sen ihmisen oma vika voi olla.)

(PE, 282–283.)

Häpeän tunteet ovat alkukantaisen voimakkaita ja tuskallisia, koska ne liittyvät käsitykseen omasta itsestä: tuntiessamme häpeää tiedämme tehneemme jotain väärin. Häpeä syntyy siis negaation kautta, sillä häpeä nähdään usein epäonnistumisena, jota muiden katse pahentaa entisestään. (Ahmed 2004, 103.) Pirkon tuntema häpeä tulee voimakkaammaksi ja näkyvämmäksi muiden teatterikoulun oppilaiden kautta, koska häpeä vahvistuu muiden läsnä ollessa. Muut oppilaat ovat siis todistamassa ja tuomassa julki Pirkon häpeää, jota muiden läsnäolo korostaa entisestään. Häpeään liittyvä kokemus negaatiosta kohdistuu kuitenkin aina itseän päin, sillä toisin kuin esimerkiksi vihan tunteet, häpeä ei yleensä kohdistu ulkopuoliseen kohteeseen vaan kokijaan itseensä (Ahmed 2004, 104).

Ahmed (2004, 104) näkee häpeän toimivan kahdella tavalla: toisaalta kätkemällä asioita mutta toisaalta samalla paljastamalla niitä. Ahmedin mukaan häpeään liittyvät ruumiilliset merkit, kuten pään painaminen alas tai punan nouseminen poskille, kertovat yrityksestä peitellä häpeän paljastamia asioita, jotka muut ympäröivät ihmiset ovat nostaneet esiin. Ahmedia mukaillen Pirkko häpeää omaa käyttäytymistään, koska muille on paljastumassa, että Pirkko on vielä jollain tasolla kiinni heteronormatiivisuuden vaatimuksissa ja kokee alitajuista tarvetta puolustaa opettajan jopa vihamielistä suhtautumista Pirkon ja Havvan väliseen kosketteluun. Häpeää tuntemalla Pirkko yrittää siten peitellä esiin tuotua paljastusta, jonka häpeää aiheuttava luonne korostuu muiden

hämmästellessä Pirkon käytöstä. Pirkon häpeä liittyy tässä tapauksessa kiinteästi siihen, että muut ovat katsoneet Pirkon tehneen jotain väärin ja rikkoneen samalla yhteisön ja vallankumouksen kirjoittamattomia sääntöjä. Yhtenäisestä rintamasta poikkeaminen hävettää Pirkkoa, samoin kuin suhtautuminen laulunopettajan naurettavaan väitteeseen homoseksuaalisuuden fyysisestä poikkeavuudesta.

Toisaalta Pirkon häpeä liittyy keskeisesti myös yhteisön katseen alla olemiseen, sillä kuten jo aiemmin totesin, queer-yhteisö tarjoaa Pirkolle tärkeän samaistumiskohteen ja mahdollisuuden uudenlaiseen elämäntapaan, jossa omat koodistot ja normit poikkeavat yhteiskunnan asettamista rajoituksista. Siksi häpeän tunteminen nimenomaan queer-yhteisön edessä on merkityksellistä häpeän kokemuksen tulkitsemisen kannalta. Muiden quurien katseella on merkitystä Pirkolle, sillä psykoanalyttisesti tulkittuna Pirkko rakentaa ideaali-minäänsä queer-yhteisön kautta. Ideaali-minällä tarkoitan tässä tapauksessa sellaista itseä, joka rakentuu nimenomaan ideaalin ja toiveen kautta ja jolle on keskeistä olla ihanteellinen, sellainen kuin itse haluaisi. (Ahmed 2004, 106.)

Queer-yhteisö liittyy Pirkkoon sellaisia ominaisuuksia, joita hän haluaisi itsellään olevan, sillä ideaali-minä syntyy vuorovaikutuksessa muiden samankaltaisten kanssa, olemalla lähellä muita samanlaisia. Ideaali-minää rakennetaan siten rakkauden kautta kuulumalla johonkin yhteisöön, joka synnyttää ajatuksen yhtenäisyydestä. Jos emme kuitenkaan onnistu täyttämään yhteisön vaalimaa käsitystä ideaalista, seurauksena on voimakas ja tuskainen kokemus häpeästä. (Ahmed 2004, 106.) Toisin sanoen Pirkon häpeä johtuu osittain siitä, että hän kokee olevansa epäonnistunut queer-yhteisön ja vallankumouksen jäsenenä. Toisin sanoen häpeä edellyttää todistajaa, joka saa häpeää tuntevan kohteen kiinni ideaali-minänä epäonnistumisesta. Samaan aikaan yksilön kokema häpeä on kiinteästi kytköksissä yhteisöön, koska epäonnistuneet ihanteet ovat juuri niitä asioita, jotka liittävät yhteisön jäsenet toisiinsa. (Ahmed 2004, 108.)

Yhteisöllisyydellä ja siihen liittyvällä affektiivisuudella on siis ollut tärkeä merkitys Pirkon elämälle, sillä edellä kuvatut yhteisöt ovat tarjonneet Pirkolle tilaisuuden rakentaa omaa minuuttaan yhteisön rajojen sisällä. Vaikka romaanissa esiintyneiden yhteisöjen affektiivisuus on rakentunut eri tavoin, yhteistä kaikkien kolmen yhteisön affektiivisuudelle on ollut omien konventioiden ja sitä myötä myös turvallisuuden tunteen luominen.

5 Loppupäätelmät

Lähdin tarkastelemaan romaanitrilogian päähenkilön Pirkon ruumiillisuutta ja seksuaalisuutta siitä oletuksesta, että ne poikkeavat luonnollisilta näyttävistä normeista ja tekevät siten Pirkosta toisen eli queerin. Tarkoitukseni oli tarkastella Pirkon queeriuteen liittyvää affektiivisuutta perheen, kulttuurin, seksuaalisuuden ja yhteisöllisyyden diskurssien kautta. Vaikka tutkimukseni tarkoituksena ei ollut hahmottaa Pirkon identiteetin muodostumista tai sen rakennusprosessia, on työstäni silti havaittavissa selkeä ajallinen, päähenkilön kehittymistä ja kasvamista seuraava kaari: Aloitin työni analysoimalla Pirkon lapsuutta sekä nuoruutta poimimalla romaaneissa esiintyneitä kulttuurisia odotuksia ja tarkastelemalla heteronormatiivisuuden perustuvaa yhteiskunnallista järjestystä, jonka merkitystä aikuisen Pirkon elämässä korostin myös seksuaalisuutta tutkiessani. Luvuissa kaksi ja kolme esittelemäni Pirkon lapsuuden kulttuuriset odotukset ja nuoruudessa esiintyneet vaatimukset heteronormatiivisen perinnön noudattamisesta saivat lopulta väistyä turvallisen ja hyväksyvän queer-yhteisön myötä, mitä tarkastelin luvussa neljä.

Työni tarkoituksena oli tuoda esiin yhteiskunnassa vaikuttavia, usein tiedostamattomia normeja, jotka käsitykseni mukaan muodostavat symbolisen rajojen järjestelmän eli sen, mitä työssäni olen nimittänyt yhteiskunnalliseksi järjestykseksi. Mielenkiintoni kohdistui yhteiskunnallisesta järjestyksestä poikkeavaan homoseksuaalisuuteen ja siihen liittyviin tunteisiin, kokemuksiin sekä merkityksiin, jotka kukin omalla tavallaan kertovat normeihin liittyvästä affektiivisuudesta ja tunteiden taustalla vaikuttavasta poliittisuudesta.

Tutkimuskysymysteni avulla yritin selvittää homoseksuaalisuuteen liittyvää affektiivisuutta kysymällä ensin, minkälaista affektiivisuutta Pirkon perheeseen ja sen kautta kuvattuihin kulttuurisiin konventioihin ja odotuksiin liittyy sekä miten ne aiheuttavat Pirkolle kokemuksen toiseudesta. Luvussa kaksi kuvailin Pirkon perhettä ja nostin esiin Pirkon halun jakaantua moneksi eri ihmiseksi, jotta hän voisi vastata vanhempiensa ja isovanhempien tiedostamattomiin, normatiivisiin odotuksiin. Näin Pirkon vanhempien ja isovanhempien odotukset sukupuolirooleja ja kulttuurisia konventioita vahvistavina diskursseina, jotka uusinsivat heteronormatiivisuuden vaatimusta ja vahvistivat siten olemusajatteluun perustuvaa käsitystä luonnollisesta naiseudesta tai mieheydestä. Koska Pirkko koki jo hyvin pienenä lapsena olevansa erilainen kuin muut, hän teki eron normeihin käyttäytymällä kuin poika ja kieltäytymällä noudattamasta sukupuoliroolien mukaisia ehtoja ja rajoja. Totesin Pirkon toiseuskokemuksen syntyvän seurauksena ulkoisista koodistoista ja konventioista, joihin Pirkko ei koe sopeutuvansa. Pirkon perheeseen liittyvä affektiivisuus oli kuitenkin voimakkaimmillaan Pirkon suhtautumisessa äitiyteen, sillä hän

muodosti ensin vankan ja lämmöntäyteisen suhteen oman äitiinsä ja myöhemmin myös omaan tyttärensä eli Sunnuntailapseen.

Pirkon suhde omaan äitiinsä nousikin työni yhdeksi merkittävimmistä analyysin kohteista, sillä Pirkon ja hänen äitinsä välisen suhteen affektiivinen lataus muuttui täysin Pirkon paljastaessa seksuaalisen suuntautumisensa äidilleen. Pirkon lesbous horjutti äidin vaalimaa yhteiskunnallista järjestystä ja sai siten äidissä aikaan häpeän, kivun ja vihan tunteita. Äidin ja tyttären välinen affektiivinen kohtaaminen toi esiin affektiivisuuteen liittyvän laajemman yhteiskunnallisen kontekstin, kun vastakkain asettuivat normeja rikkova queer tytär ja heteronormatiivisuutta vaaliva äiti.

Pirkon perheeseen liittyvän affektiivisuuden tarkastelun jälkeen analyysini keskiöön nousi Pirkon seksuaalisuus, sillä tarkoituksenani oli pohtia, mitä tapahtuu, kun seksuaalinen halu kohdistuu ei-toivottuun eli yhteiskunnallisen järjestyksen kannalta vääränlaiseen ruumiiseen. Aloitin työni kolmannen pääluvun lähestymällä Pirkon seksuaalisuutta heteronormatiivisen perinnön käsitteen avulla, sillä mielestäni Pirkon seksuaalisen halun kohdistuminen samaa sukupuolta olevaan klovnisilmäiseen aiheutti Pirkon vanhemmille affektiivisen tai psyykkisen trauman, koska he pelkäsivät lesbouden aiheuttavan tyttärelleen onnettoman elämän ja katkaisevan perheen heteronormatiivisen linjan. Pirkon vanhemmat kokivat tyttärensä lesbouden parannettavissa olevana sairautena ja ohimenevänä kautena, sillä heille norminmukainen, heteroseksuaalinen elämä edusti ainoaa ja oikeanlaista perheen linjaa. Siten Pirkon lesboudesta tuli eräänlainen katkeamispiste, joka aiheutti sekä perheen linjan katkeamisen että heteronormatiivisesta perinnöstä luopumisen.

Heteronormatiivisesta perinnöstä luopuminen aiheutti Pirkon elämän katkeamispisteen, sillä vaikka klovnisilmäisen tapaaminen merkitsi uuden, queerin elämän alkamista, samalla se tarkoitti heteronormatiivisuudesta luopumista ja Pirkon oman perheen menetystä. Kuvailin Pirkon rakastumista klovnisilmäiseen julmaksi optimismiksi, koska kahden naisen välinen, rajoja rikkova suhde teki näkyväksi yhteiskunnan asettamat normit ja pakotti siten Pirkon valitsemaan oudon ja ei-norminmukaisen suhteen sekä perinteisen ja normatiivisen rakkauden välillä. Klovnisilmäisen lisäksi analysoin myös Pirkon toiseen romaanissa esiintyvään rakkaussuhteeseen eli Havvaan liittynyttä affektiivisuutta ja toin esiin affektiivisuuden vuorovaikutuksellista luonnetta, joka tuli esiin heidän parisuhteensa päättyessä.

Viimeisessä varsinaisessa analyysiluvussa nostin esiin homoseksuaalisuuteen liittyvän yhteisöllisyyden tarkoituksenani selvittää, miten ja millaisissa tiloissa queeriin liittyvää yhteisöllisyyttä rakennetaan ja millaista affektiivisuutta tuohon yhteisöllisyyteen liittyy. Otin

analyysini kohteeksi kolme *Punaisesta erokirjasta* paikallistamaani yhteisöä eli Kalevankadun salaisen queer-yhteisön, Ylioppilasteatterin fyysisyyteen perustuvan yhteisön sekä lopuksi teatterikoulun myötä muodostuvan ammatillisen yhteisön.

Tulkintani mukaan etenkin queer-yhteisöstä ja Kalevankadun salaisesta kellaritilasta tuli Pirkolle tärkeä samaistumiskohde, sillä siihen liittyvä affektiivisuus korosti ennen kaikkea kotiin palaamiseen liittyviä monimutkaisia tunteita. Kalevankadun queer-yhteisö toimi samaan aikaan sekä vieraannuttavana että voimaannuttavana affektina; yhteisöstä tuli Pirkolle outo koti, koska se kutsui mukaan Pirkon queerin ja normista poikkeavan ruumiin mutta tuntui kuitenkin Pirkosta aluksi vieraalta ja epämukavalta tilalta. Queer-yhteisö rakentui ennen kaikkea Kalevankadun kellarissa, salassa ja suojassa muiden katseilta, mikä sai Pirkon kiihottumaan ja tuntemaan mielihyvää. Queer-yhteisön affektiivisuus rakentui ennen kaikkea suojaavien rajojen muodostaman oudon kodin kautta, sillä se korosti tunnetta kotiin palaamisesta.

Ylioppilasteatteriin liittyvä yhteisöllisyys puolestaan piirtyi esiin kosketuksen ja fyysisen läheisyyden kautta. Se korosti rakkauden yhteisöllistä muotoa ja merkitsi Pirkolle oman itsensä hyväksymistä ja maailmaan kuulumista, sillä Ylioppilasteatteri kuvattiin hyvin vapaamieliseksi ja normeista riippumattomaksi paikaksi. Ylioppilasteatteriin liittyvässä affektiivisuudessa korostuivat oman paikkansa löytäminen ja itsensä hyväksyminen, sillä Ylioppilasteatterin muodostaman yhteisöllisyyden myötä Pirkko löysi oman taiteilijaminänsä.

Teatterikoulu sen sijaan edusti arvoiltaan hyvin perinteistä kouluinstituutiota, johon liittyvä yhteisöllisyys korosti ennen kaikkea ammatilliseen identiteettiin liittyviä teemoja. Teatterikoulun opettajien yhteiskunnalliseen järjestykseen pohjautuneet asenteet piirsivät esiin heteronormatiivisen mallioppilaan ja aiheuttivat valtavan kuilun opettajakunnan ja oppilaiden välillä. Teatterikouluun liittyvä affektiivisuus muodostui ennen kaikkea muiden katseiden kautta, sillä ne tekivät näkyväksi Pirkon häpeän kokemuksen, joka liittyi heteronormatiivisuuden noudattamiseen.

Tässä työssä mielenkiintoni kohdistui ennen kaikkea Pirkon seksuaalisen suuntautumisen aiheuttamaan affektiivisuuteen ja siihen liittyviin kohtaamisiin, kokemuksiin ja tulkintoihin. Kuten olen todennut etenkin luvussa kolme, seksuaalisen suuntautumisen muuttaminen ei ole ollut helppoa Pirkolle, sillä tulkintani mukaan Pirkko on ollut kuvitteellisessa kaapissa suuren osan nuoruudestaan. Olen liittänyt Pirkon kaapissa olemisen tiukasti yhteen hänen vanhempiansa edustamaan, (hetero)normatiivisuuteen perustuvaan yhteiskunnalliseen järjestykseen, joka on muodostanut Pirkon elämälle tiukat rajat ja konventiot.

Kuten jo johdannossa totesin, olen affektiteorian keinoin pyrkinyt hahmottamaan päähenkilö Pirkon perheeseen, seksuaalisuuteen ja eräällä tapaa myös identiteettiin liittyviä merkityksiä ja tunteita, koska affektiteoria mahdollistaa mediatekstien tulkitsemisen monestakin eri näkökulmasta. Se tarjoaakin monta mahdollisuutta jatkotutkimusta ajatellen, sillä tilan ja ajanpuutteen vuoksi jätin tarkemmin analyysin ulkopuolelle esimerkiksi romaaneissa esiintyvän äiti-myytin, Pirkon vaikean isä-suhteen sekä varsin hedelmällisen sosiaaliluokkaa pohtivan näkökulman. Lisäksi olisin halunnut pohtia vielä syvällisemmin Pirkon monimuotoista ja monenlaisia tulkintoja herättävää äiti-suhdetta ja etenkin siihen liittyvää vihapuhetta, joka olisi yhteiskunnalliselta kannalta ajateltuna hyvin mielenkiintoinen ja ajankohtainen aihe.

Työlläni olen pyrkinyt ottamaan omalta osaltani osaa homoseksuaalisuudesta käytävään yhteiskunnalliseen keskusteluun, joka liittyy kiinteästi yhteen tasavertaisuutta, kansalaisten oikeuksia ja hyvinvointia koskeviin teemoihin. Tahdon2013-kampanja kerää jatkuvasti lisää kannatusta, mutta kannatuksen lisääntyessä myös vastustajien määrä kasvaa ja nostaa esiin yhä kuuluvammin heidän esittämänsä kritiikkiä tasa-arvoista avioliittolakia kohtaan.

Lähteet

- AHMED, SARA 2004: *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press Limited.
- AHMED, SARA 2010: Happy Objects. Teoksessa *The Affect Theory Reader*. Edited by Melissa Gregg and Gregory J. Seigworth. Durham: Duke University Press.
- AHMED, SARA 2006: *Queer Phenomenology. Orientations, Objects, Others*. Durham and London: Duke University Press.
- BERLANT, LAUREN 2011: *Cruel Optimism*. Durham: Duke University Press.
- BUTLER, JUDITH 2006: *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*. (Gender trouble. Feminism and the Subversion of Identity). Suom. Tuija Pulkkinen ja Maija-Leena Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- BUTLER, RUTH 2001: A Break from the Norm. Exploring the Experiences of Queer Crips. Teoksessa *Constructing gendered bodies*. Toim. Kathryn Backett-Milburn ja Linda McKie. New York: Palgrave.
- DOUGLAS, MARY 2000: *Puhtaus ja vaara. Rituaalistisen rahanvedon analyysi*. (Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo). Suom. Virpi Bloom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- GROSSBERG, LAWRENCE 2010: The Heart of Cultural Studies. Teoksessa *Cultural Studies in the Future Tense*. Durham: Duke University Press.
- HALL, STUART 1999: *Identiteetti*. Toim. ja suom. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- HIGHMORE, BEN 2010: Bitter After Taste. Teoksessa *The Affect Theory Reader*. Edited by Melissa Gregg and Gregory J. Seigworth. Durham: Duke University Press.
- HEINÄMAA, SARA & SAARINEN, ESA 1983: *Olennainen nainen: naiskuvan filosofiset perusteet*. Porvoo: WSOY.
- HEKANAHO, PIA LIVIA 2011: Teksti, lukija ja affektit. Sarah Watersin *The Little Stranger* sekä lukijan pelko ja häpeä. Ilmestynyt suomeksi *Avain*-lehden numerossa 4/2011, sivut 35-52.
- JAGOSE, ANNAMARIE 1996: *Queer theory. An introduction*. New York: New York University Press.
- JUVONEN, TUULA 2002: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Tampere: Vastapaino
- KARKULEHTO, SANNA 2007: *Kaapista kaanoniin ja takaisin. Johanna Sinisalon, Pirkko Saision ja Helena Sinervon teosten queer-poliittisia luentoja*. Oulu: Oulun yliopisto
- KOIVISTO, PÄIVI 2005: Minähän se olen! Miten elämästä tulee fiktiota Pirkko Saision romaanissa *Pienin yhteinen jaettava*. Teoksessa *Lajit yli rajojen. Suomalaisen kirjallisuuden lajeja*. Toim. Päivi Koivisto, Pirjo Lyytikäinen ja Jyrki Nummi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KOSKELA, LASSE & ROJOLA, LEA 1997: *Lukijan ABC -kirja. Johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KÄYHKÖ, MARI 2011: Koulu tyttötutkimuksen näyttämönä. Teoksessa *Entäs tytöt: johdatus tyttötutkimukseen*. Toim. Karoliina Ojanen, Heta Mulari ja Sanna Aaltonen. Tampere: Vastapaino.

LASSILA, ANNA 1996: Tutut roolit, tuntemattomat alueet - butch, femme ja identiteettipoliittikan dekonstruktio. Teoksessa *Uusin silmin. Lesbien katse kulttuuriin*. Toim. Pia Livia Hekanaho, Kati Mustola, Anna Lassila ja Marja Suhonen. Helsinki: Yliopistopaino.

LEHTINEN, VIRPI 1996: Rajoja ja repeämiä - lesbonäkökulma kirjallisuudentutkimuksessa. Teoksessa *Uusin silmin. Lesbien katse kulttuuriin*. Toim. Pia Livia Hekanaho, Kati Mustola, Anna Lassila ja Marja Suhonen. Helsinki: Yliopistopaino.

LEHTONEN, MIKKO 1996: *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.

LEHTONEN, MIKKO & LÖYTTY, OLLI 2003: Miksi Erilaisuus? Teoksessa *Erilaisuus*. Toim. Mikko Lehtonen ja Olli Löytty. Tampere: Vastapaino.

MORRIS, PAM 1997: *Kirjallisuus ja feminismi. Johdatus feministiseen kirjallisuudentutkimukseen. (Literature and Feminism. An Introduction)*. Toim. ja suom. Päivi Lappalainen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

PULKKINEN, TUIJA 1996: Keinotekoista seksiä? Luonto luonnottomuus ja radikaali sukupuolipoliittikka. Teoksessa *Uusin silmin. Lesbien katse kulttuuriin*. Toim. Pia Livia Hekanaho, Kati Mustola, Anna Lassila ja Marja Suhonen. Helsinki: Yliopistopaino.

SAISIO, PIRKKO 1998: *Pienin yhteinen jaettava*. Helsinki: WSOY. (Lyhenne PYJ)

SAISIO, PIRKKO 2003: *Punainen erokirja*. Helsinki: WSOY. (Lyhenne PE)

SAISIO, PIRKKO 2000: *Vastavalo*. Helsinki: WSOY. (Lyhenne VV)

SEIGWORTH, GREGORY J. & GREGG, MELISSA 2010: An Inventory of Shimmers. Teoksessa *The Affect Theory Reader*. Toim. Melissa Gregg ja Gregory J. Seigworth. Durham: Duke University Press.

Painamattomat lähteet

MOILANEN, JAANA 2007: Ruumiillisuus Pirkko Saision romaanitrilogiassa *Pienin yhteinen jaettava, Vastavalo ja Punainen erokirja*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Suomen kirjallisuus.

NISKANEN, EVELIINA 2003: Ero ja samuus. Identiteettiproblematiikka suomalaisessa lesbokirjallisuudessa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Suomen kirjallisuus.